

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BEŞ-YEDİ YAŞ DÜZEYİNDE ÇOCUĞU BULUNAN ANNELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME
TUTUMLARI İLE EĞİTİM İHTİYAÇLARININ İNCELENMESİ**

FATMA YÖRÜR MAHAMOUD

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER PROGRAMI**

DOÇ. DR. SERHAT ARMAĞAN KÖSEOĞLU

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2018

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BEŞ-YEDİ YAŞ DÜZEYİNDE ÇOCUĞU BULUNAN ANNELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME
TUTUMLARI İLE EĞİTİM İHTİYAÇLARININ İNCELENMESİ**

FATMA YÖRÜR MAHAMOUD

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER PROGRAMI

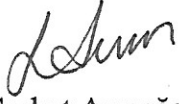
DOÇ. DR. SERHAT ARMAĞAN KÖSEOĞLU

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2018

3101140027 öğrenci numaralı Fatma YÖRÜR MAHAMOUD tarafından hazırlanan bu çalışma 26/01/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Programı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Doç. Dr. Serhat Armağan KÖSEOĞLU (Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Müge YUKAY YÜKSEL
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Her adımına çok emek verdiğim, büyük bir sabır ve keyifle yol aldığım yüksek lisans tezimi tamamlamanın mutluluğunu yaşıyorum. Çalışma sürecimin her bir aşamasında desteklerini esirgemeyen herkese çok teşekkür ederim.

Öncelikle bana özgür bir çalışma ortamı sunan, her ihtiyacım olduğunda bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, emek vermekten ve zaman ayırmaktan hiçbir zaman çekinmeyen, motivasyon kaynağım tez danışmanım Doç. Dr. Serhat Armağan KÖSEOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez jüri üyelerim Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN ve Doç. Dr. Müge YUKAY YÜKSEL'e kıymetli değerlendirme ve önerileri için çok teşekkür ederim. Bu günlere gelmemde büyük emekleri olan fedakar anne babama, benimle vakit geçirmeyi sabırla bekleyen kızkardeşim ve yeğenime, beni yetiştiren babaanneme de teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma sürecinin başından sonuna kadar güler yüzüyle yanımda olan ve yapabileceğime olan inancını her fırsatta dile getiren sevgili eşim Mahad Houssein MAHAMOUD'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımda iyiki dediğim sizler benim için çok anlamlı olan bu çalışmada beni yalnız bırakmadınız, minnettarım.

Fatma YÖRÜR MAHAMOUD

ÖZET

BEŞ-YEDİ YAŞ DÜZEYİNDE ÇOCUĞU BULUNAN ANNELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI İLE EĞİTİM İHTİYAÇLARININ İNCELENMESİ

Bu araştırmada beş-yedi yaş düzeyinde çocuk sahibi olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına dair yaşantıları (duygu, düşünce ve davranışları), tutumlarını etkileyen faktörler ile çocuk gelişimi ve eğitimi alanındaki eğitim ihtiyaçlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 eğitim öğretim yılında 1. sınıfa devam eden beş-yedi yaş düzeyinde çocuk sahibi olan, İstanbul'da yaşayan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan dokuz anneden oluşturulmuştur. Araştırma nitel araştırma türünde olup veriler odak grup görüşmeleri ve yarı yapılandırılmış görüşme rehberi yoluyla elde edilmiştir. Odak grup görüşmeleri haftada iki defa olmak üzere yedi oturum olacak şekilde tamamlanmış ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Verilerin çözümlenmesi sürecinde kayıt altına alınan görüşmeler harfiyen yazıya dökülmüş, içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular disiplin anlayışı, iletişim, beklentiler ve başarı, destekleme ve koruma, izinler ve sınırlar, eğitim ihtiyaçları ve anne olmak şeklinde yedi kategori düzeyinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda annelerin çocuklarını yetiştirirken sıklıkla olumsuz ebeveyn tutumları sergiledikleri; baskıcı, aşırı koruyucu ve tutarsız tutumlarla disiplin sağlamaya çalıştıkları ve çocuklarına istedik davranışlar kazandırmakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Annelerin çocuklarına karşı sergiledikleri bu yaklaşımların kendi kişilik özelliklerinden, duygu durumlarından, ebeveynliğe dair inançlarından ve yaşantılarından, çocuklarına dair beklentilerinden, yeni öğrenmelerinden ve kendi ebeveynlerinin sergiledikleri tutumlardan etkilenebildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların kişilik özellikleri, gelişim dönemi özellikleri, doğum sırası ve cinsiyeti gibi faktörlerin de etkili olabildiği gözlemlenmiştir. Toplumun kültürel özellikleri, değer ve inanç sistemi de annelerin tutumlarını şekillendirebilmiştir. Annelerin olumlu disiplin yöntemleri, cinsel gelişim ve eğitim, çocukların gelişim dönemi özellikleri, güvenli internet kullanımı, ölüm ve dini kavramlarla ilgili soruların sağlıklı cevaplanması konularında bilgiye ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca annelerin çocuklarıyla ve eşleriyle sağlıklı iletişim kurmakta güçlük çektikleri, ebeveynler olarak sorumlulukları eşit paylaşmakta zorlandıkları ve okul çağı çocuğuna nasıl destek olabilecekleri konusunda yardıma ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda edindikleri bilgileri günlük yaşama transfer etmekte zorlandıkları dolayısıyla aile eğitimleri açısından sadece bilgi değil beceriler kazanmaya da ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk yetiştirme tutumları, eğitim ihtiyaçları.

ABSTRACT

RESEARCH IN PARENTING ATTITUDES OF MOTHERS WITH CHILDREN AGED BETWEEN FIVE-SEVEN AND THEIR TRAINING NEEDS

In this research, it was aimed to investigate the experiences (feelings, thoughts and behaviors) about the parenting attitudes of mothers who own children between the ages of five and seven, the factors affecting their attitudes and their training needs in child development and education. Participants were consisted of nine mothers who own at least a child between the ages of five and seven attending the 1st. grade during the 2016-2017 academic year, who live in İstanbul and were volunteer to participate. This study has been obtained by the qualitative research method and the data was gathered through focus group interviews and semi-structured interview guide. Focus group interviews were completed in seven sessions, twice a week, and interviews were recorded. In the process of analyzing the data, the interview records were transcribed and they were analyzed by content and descriptive analysis techniques.

Findings obtained in the research were presented at seven categories; discipline understanding, communication, expectations and success, support and protection, permissions and limits, educational needs and motherhood. The results demonstrated that, mothers frequently exhibited negative parental attitudes while raising their children. Mothers who disciplined their children with authoritarian, overprotective and inconsistent attitudes found it difficult to make their children possess the terminal behaviours. Mother's parenting attitudes has been shown to be influenced by their own personality traits, emotional states, parental beliefs and experiences, new learnings, expectations from their children and attitudes of their own parents. In addition, it has been observed that factors such as children's personality traits, developmental period, birth order and gender can be effective. The cultural characteristics, value and belief system of society can also shape the attitudes of mothers. It has been determined that mothers need information in the areas of positive discipline methods, sexual development and education of children, child development, safe internet use, and how to answer the questions of children related to death and religious concepts. It has also been found that mothers have difficulties in communicating properly with their children and spouses, they are unable to share their responsibilities equally as parents and need help in supporting their school-aged children. Furthermore it has also become clear that, mothers are not able to transfer the information they receive about child development and education into everyday life. That is why, they need not only knowledge but also skills in terms of family education.

Key Words: Parenting attitudes, educational needs.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3. ÖNEM	5
1.4. SAYILTILAR.....	6
1.5. SINIRLILIKLAR.....	6
1.6. TANIMLAR.....	6
BÖLÜM II: ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI.....	7
2.1.1. Ebeveyn Olmak.....	7
2.1.2. Ebeveynlerin Çocuk Gelişimi Üzerindeki Rolü	8
2.1.3. Ebeveynlerin Sergiledikleri Çocuk Yetiştirme Tutumları	10
2.1.3.1. Otoriter Anne Baba Tutumu.....	12
2.1.3.2. İzin Verici Anne Baba Tutumu	12
2.1.3.3. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu	13
2.1.3.4. İlgisiz Anne Baba Tutumu	13
2.1.3.5. Tutarsız Anne Baba Tutumu	13
2.1.3.6. Mükemmeliyetçi Anne Baba Tutumu	14
2.1.3.7. Demokratik Anne Baba Tutumu	14
2.1.4. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Faktörler.....	15
2.2. AİLE EĞİTİMİ	19
2.2.1. Aile Eğitimi, Aile Eğitiminin Önemi ve Amacı	19
2.2.2. Aile Eğitimi Uygulama Yöntemleri.....	20
2.2.2.1. Evde Aile Eğitimi Yaklaşımı	20
2.2.2.2. Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi Yaklaşımı.....	21

2.2.2.3. Uzaktan Eğitim Yolu İle Aile Eğitimi Yaklaşımı	21
2.2.2.4. Eğitim Merkezlerinde Yapılan Aile Eğitimi	21
2.2.3. Aile Eğitim Programının Geliştirilmesi	22
2.2.4. Türkiye’de Uygulanan Aile Eğitimi Programlarından Örnekler	24
2.2.4.1. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Aile Eğitimi Programları	24
2.2.4.2. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Tarafından Düzenlenen Aile Eğitimi Programları	25
2.2.4.3. Üniversitelerin Desteği İle Geliştirilen Aile Eğitim Programları	27
2.2.4.4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarafından Geliştirilen Aile Eğitim Programları	27
2.2.5. Dünya’da Uygulanan Aile Eğitim Programlarından Örnekler	28
2.2.5.1. Head Start (Güçlü Başlangıç) ve Early Head Start (Erken Güçlü Başlangıç) Programları	28
2.2.5.2. Eşit Başlangıç Programı (Even Start Program).....	29
2.2.5.3. Çocuk Gelişiminde Kadının Rolünü Arttırma Programı (Bina Keluarga Balita).....	29
2.2.5.4. Minnesota Erken Çocukluk Aile Eğitimi (Minnesota Early Childhood Family Education)	30
2.2.5.5. Öğretmen Olarak Ebeveynler Eğitim Programı (Parents As Teachers)	30
2.2.5.6. Etkili Ebeveyn Eğitimi Programı (Parent Effectiveness Training)....	31
2.2.5.7. Padres E Hijos Aile Eğitim Programı	31
2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	32
2.3.1. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlgili Araştırmalar.....	32
2.3.2. Ailelerin Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi İle İlgili Araştırmalar	38
BÖLÜM III. YÖNTEM.....	42
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	42
3.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	42
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	43
3.3.1. Araştırma Sürecinin Pilot Denemesi.....	43
3.3.2. Odak Grup Görüşmesi	44
3.3.3. Görüşme Rehberi	45
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	46
BÖLÜM IV. BULGULAR.....	49

4.1. DİSİPLİN ANLAYIŞI.....	49
4.2. İLETİŞİM	55
4.3. BEKLENTİLER VE BAŞARI	61
4.4. DESTEKLEME VE KORUMA.....	66
4.5. İZİNLER VE SINIRLAR.....	70
4.6. EĞİTİM İHTİYAÇLARI	76
4.7. ANNE OLMAK	83
BÖLÜM V. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER	89
5.1. ANNELERİN SERGİLEDİKLERİ TUTUMLARA DAİR YAŞANTILARI.....	89
5.2. ANNELERİN SERGİLEDİKLERİ TUTUMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	95
5.3. ANNELERİN EĞİTİM İHTİYAÇLARI	101
5.4. SONUÇ	106
5.5. ÖNERİLER.....	107
5.5.1. Politika Belirleyicileri İçin Öneriler	107
5.5.2. Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler	108
5.5.3. Araştırmacılar İçin Öneriler.....	109
KAYNAKLAR	111
EKLER.....	132
Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Rehberi.....	132
Ek 2. Katılımcılara Dair Genel Bilgi ve Gözlemler	140
Ek 3. Sürecin Değerlendirmesi	143
ÖZGEÇMİŞ.....	144

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Doğum öncesinden itibaren bebeğin fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında ve dünya ile bağ kurmasında ilk destekçileri ve eğitimcileri ebeveynleridir. Dolayısıyla anne baba olmak zor bir süreç olan çocuk yetiştirmede bireye önemli görevler yükler, ailenin bu süreçte çocuğa karşı yaklaşımı çocuğu şekillendirerek çocuk üzerinde yaşamı boyunca taşıyacağı kalıcı izler bırakabilir.

Psikanalitik yaklaşımın psikososyal ve psikoseksüel gelişim aşamaları açıklamasında yaşamın ilk yılları oldukça kritiktir. Buna göre sevgi, güven, olumsuz duygularla baş etme ve cinselliğin olumlu kabulü yaşamın ilk altı yılında oluşur ve ilk altı yılda yaşananlar daha sonraki kişilik gelişimini şekillendirmektedir (Corey, 2005, ss. 73-74). Vygotsky'nin Potansiyel Gelişim Alanı Teorisine göre duygusal dünyanın yanı sıra bilişsel gelişim sürecinde de yetişkinler, danışman rolü üstlenerek çocuğun daha üst düzey bilişsel becerilere ulaşmasında görev almaktadır (Bayhan ve Artan, 2009).

Çocukların duygu dünyalarında, kendileri hakkında oluşturdukları yargılarda ve düşüncelerinde ebeveynleri ile kurdukları iletişim oldukça önemlidir (Tezel Şahin, 2014). Bireyin bu iletişim sürecinde kazandığı deneyimler onun sonraki ilişkileri için de bir yol haritası oluşturabilmektedir (Kıldan, 2012, s. 57). Anne baba ile çocuk arasındaki ilişkinin temelinde ise çocuk yetiştirme tutumları yer almaktadır (Dursun, 2010). Çocukların gelişim alanlarının (fiziksel, sosyal, zihinsel, cinsel, psiko-motor vb.) desteklenerek olumlu kişilik özellikleri kazanabilmelerinde ebeveynlerin sergiledikleri bu tutumlar oldukça önemli bir yere sahiptir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2012, s. 35). Hem batılı ülkelerde hemde Türkiye'de yapılan birçok çalışmada çocuk yetiştirme tutumlarının ruh sağlığı, aile içi ilişkiler, akademik başarı gibi pek çok alanda birey üzerinde etkileri olduğu gözlenmiştir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Baumrind, çocuk yetiştirme tutumlarını çocukların sosyalleştirme süreci ile ilişkili olarak tanımlamaktadır (Abdul Gafor ve Kurukkan, 2014). Çocuklar

toplumsal kuralları öğrenmeye başladıklarında (bebekliğin bitimiyle birlikte), anne ve babaları onların sosyalleştirme sürecini de gerçekleştirmeye başlamaktadırlar (İşmen Gazioğlu, 2016a, s. 242). Darling ve Steinberg (1993), ebeveynlerin sergiledikleri bu tutum ve davranışlarla çocuğun etrafında duygusal bir iklim oluşturduklarını ifade etmektedir. Bu duygusal iklim ebeveynlerin anne babalık görevlerini yerine getirdikleri amaçlı davranışlarını ve doğal olarak gelişen (jest, mimikler, ses tonu gibi) amaçsız davranışlarını içermektedir. Yani ebeveynler sergiledikleri bu tutumlarla çocuklarını yetiştirmeye ve disipline etmeye çalışmaktadırlar.

Ebeveynlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda eğitilmesi kendi çocuk yetiştirme tutumlarının farkında olmalarını sağlayacak çocukları ile doğru iletişim kurarak onların sağlıklı büyümesi, gelişimi ve eğitimi için bilinçlenmelerine katkı getirecektir. Çocuğun ilk eğitimcileri olan aile bireylerinin çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilinçlenmesi 2000'li yıllarda dünyada daha da önemsenmeye başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda farklı özelliklere (eğitim seviyesi, sosyo ekonomik düzey) de sahip olsalar ailelerin bu eğitim programlarına ihtiyaç duydukları ve uygulamalar sonucunda çocuk bakımı, çocukla iletişim ve çocuklarına karşı davranışları gibi konularda olumlu özellikler kazandıkları ortaya çıkmıştır (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009).

Türkiye açısından bakıldığında anne babaların çocuk yetiştirme konusunda bilgi düzeylerinin yeterli olmaması, okul öncesi eğitimin isteğe bağlı ve ücretli olması sebebiyle bütün öğrencilerin eğitim alamaması ve özellikle birçok annenin ihtiyacını karşılayacak seviyede bir eğitime sahip olmaması anne baba eğitimine olan ihtiyacımızı daha da ortaya koymaktadır (Çağdaş ve Seçer, 2011). Hem anne hem de baba çocuğun büyümesi, gelişimi ve eğitiminde önemli bir yere sahip olmasına rağmen ülkemizde geleneksel aile yapısının etkisiyle çocuğun eğitimi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında annelerin babalara göre daha fazla sorumluluk aldıkları görülmektedir. Bundan dolayı annelerin doğum öncesinden itibaren çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda eğitim almaları ve bilgilerini günlük yaşama transfer etmeleri önemli gözükmemektedir (Üstünoğlu, 1991a, s. 123). Her ne kadar kadının iş yaşamına daha çok girmesi ile günümüzde babaların da çocuk bakımı ve eğitimine payları artsa da annenin çocuğun gelişim ve eğitim sürecinin ilk basamağında yer aldığı unutulmamalıdır.

Annelik genellikle eğitimi alınmadan başlanılan ve çocuklar var oldukça devam eden bir meslek olarak görülebilir. Döllenmeden itibaren anne çocuğu ile hem fiziksel hem de ruhsal olarak en yakın olan ve en fazla zaman geçiren kişidir. Ancak istatistiki verilere baktığımızda Türkiye’de okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranının erkeklerden beş kat fazla olduğu, her dört kadından birinin obezite sorunu yaşadığı, kadınların evlenme yaşının erkeklerden yaklaşık beş yaş küçük olduğu, erkekler uyku dışında en çok iş faaliyetlerine zaman ayırırken kadınların aile bakımına zaman ayırdığı ve on kadından dördünün eşi ya da birlikte olduğu kişi tarafından şiddet gördüğü karşımıza çıkmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Bu negatif durum da annelerin çocuklarını daha iyi yetiştirmek için eğitim almalarının önemini bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır. Çünkü eğitim alan anneler çocuklarının gelişim ve eğitimlerini daha fazla önemseyecek ve sağlıklı, mutlu gelecek kuşaklar yetiştirebilecektir.

Annenin çocuğa yaklaşımı hemen her yaş düzeyinde önem taşımakla beraber beş yaşından itibaren çocuklar gelişimsel özellikleri itibariyle artık üç-dört yaşa göre çok daha olgundur. Aileler için kabul etmek zor dahi olsa çocuk beş yaşına geldiğinde artık bebek değildir, zihinsel ve fiziksel olgunlaşmaya ek olarak sosyal olarak da aktifleşmeye başlar. Kas hakimiyeti daha gelişmiş ve insanlarla olan ilişkileri artmıştır. Hem kendinin hem de diğerinin bedenine ve cinsel konulara karşı meraklıdır (Sevim, 2010; Yavuzer, 2003). Çocuk bilişsel gelişim anlamında da yol kat etmiştir; nesnelere ayırt etme gelişmiş, bellek artmıştır (Bayhan ve Artan, 2009).

Ülkemizde beş-yedi yaş düzeyinde bulunan çocuklar genel olarak 1. sınıf düzeyinde eğitime devam etmektedir; Milli Eğitim Bakanlığı’nın Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’ne göre (2014) 60 ayı dolduran çocuklar 1. sınıfa kayıt olabilmektedir. Dolayısıyla annelerin beş-yedi yaş çocuğuna dair bilinçli olması gereken alanlar da artış gösterebilmekte, çocuğun gelişim sürecine ek olarak okula başlaması ve yeni bir sosyal çevreye girmesi ile birlikte gelen yenilikler ebeveynler için yeni güçlükler de ortaya koyabilmektedir. Ayrıca günümüzde teknolojik gelişmelerin artması, medyanın ve internetin hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olması ve çocukların anne babaları dışında öğrendikleri pek çok kaynağın olması çocuğun eğitimi konusunda pozitif katkıların yanı sıra negatif etkileri de beraberinde getirebilmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde ailelerin hangi konularda eğitimlere ihtiyaç duydukları ve gereksinimlerinin neler olduğu konusunda yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Yapılan tespit çalışmalarının ise genel olarak nicel araştırma tekniklerine dayalı (Doğan, 2010; Güzel, 2006; Özdikmenli, 2009) olduğu ve anne ve babaların deneyimlerini, çocuk yetiştirirken sorun yaşadıkları alanları, bir eğitim programından beklentilerinin neler olduğunu ortaya koyacak kendilerini derinlemesine ifade edebilecekleri nitel çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte çocuk yetiştirme tutumlarının da alan yazında önemsendiği ve sınav kaygısı, saldırganlık, problem çözme becerileri, internet bağımlılığı, benlik saygısı gibi farklı değişkenlerle birlikte incelendiği ve ilişkilendirildiği pek çok çalışmanın olduğu ancak araştırmaların genellikle ergenlik dönemi, lise ve üniversite düzeyinde yoğunlaşarak nicel araştırma tekniklerine dayalı oldukları görülmektedir (Dokuyan, 2015; Eftekin, 2015; Eker, 2016; Pamuk, 2016; Sümer, Aktürk ve Helvacı 2010). Yapılacak olan bu çalışma ile nitel bir araştırma yöntemi olan odak grup görüşmesi kullanılarak beş-yedi yaş düzeyinde çocuk sahibi olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenler ve çocuk yetiştirme tutumlarına dair duygu, düşünce ve davranışları incelenerek bu konudaki yaşantı ve deneyimlerine yer vermeye çalışılmıştır.

Bütün bu açılardan değerlendirildiğinde çocuk yetiştirmede bu kadar önemli bir yere sahip olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının araştırılması ve sorun yaşadıkları konulara yönelerek çocuk gelişimi-eğitimi alanındaki eğitim ihtiyaçlarının incelenmesinin Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanına önleyici ve koruyucu hizmetler açısından bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı beş-yedi yaş çocuğu bulunan annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile çocuk gelişimi-eğitimi konusunda ihtiyaç duydukları eğitim içeriklerinin incelenmesidir.

Araştırmanın temel amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

1. Beş-yedi yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına dair duygu, düşünce ve davranışları nelerdir?
2. Beş-yedi yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen faktörler nelerdir?
3. Beş-yedi yaş çocuğu olan annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda ihtiyaç duydukları eğitim içerikleri nelerdir?

1.3. ÖNEM

Anne baba tutumları ebeveynlerle çocuk arasındaki iletişimi belirleyerek çocuğun sosyal, duygusal ve bilişsel gelişim sürecini etkileyebilmektedir. Doğru çocuk yetiştirme tutumları çocuğun gelişim ve eğitimine olumlu katkı yaparken yanlış tutumların sergilenmesi çocuk üzerinde duygusal, bilişsel ve sosyal açıdan olumsuz etkilere sebep olabilmektedir.

Bu konudaki literatür göz önüne alındığında ebeveynlerin çocuklarına dair inanç ve beklentilerinin, disiplin yöntemlerinin, iletişim biçimlerinin, çocuklarını destekleme tarzlarının ve çocuğa karşı yaklaşımlarının temelinde çocuk yetiştirme tutumlarının olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla çocuk gelişiminde ve eğitiminde aile bireylerinin en büyük rollerinden birinin sergiledikleri tutumlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada alan yazında çocuk yetiştirme tutumlarının incelendiği nitel bir çalışmanın olması annelerin bütün bu konulardaki yaşantılarını ve tutumlarını etkileyen faktörleri dile getirmeleri bakımından önemli gözükmektedir.

Ayrıca bu çalışma ile çocuk yetiştirmenin temelinde yer alan ebeveyn tutumlarından hareketle annelerin ihtiyaç duydukları eğitim alanları da incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye’de ebeveynlere yönelik geliştirilmiş genellikle benzer konu ve içeriklerden oluşan farklı eğitim programları (anne, baba ve aile eğitimi) belediyeler, halk eğitim merkezleri, rehberlik araştırma merkezleri ve okullar gibi kurumlarda uzmanlar tarafından uygulanmaktadır. Ancak bu çalışma ile yapılmak istenen paket programlar dışında günümüze dair teknolojik gelişmelerin, yaşanan bölgeye özgü kültürel özelliklerin ve değişen ihtiyaçların sürece dahil edilerek çocukların ilk öğretmenleri annelerin hangi konularda desteklenmesi gerektiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Böylece aile eğitimi programlarının hazırlanması için bir öngörü

oluşturmak amaçlanmaktadır. Bunun sonucunda hazırlanan eğitim programlarının sağladığı katkı artacak, bir aile eğitimi programı hazırlanırken önceliklerin neler olması gerektiği konusunda araştırmacılara fikir verilebilecektir.

Bütün bunlara ek olarak bu çalışma annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile eğitim ihtiyaçlarının birlikte nitel bir çalışma yöntemi olan odak grup görüşmesi ile ele alınması açısından ilk olduğu için önemli gözükmektedir.

1.4. SAYILTILAR

Katılımcılar odak grup tartışmalarında samimi ve içten bir şekilde duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılı, İstanbul ili, araştırmaya katılan 9 katılımcının duygu, düşünce, yaşantı ve gözlemlerine ilişkin ifadeleriyle ve araştırmacının bu ifadeler üzerine yorumları ile sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Çocuk yetiştirme tutumları: Anne babanın çocuklarını yetiştirme ve toplumun bir üyesi haline getirme sürecinde onlara karşı sergiledikleri duygu, düşünce ve davranış örüntülerini içeren yaklaşımlardır.

Eğitim: Kişinin hem kendisi hem de toplum açısından sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel yönleriyle yetiştirilmesi sürecidir (Yeşilyaprak, 2007, s. 2).

Gelişim: Doğum öncesi dönemden ölüme kadar devam eden ve bireyin bilişsel, duygusal, fiziksel, sosyo-kültürel, ahlaki ve cinsel alanlarda geçirdiği bütün değişimleri ve büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk gibi kavramları içeren bir süreçtir (Başal, 2007, s. 12).

BÖLÜM II: ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI

Bu bölümde ebeveynlik kavramı ele alınarak anne ve babanın çocuk gelişimi üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri yaygın ebeveyn tutumlarına ve tutumların çocuklar üzerindeki etkilerine değinilerek tutumları etkileyen faktörlerden bahsedilmiştir.

2.1.1. Ebeveyn Olmak

Ebeveynlik, bireylerin çocuk sahibi olmaya karar verdikleri gün başlayan ve çocukları var oldukça sürdürdükleri, iniş ve çıkışlarıyla hem keyifli hem de bir o kadar zor bir süreç olarak ele alınabilir. Merkezinde çocuğun yer aldığı bu süreç, anne babaya çocuğun gelişim basamaklarındaki ilerleyişini izlemek, çocuğa yeni şeyler öğretmek, onunla vakit geçirerek ona rehberlik etmek gibi olumlu duygular geliştirebilecek görevler yüklemektedir. Ayrıca çocuğun tehlikelerden korunması, sağlığı, eğitimi ve geleceği gibi konulara dair kaygıları da beraberinde getirmektedir.

Ebeveynlik, çocuğun refahını sağlama amaçlı aktiviteler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu aktiviteler çocuğun beslenme, barınma, sevgi, sosyalleşme gibi ihtiyaçlarının giderilmesini içeren *bakım*; çocuğa sınırlar koyma, davranış kazandırma gibi etkinlikleri içeren *kontrol* ve çocuğun spor, sanat ve bilim gibi alanlarda beceriler kazanması gibi etkinlikleri içeren *gelişim* olmak üzere üç önemli alanda ele alınabilir. Ebeveynlik bu üç alanda çocuğun karşılaşılabileceği olumsuz durumlardan çocuğu *korumak* ve çocuğa olumlu katkı sağlayacak durumlarda onu *desteklemek* gibi iki boyutu içermektedir (Hoghugh, 2004).

Bornstein (2001), günümüzde ebeveynlik kavramının biyolojik anne baba ve evlat edinen anne babanın yanı sıra tek ebeveynler, boşanmış veya yeniden evlenmiş ebeveynler, hemsin ebeveynler, evlenmemiş genç anneler, büyük anne ve büyük baba gibi ebeveynlerin aileleri, büyük kardeşler ve bakıcı gibi çocuk bakımında rol alan diğer grupları da içine alan bir çeşitliliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ebeveynler doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok şekilde çocuklarını

etkilemektedirler. Doğrudan etkiler, biyolojik ailenin genetik mirasını ve ebeveynlerin ebeveynliğe dair inanç ve davranışlarını (algıları, beklentileri, tutumları, değerleri, hedefleri, bilgi düzeyleri gibi) içerirken; dolaylı etkiler ise ebeveynlerin birbirleriyle, toplum ve diğer sosyal ağlarla olan ilişkilerinin çocuklarıyla olan etkileşimlerine yansımaları içermektedir.

Ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkileri, bireyin çok yönlü gelişimini konu alan psikoloji biliminde de farklı otoriteler tarafından önemsenmiş, farklılık ve benzerlikleri içerecek şekilde yer almıştır. Bu noktada ebeveynlerin çocuklar üzerindeki etkilerine vurgu yapan açıklamalara yer verilmiştir.

2.1.2. Ebeveynlerin Çocuk Gelişimi Üzerindeki Rolü

İnsanın doğumundan itibaren yaşadığı olayların etkileri varoluşunun bir parçası olmakta ve fizyolojik sağlığının yanı sıra ruh sağlığı da çevresi ile etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Kişilik gelişiminde bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini ilk vurgulayan kuramcı olarak *Freud*, yaşamın ilk beş yılında kişiliğin neredeyse şekillendiğini savunmaktadır (Geçtan, 2015). Gelişim psikolojisinin kurucularından biri olarak gösterilen *James Mark Baldwin*, çocuğun bulunduğu ortam ve anne baba kardeşler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasının çocuk gelişimini anlayabilmek için oldukça önemli olduğunu vurgulamakta ve çocuğun aile içinde kurduğu bu ilişkilerin daha sonra kuracağı ilişkileri etkileyebileceğini belirtmektedir (Özgün, 2015). Davranışçı kuramın babası olarak kabul edilen *Watson* ise çocuğu şekillendiren yapının çevre olduğunu, bir kilin şekillendirilmesi gibi uygun ortam sağlanarak çocuğa istenilen özelliklerin kazandırılabilirliğini, dolayısıyla çocuğun ileride nasıl bir yetişkin olacağından anne ve babasının sorumlu olduğunu ifade etmektedir (Erden ve Akman, 2005, s. 25; Sertelin Mercan, 2016, s. 11).

Piaget, bebeğin doğumdan başlayarak yaşantılar yoluyla kazandığı deneyimleri ile büyüme ve olgunlaşmanın katkısına bağlı olarak bilişsel gelişimin gerçekleştiğini kabul etmektedir. Akıl yürütme yeteneği, düşünme, bellek kapasitesi ve dil gelişimindeki değişimleri kapsayan bilişsel gelişim süreci, açıkça bireyin çevresindeki diğer bireylerle kurduğu sosyal etkileşimlerle gerçekleşmektedir (Küçükkaragöz, 2016). Ayrıca çocuğun geçirdiği öğrenme yaşantılarının kalitesi doğrudan bilişsel gelişim sürecini ve buna paralel olarak ahlak gelişimi sürecini

etkilemekte, Piaget ve Kohlberg'in 'özerk dönem' ve 'gelenek sonrası gelişim düzeyi'ne ulaşabilmesi için anne ve babanın çocuğa yönelik yaklaşımları önemli gözükmektedir (Erden ve Akman, 2005, s. 124).

Sosyal öğrenme kuramı ise çocuğun dil gelişiminin en yakınında bulunan ebevenylerini model alarak taklit etmesiyle gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla çocuğun ilk sosyal çevresini oluşturan anne babanın çocuğa yönelik teşvik edici tutumları oldukça önemlidir (Başal, 2007). Bandura, bireyde öğrenme sürecinin önemli bir kısmının başkalarının davranışlarını gözlemleme yoluyla oluştuğunu, model alma ve taklit etmenin bireyin yeni davranışlar edinmesini sağladığını vurgulamaktadır. Doğal olarak ebeveynlerini örnek alan çocuk, onların sergilediklerine paralel özellikte davranışlar gösterebilmektedir (Aydın, 2015, s. 12).

Aile sistemi kuramına göre ise aile içindeki bir üyenin gösterdiği gelişim ve sergilediği davranışlar diğer üyelerden ilişkisiz olarak değerlendirilemez. Aile üyeleri arasındaki bu iç içe geçmiş birbirinden ayrılmaz ilişki ve aile işlevleri bireyin davranışının altında yatan nedenlere bir açıklık getirebilir. Dolayısıyla bireyi tam olarak anlamak ancak tüm aile üyeleri arasındaki karşılıklı etkileşimi ortaya çıkarmakla mümkün olabilmektedir (Corey, 2005, s. 457).

Bowlby (1969), çocuklarına karşı duyarlı anne babaların çocuklarından gelen sinyalleri doğru algılayarak çocukların gereksinimlerini uygun şekilde ve zamanında karşıladıklarını, bu sıcak ve duyarlı ilişkinin sonucunda ise çocuklarıyla güvenli bir bağ geliştirdiklerini ifade etmektedir. Ebeveynleri ile güvenli bağlanan bireyler ise gelecekte kuracakları ilişkilere de bunu yansıtacak ve ilişkilerinde kendilerini yeterli ve sevgiye değer göreceklere (akt. Özgün, 2015).

Ekolojik kurama göre ise çocuk ve çevre arasında birbirini karşılıklı olarak etkileyen iki yönlü bir etkileşim vardır. Çocuğun içinde bulunduğu bu ekolojik çevre her biri diğerinde de bulunan, eş merkezli beş sistemden oluşmaktadır. Bunlar çocuğun içinde yaşadığı aile ortamı, okulu, arkadaşları gibi yüz yüze kişilerarası ilişki deneyimleriyle bireyin yaşamını etkileyen *mikrosistem*; mikrosistem içinde yer alan iki ya da daha fazla faktör arasındaki ilişkiyi (ebeveynlerle okul arasında kurulan ilişki gibi) temsil eden *mezosistem*; yalnızca bir faktörün çocuğun doğrudan gelişimine etki ettiği iki ya da daha fazla faktör arasındaki ilişkiyi (ebeveynlerle iş

yeri arasındaki ilişki gibi) temsil eden *ekzosistem*; kültür, alt kültürler ve değer yargıları gibi faktörleri içeren *makrosistem*; zamanın insanın karakteri, aile yapısı ve yaşadığı çevre üzerindeki etkisini içeren *kronosistem* olarak tanımlanmaktadır. Burada çocuk boş bir levha olarak görülmemekte çocuğun gelişimi bu ekolojik çevre tarafından etkilenirken çocuğun da çevresini etkilediği vurgulanmaktadır (Bronfenbrenner, 1979, 1994). Dolayısıyla aile bireyleri arasındaki ve ailenin diğer sistemlerle kurduğu ilişkiler çocuğu şekillendirirken çocuk da çevresini etkilemektedir.

Ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin annenin hamilelik döneminden itibaren başladığı, annenin bebekle ilgili hissettiği duygular ve tepkilerinin bebeği olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebildiği (Kuru Örgün, 2000, s. 19), devam eden süreçte ise anne babanın aile içinde çocukla kurdukları ilişki ve çocuğa yönelik davranışlarının çocuğun gelişimi ve kişilik oluşumunda çok önemli bir etken olduğu görülmektedir (Cüceloğlu, 2004, s. 363; Senemoğlu, 2005, s. 11).

Özetle, açıklamalara bakıldığında ebeveyn çocuk ilişkisinin çocuk gelişimi ve eğitiminde önemli bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Buradan hareketle çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik gelişimini tamamlamasında anne babanın ebeveynliğe dair yaşantıları, bu kavrama yüklediği anlam, çocuğuyla kurduğu iletişim ve çocuğuna karşı sergilediği tutumların bireyin tüm yaşamını etkileyebilecek öneme sahip olduğu söylenebilir.

2.1.3. Ebeveynlerin Sergiledikleri Çocuk Yetiştirme Tutumları

Anne babanın çocuğa karşı sergilediği davranışlar birbirinden farklı olabilmektedir. Dolayısıyla çocuk yetiştirme biçimleri bir anne babadan diğerine hatta aynı ailede anne baba arasında bile farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak bu yetiştirme biçimlerinde ortak görülen ve ağır basan taraflar gruplandırılarak, göreceli bir şekilde, genel hatları ile farklı tutum biçimleri olarak sınıflandırılabilir (Kulaksızoğlu, 2011, s. 118).

Baumrind (1966), ebeveynlerin çocuk yetiştirme şekillerini *kontrol* ve *özgürlük* olmak üzere iki boyut arasında sınıflamış ve otoriter (authoritarian), yetkili (authoritative), izin verici (permissive) olmak üzere üç temel ebeveyn tutumu ortaya koymuştur. Maccoby ve Martin (1983) ise *kabul edici*, *duyarlı*, *çocuk merkezli* ve

reddedici, duyarsız, ebeveyn merkezli olmak üzere iki boyut daha ekleyerek dört boyutlu bir şema ortaya çıkarmışlar ve Baumrind'in sınıflamasına ilgisiz-reddeden ebeveyn tutumunu da eklemişlerdir.

Türkiye'de Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen Ana-Baba Tutum Envanteri'nde de Baumrind'in yukarıda belirtilen sınıflamasına uygun olarak otoriter, demokratik ve ilgisiz olmak üzere üç farklı ebeveyn tutumu ortaya konulmuştur (akt. Sümer ve Güngör, 1999, s. 38). Le Comte, Le Comte ve Özer (1978) Ebeveyn Tutumu Araştırma Ölçeği'ni (PARI-Parent Attitude Research Instrument) farklı sosyo ekonomik düzeyden deneklerle de çalışarak Türkçeye çevirip uyarlama yapmışlar ve faktör analizi sonucunda aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik ve genel baskı boyutlarını bulmuşlardır. Demir ve Şendil (2008) anne ve babaların iki-altı yaş arası çocuklarını yetiştirirken kullandıkları ebeveyn tutumlarını belirlemek için farklı sosyo ekonomik düzeydeki anne ve babalara uygulayarak geliştirdikleri Ebeveyn Tutum Ölçeği'nde demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici olmak üzere dört farklı boyut ortaya koymuşlardır.

Yörükoğlu (2015), ailede anna baba tarafından çocuğun eğitimini sağlamak amacıyla sağlıklı tutum ve kuralları içeren bir disiplin anlayışı olabileceğini ancak sıkı tutum, gevşek tutum ve tutarsız tutumun anne babalar tarafından sergilenen aşırı tutumlar olduğunu vurgulamaktadır. Yavuzer (2016a) ise ebeveyn tutumlarını olumlu ve olumsuz tutumlar olmak üzere ikiye ayırmış; duyarlı- ulaşılabilir-kabul eden ve destekleyen-demokratik-işbirlikçi anne tutumlarının çocuğu olumlu destekleyen ebeveyn tutumları olduğunu; ilgisiz, reddeden-ihmal eden, baskıcı-otoriter, mükemmeliyetçi ve aşırı koruyucu anne tutumlarının ise çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen ebeveyn tutumları olduğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere alan yazına bakıldığında bu konuda yapılan çalışmalara paralel olarak farklı çocuk yetiştirme tutumlarından bahsedilmektedir. Aşağıda genel olarak en sık karşılaşılan ve anne babaların çocuklarına yönelik yaklaşımlarını en geniş şekilde kapsayabileceği düşünülen tutumlar ele alınarak, ebeveynlerin davranış tarzları ve çocuklar üzerindeki etkilerine yer verilmeye çalışılmıştır.

2.1.3.1. Otoriter Anne Baba Tutumu

Çocuğun özerkliğini kısıtlayarak davranışlarını kontrol altında tutarak çocuğu kendi standartlarına oturtmaya çalışan, çocuktan itaat bekleyen anne baba tutumudur. Ebeveyn çocukla uzlaşma taraftarı değildir aksine çocuktan söylediği herşeyi doğru kabul etmesini bekler (Baumrind, 1966, s. 890). Bu tutumu sergileyen ebevenyler kurallara dair açıklama getirmeden çocuğun kurallara uymasını bekler ve çocuk beklenenden farklı bir davranış gösterdiğinde aşağılama, hakaret etme gibi sözel ve fiziksel şiddete başvurabilir (Şendil, 2003, s. 176). Bu tutumu benimseyen ailelerde çocukla anne baba arasında gergin bir ilişki söz konusudur. Çocuk kendi hislerinin ve yapmak isteği şeylerin önemsenmediğini gördüğü için bunları kendine saklamayı tercih eder. Çocuğa tanınan oldukça az hak ise ancak anne ve babasının sözünü dinlemesi yani onların söylediklerini yapmasıyla mümkündür. Yani çocuk anne baba ne söylerse onu uygulamalı, itiraz etmemeli ya da kendi fikrini ortaya atarak tartışmaya çalışmamalıdır (Yörükoğlu, 2015, s. 199). Görüldüğü üzere otoriter tutum çocuğun bir birey olarak gelişimine ve özgüven kazanmasına ket vurabilmekte, kendisini değersiz hissetmesine neden olabilmektedir.

2.1.3.2. İzin Verici Anne Baba Tutumu

Kendilerini çocuklarının istekleri doğrultusunda yönlendiren ve çocuklarının istek, hareket ve tepkilerini ceza vermeden kabul edip olumlu karşılamayı tercih eden anne baba tutumudur (Baumrind, 1966, s. 889). Bu tutumu sergileyen ebeveynler çocuklarının arzu ve isteklerini sınırlamadan ve denetlemeden istedikleri herşeyi yapmalarına müsaade etmektedir. Bu durum aile içinde ilk başlarda sorun yaratmasa da ilerleyen dönemlerde isteklerini kontrol etmeyi öğrenemeyen çocuk toplum içinde sorun yaşamaya başlamaktadır. Arzu ve istekleri başkaları tarafından anne ve babası gibi kabul görmeyen çocuk, hayal kırıklığı ve uyum sorunları yaşayabilmekte ya da şiddet içeren davranışlar sergileyebilmektedir. Ayrıca bir süre sonra çocukta (her isteği yerine getirildiği ve kendisini kontrol etmesi beklenmediği için) kendisine sunulanlardan tatmin olmama, çabuk sıkılma, dikkatini yoğunlaştırmada güçlük yaşama ve okul başarısızlığı gibi sorunlar da görülebilmektedir (Şendil, 2003, ss. 177-178). Çocuğa gösterilen aşırı hoşgörü ilerleyen dönemde hem çocuğun hem de anne babanın mutsuz olmasına neden olabilmektedir.

2.1.3.3. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu

Anne babanın çocuğu normal şartlarda olması gerekenden daha fazla korumaya çalıştığı ve çocuğu için duyduğu endişe nedeniyle sürekli kontrol altında tuttuğu, çocuğun kendi ihtiyaçlarını giderebileceği bir gelişim düzeyinde olmasına rağmen ihtiyaç ve özbakımının ebeveyn tarafından gerçekleştirildiği anne baba tutumudur (Yavuzer, 2016b). Bu tutumu sergileyen ebeveynler çocuklarına karşı hissettikleri sevgiyi aşırı bir denetimle harmanlar ve çocuklarının bireysel bağımsızlıklarını kazanmalarına imkan tanımaz. Böylece çocuk diğerlerine bağımlı ve özgüven eksikliği yaşayan bir birey olabilir. Ayrıca böyle bir aile ortamında çocuğun kendini tanıması ve kendini gerçekleştirme zorlaşır (Özgüven, 2001, s. 214). Aşırı koruyucu tutumların sergilenmesi çocuğun gelişim görevlerini yerine getirmesini aksatabilir.

2.1.3.4. İlgisiz Anne Baba Tutumu

Çocukla ilgilenmeyen, çocuğun sevgi ihtiyacını yeterince karşılamayan anne baba tutumudur. (Özyürek ve Tezel Şahin, 2012, s. 39). Bu tutumu sergileyen anne babalar, çocukları ile ilişki kurmak ve birlikte zaman geçirmek için istekli değildir. Ayrıca çocuğun kendi uğraşları önünde bir engel teşkil ettiğini düşünürler. Hem çocuğun denetlenmesi hem de isteklerine duyarlılık konusunda ebeveyn tepkisi çok düşük düzeydedir (Dönmezer, 2003, s. 59). Ebeveynin bu tutumu sergilediğine dair en büyük gösterge, ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim eksikliğidir. Bu tutum ebeveynin çocuk sahibi olmaya istekli ve hazır olmaması veya çocuğu yeterince benimseyememesinden kaynaklanabilir. Bu tarz bir aile ortamında büyüyen çocuk öfkeli ve şiddet eğilimli olabileceği gibi içine kapanık, bastırılmış birisi de olabilir (Özgüven, 2001, ss. 215-216).

2.1.3.5. Tutarsız Anne Baba Tutumu

Ailede disiplin olmasına rağmen yeri ve zamanı belli olmayan, anne babanın hem hoşgörü hem de baskı ve cezalandırma gibi iki uç arasında davranışlar sergilediği anne baba tutumudur. Dolayısıyla çocuk, davranışın hangi koşullarda istenmediğini anlayamayabilir ve kendi tutumunu da anne babasının duygu durumuna göre şekillendirebilir. Ayrıca çocuğun beklemediği zamanlarda gelen cezalar çocuğun ebeveynlerine isyan etmesine de neden olabilir (Yörükoğlu, 2015, s.

201). Bu tutarsızlık anne ve babanın çocuk yetiştirme konusunda farklı fikir ve uygulamalarından kaynaklanabileceği gibi anne ya da babanın kendi içinde sergilediği yaklaşım farklılıklarından da kaynaklanabilmektedir. Çocuğuna kendisini dinletmek için önce yumuşak bir ses tonundan sert bir ses tonuna geçen, istediği hala yerine gelmediği için fiziksel şiddete başvuran ve ardından pişmanlık hissederek özür dileyen ebeveyn tutumu buna örnek gösterilebilir (Yavuzer, 2016c, ss. 30-31).

2.1.3.6. Mükemmeliyetçi Anne Baba Tutumu

Anne babanın çocuğunun gelişim düzeyinin üzerinde çocuğun ilgi ve yeteneklerine uymayan, gerçekdışı başarı beklentisi sergilediği tutumdur. Mükemmeliyetçi anne babalar bir taraftan çocuklarına daha başarılı olmaları için baskı yapabilirken diğer taraftan başka çocuklarla karşılaştırma yapma yoluna gidebilirler. Eğer çocuk kendisinden beklenenleri yerine getirmede güçlük yaşarsa kendisi hakkında olumsuz değerlendirmeler yapabilir, çaba sarfetmekten vazgeçebilir ya da bu durumdan sıkılıp ebeveynlerini cezalandırmak için çaba göstermeyebilir (Çağdaş, 2003). Bu tutumu sergileyen ebeveynler çocuklarını kusursuzlaştırmaya ve böylece onları kabullenmeye çalışırlar. Çünkü çocuklarını kendi başlarına bir birey olarak görememekte ve bundan dolayı suçluluk hissetmektedirler. Ayrıca bu tutumlarından dolayı kendi hayatlarında da takıntılı davranışlar (çocuğu defalarca doktor kontrolüne götürmek, bulaşıkları tekrar tekrar temizlemek gibi) geliştirebilirler (Geçtan, 1988, ss. 88-89).

2.1.3.7. Demokratik Anne Baba Tutumu

Çocuğun kendisini ifade etmesini desteklerken belli bir disiplin içinde olmasını da destekleyen ve çocuk istemediği zaman itirazını dinleyerek uyması gereken kuralların nedenlerini çocukla paylaşan, uzlaşmacı bir tavır sergilemeyi tercih eden anne baba tutumudur (Baumrind, 1966, s. 891). Bu tutumu benimseyen ebeveynler çocuklarına aile içinde kendileri ile eşit haklar tanıyarak bağımsız bir kişilik oluşturmalarını destekler, koşulsuz sevgi ve kabul vardır. Çocuğa gelişim düzeyine uygun olarak sorumluluklarını yerine getirmesi ve toplumsal kurallara uyması öğretilir (Şendil ve Balkan, 2005). Çocuğun istenmeyen davranışının nedenini yani davranış sonucunda neler olabileceğini açıklama vardır. Böyle bir ailede fiziksel cezalar, sevgiden mahrum etme ya da sevgiyi kullanarak birşey

yaptırmaya çalışma davranışı yoktur. Bu şekilde yetişen çocuklar girişimci, sorumluluk sahibi, hem kendisine hem de diğerlerine saygılı ve kendini geliştirmeye açık bireyler olabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2011, s. 119).

2.1.4. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Ebeveynlerin yukarıda açıklandığı gibi farklı çocuk yetiştirme tutumları sergilemeleri çocuklarına karşı davranışlarını etkileyen ve şekillendiren birtakım faktörler olabileceğini düşündürmektedir. Belsky (1984), anne babaların çocuklarına karşı yaklaşımlarını etkileyen faktörler üzerine oluşturduğu modelde;

1. Ebeveynin gelişimi ve psikolojik özellikleri,
2. Çocuğun karakteri,
3. Evlilik ilişkisi, sosyal bağlantılar ve iş yaşamı gibi bağlamsal stres ve destek kaynakları

olmak üzere üç ana kaynağın etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çocuk yetiştirme tutumları içinde yaşanan toplumun özellikleri, değer yargıları, inanç sistemi ve sosyo ekonomik durumu gibi kültürel faktörlere göre de farklılık gösterebilmektedir (Dönmezer, 2003, s. 67).

Ebeveyn temelli faktörlere bakıldığında, anne babanın ruh sağlığı, kişilik özellikleri, mesleği, gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin çocuğa karşı yaklaşımını etkileyebildiği görülmektedir. Araştırmalar bireylerin iyi oluş ve uyum sağlama düzeyleri gibi olumlu psikolojik işlevlerindeki artışın, duyarlı ve ilgili ebeveynlik davranışlarında da artışa neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca yorgunluk, hastalık, endişe gibi duygu durumlarını olumsuz etkileyen faktörler ebeveynlerin çocuklarına karşı daha anlayışsız ve sabırsız olmalarına da neden olabilmektedir (Berns, 2013; Vondra ve Belsky, 1993). Annelerin depresyon düzeyleri ve çocuklarına karşı davranışları arasındaki ilişki incelendiğinde mevcut depresyon tanısının yanı sıra geçmiş dönemlerdeki depresyon öyküsünün bile (Lovejoy, Graczyk, O'Hare, ve Neuman, 2000), annelerin çocuklarına yönelik negatif davranışlarıyla güçlü bir ilişkisi olduğu ve bu negatif davranışların çocuklarının gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olduğu ortaya çıkmıştır (Foster, Garber ve Durlak, 2007; Goodman, 2007).

Şendil ve Cesur (2011), ebeveynlerin bazı kişilik özellikleri ve değerlerinin çocuk yetiştirme tutumlarını öngörebileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre anne ve babaların deneyime açık kişilik özellikleri ile koruyucu anne baba tutumları arasında negatif bir ilişki saptamışlardır. Ayrıca annelerin özdenetim ve evrensellik değerleri ile aşırı koruyucu tutumları arasında negatif bir ilişki; geleneksellik, erkeğin üstünlüğü, misafirperverlik değerleri ile aşırı koruyucu tutumları arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir. Yine annelerin başarı ve özdenetim değerleri ile otoriter tutumları arasında negatif bir ilişki; uyum, geleneksellik, erkeğin üstünlüğü, misafirlik gibi değerleri ile otoriter tutum arasında ise pozitif bir ilişki saptamışlardır.

Şanlı ve Öztürk (2012), düşük eğitim düzeyine sahip olan, yaş olarak küçük olan ve çalışmayan annelerin aşırı koruyucu ve baskıcı-otoriter tutumları daha fazla sergilediklerini, çocuk yetiştirme konusunda bilgi alarak kendini yeterli hisseden anelerin ise daha fazla demokratik tutum sergilediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan psikolojik araştırmalar sonucunda sosyo ekonomik düzeyi düşük ortamlardan gelen çocukların sosyo ekonomik düzeyi yüksek ortamlardan gelen çocuklara göre daha yavaş zihinsel gelişim gösterdikleri görülmüştür. Sadece beslenme yetersizliği iki grup arasındaki farkı tamamıyla açıklayamazken ekonomik zorluk yaşayan annelerin çocuklarına daha az ilgi gösterdikleri ve daha sert davrandıkları, çocuklarının ilgi ve isteklerini değil, kendi isteklerini ön planda tuttukları ortaya çıkmıştır (Cüceloğlu, 2004, s. 362).

Anne ve babanın kendi çocukluk yaşantıları da çocuklarına karşı sergiledikleri yaklaşımları etkileyebilmektedir. Ebeveynin kendi anne babası ile kurduğu iletişim şekli ve kalitesi, olumlu ve olumsuz deneyimleri, çocukluk döneminin geçirildiği sosyo ekonomik koşullar buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca eşler arasındaki ilişkinin niteliği de ebeveynin çocuğa karşı tavrını etkileyebilmekte, eşyle anlaşamadığı için mutsuz olan bir anne çocuğuna aşırı derecede düşkün olabilmekte ya da tam tersi çocuğuna karşı şiddet içeren bir tavır takınabilmektedir (Yavuzer, 2016b, s. 137).

Ebeveynlik tutumlarının şekillenmesinde sadece anne babadan değil çocuktan kaynaklanan faktörler de yer alabilmektedir. Çocuğun kişilik özellikleri ve anne babanın tutumu karşılıklı olarak birbirini şekillendirmekte (Arı, Bayhan ve Artan, 1995, s. 23), zor mizaçlı çocuklar aile içinde hem ebeveynin duygu durumunu hem

de anne ve baba arasındaki ilişkiyi etkileyebilmekte (özellikle aile bir çeşit stres durumu altındaysa) ve ebeveynleri tarafından daha fazla cezalandırılmaktadırlar. Ayrıca araştırmalar çocuğun aile içindeki pozisyonunun da önemli bir bileşen olduğunu, ebeveynlerin genellikle ilk doğan çocuklarından daha fazla beklentileri olabildiğini, daha duyarlı ve çocuk merkezli olabildiklerini, ilk doğan çocuklarını daha fazla cezalandırdıklarını (zorlayıcı olmayan disiplin yöntemlerindeki bilgi ve beceri eksikliğinin de katkısıyla) göstermektedir (Bee, 1995, s. 387).

Zahn-Waxier ve Chapman (1982), annelerin çocukların sergilediği davranışa göre farklı disiplin yöntemleri uyguladıklarını belirtmektedir. Buna göre eğer çocukların olumsuz davranışları bireye yönelikse nedenini açıklama, durumdan kurtulma yolları bulma gibi psikolojik disiplin yöntemlerini ancak çocukların olumsuz davranışları çevreye zarar verme gibi saldırgan davranışları içeriyorsa fiziksel ceza, sevgiden mahrum etme gibi ebeveynin daha fazla güç sergilediği yöntemleri kullandıklarını belirtmektedirler (akt. Hale, 2008, s. 25).

Çocuğun yaşına, fiziksel ve bilişsel gelişimindeki ilerlemeye paralel olarak ebeveyn çocuk ilişkisinde gerçekleşen değişiklikler de anne babanın yaklaşımını etkileyebilmektedir. Örneğin bebeklik, erken çocukluk, okul çağı gibi farklı dönemlerde ebeveynlerin üstesinden gelmeleri gereken görevler ve çocukların gelişimsel özellikleri değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla ebeveynin çocukla olan iletişimi ve çocuğa karşı yaklaşımı da farklılaşabilmektedir (Berns, 2013, s. 129). Örneğin çocukların yaş düzeyi küçükse anne babaların aşırı koruyucu ebeveyn tutumunu daha fazla tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Şendil ve Cesur, 2011). Yaşın yanı sıra çocuğun cinsiyeti de ebeveynin çocuğu nasıl algıladığı ve çocuğa karşı nasıl davrandığını etkileyebilmektedir. Örneğin çocuğun davranışlarından cinsiyetine dayalı beklentileri olan ebeveynler, yüksek aktivite düzeyinde davranışlar sergileyen kız çocuklarına karşı daha kısıtlayıcı ve cezalandırıcı yaklaşırken, erkek çocuklarına karşı destekleyici ve kabul edici olabilmektedir (Lerner, 1993, s. 117).

Ayrıca ülkelerin politik ideolojileri, benimsenen dini, milli ve kültürel değerler de ebeveyn davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin Hindistan'ın kırsal kesimlerinde çocuklar aileleri için değerli kabul edilen mesleklerde çalışmak için eğitilmekte, büyüklerine saygı göstermeleri beklenmekte ve evlilikleri de ailenin çıkarlarına göre ayarlanmaktadır (Berns, 2013). Amerika'da ergenlik dönemine

kadar çocuğun bakım ihtiyacı giderilerek eğitim yaşamı bitiminde çocuktan kendi ayakları üzerinde durması beklenirken gelecekte çocuğa yönelik beklenti düzeyi de düşük olmaktadır. Japonya’da ise anne baba çocuğun sorumluluğunu yaşam boyu üstlenmekte ve gelecekte ailesine bağlı ve ailesiyle işbirliği içinde bir çocuk yetiştirmeyi hedeflemektedir (Mızrakçioğlu, 1994, s. 60).

Kağıtçıbaşı (1994), Dünya’da ve Türkiye’de ailenin yapı ve işlevlerinde büyük farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların ailelerin çocuklarına karşı sergiledikleri tutumları etkilediğini, ayrıca bu farklılıkların sadece ekonomik değişimlerle açıklanamayacağını, toplumun kültürel yapısının da büyük önem taşıdığını ifade etmektedir. Buna göre çocuğun ekonomik değerinin ön planda olduğu yani ailenin çocuğu ekonomik bir değer olarak gördüğü Geleneksel Aile Modeli’nde yetkeci çocuk yetiştirme tutumunun baskın olduğunu yani ailenin çocuktan itaat ve bağımlılık beklediğini ifade etmektedir. Çocuğu sevmeye, çocuktan zevk alma gibi çocuğun psikolojik değeri ile öne çıktığı Bireyci Batı Modeli’nde serbest çocuk yetiştirme ve çocuk yetiştirmede özerklik yaklaşımının benimsendiğini, Kentsel Beraberlik Kültürü Modeli’nde ise yetkili çocuk yetiştirme tutumunun benimsenerek denetimin, özerkliğin ve aile bireyleri arasında (ekonomik değil) duygusal bağımlılığın var olduğunu vurgulamaktadır.

Mark Poster (1993) da eleştirel aile kuramında ailenin (kısmi bir özerkliğe sahip olsa da) içinde bulunduğu yaşam koşullarından, sosyo ekonomik ve siyasi yapılardan da etkilenecek farklı psikolojik yapılara büründüğünü ve dünyada tek bir aile tipinin olmadığını belirtmektedir. Burjuva ailesi, aristokrat ailesi, köylü ailesi ve işçi sınıfı ailesi olacak şekilde dört farklı aile modeli tanımlamakta, ailenin işlevlerinin ve ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin her bir modelde birtakım farklılıklar gösterebildiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarının bakımını sağlama (beslenme gibi ihtiyaçların giderilmesi), çocuklarına eğitim verme (otorite kurma, cezalandırma) ve sevgi gösterme biçimlerinin de farklılaştığını ifade etmektedir.

Görüldüğü üzere anne babanın psikolojik durumu, karakteri, eğitim düzeyi, gelir düzeyi; çocuğun karakteri, yaşı, cinsiyeti gibi pek çok değişken ebeveyn ve çocuk ilişkisini etkileyebilmekte ve ebeveynlerin sergiledikleri tutumlarda farklılıklara neden olabilmektedir. Ayrıca sosyo ekonomik ve kültürel özellikler de

aile yapısını etkileyek aile işlevlerini belirleyebilmekte ve doğal olarak ebeveynlerin çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinde belirleyici rol üstlenebilmektedir.

2.2. AİLE EĞİTİMİ

Bu bölümde aile ve aile eğitimi kavramlarına değinilerek aile eğitimi uygulama yaklaşımlarına yer verilmiştir. Aile eğitim programının geliştirilmesinde yer alan aşamalar açıklanmış Türkiye’de ve Dünya’da uygulanan aile eğitimi programlarından örnekler ele alınmıştır.

2.2.1. Aile Eğitimi, Aile Eğitiminin Önemi ve Amacı

Aile, toplum açısından yaşamın birey açısından ise soyun devam etmesini sağlayan, geçmişi neredeyse insan yaşamının başlamasına dayanan, dinamik bir kurum olarak görülebilir. Bu kurum farklı zaman, mekan ve koşullarda yapısal ve işlevsel olarak değişikliklere uğramışsa da bütün çeşitliliğiyle birlikte günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Ailenin bu değişken yapısı tüm zamanlar için geçerli bir aile tanımı yapılmasını zorlaştırır da Gladding (2012) aileyi, en geniş haliyle, üyelerinin biyolojik ve psikolojik bağları bulunan, aralarında geçmişe dayalı duygusal ve ekonomik bir beraberliğin bulunduğu, aynı eve ait olduklarını hisseden bir birlik olarak tanımlamaktadır (s. 5).

Aile içinde anne baba ve çocuk arasında kurulan bağ insanlar arasındaki ilişkilerin içinde en benzersizi ve süreklilik arz edenidir. Anne baba ve çocuk karşılıklı olarak birbirlerini etkilemekte ancak bu etkinin baskın tarafında çocuğun sosyalleşme sürecinde ana etken olan ebeveyn yer almaktadır. Çocukluk çağı sosyal becerilerin, kişilik özelliklerinin, sosyal uyumun ve değerlerin oluştuğu, şekillendirilmeye açık bir yaşam dönemidir (Maccoby ve Martin, 1983, ss. 1-2; Maccoby, 1992, s. 1006). Ebeveyn çocuk ilişkisi hakkında yapılan pek çok araştırma ve yazılı kaynak bulunmakta ve yapılan genel vurgu ebeveynlerin ve özellikle de annenin çocuğa olan yaklaşımının çocuğun fizyolojik, duyuşsal, sosyal ve bilişsel gelişimi ve kişiliğinin oluşmasında temel etken olduğu yönündedir (Kulaksızoğlu, 2011, s. 118). Anne, çocuğunun fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak kendisini mutlu ve güvende hissetmesini sağlayan, gösterdiği koşulsuz sevgi ile çocuğunun sağlıklı gelişimine katkı sağlayan bireydir. Annenin bebeğe sunduğu bu güvenli ortam, çocuğun gelecekteki kişilerarası ilişkilerine de bir zemin

oluşturmaktadır (Yavuzer, 2016a). Anne baba çocuğun beslenme ve uyku alışkanlıkları, tuvalet eğitiminin kazandırılması gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi aşamasından akademik hayatındaki başarısına kadar (Baltaş, 2016; Yıldırım, 2006) birçok aşamada yer almakta ve çocuğun gelişimini etkilemektedir. Dolayısıyla çocuk bakımı ve eğitiminde birinci basamakta yer alan ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye dair bilgi ve becerilerinin aile eğitim programları ile güçlendirilmesi gerekmektedir (Erkan, 2015, s. 23).

Aile eğitimi, çocuklarının yeterlilik ve gelişimlerini desteklemek amacıyla anne babalara ve çocuk bakımında birinci derecede rol alan diğer bireylere çocuk yetiştirme alanında bilgi ve becerileri kazandırma sürecidir. Aile eğitimi genel olarak, çocuklarının gelişimsel becerilerine ulaşabilmeleri için ebeveynlik stratejilerini öğretmeyi, çocukların günlük rutin süreçlerindeki davranışlarını yönetebilmeleri için ebeveynlere yardım etmeyi, çocuklarını oyun ve sosyal etkileşim alanlarıyla ilişkilendirmek için ebeveyn becerilerini arttırmayı amaçlamaktadır. (Mahoney vd., 1999, s. 132).

2.2.2. Aile Eğitimi Uygulama Yöntemleri

Aile eğitimleri, eğitimin gerçekleştirme amaçları, eğitimin veriliş şekli ve ortamı, katılımcı ve eğitimcilerin özellikleri gibi kriterler göz önüne alınarak aşağıdaki gibi farklı şekillerde uygulanabilmektedir.

2.2.2.1. Evde Aile Eğitimi Yaklaşımı

Bu farklı yaklaşımlardan birisi olan evde aile eğitimi yaklaşımı ile anneyi aktif hale getirerek çocuğunun zihinsel gelişiminin desteklenmesi amacıyla etkinlikler yaptırmak, dil kullanım becerilerini arttırarak çocuğu okul çağı dönemine hazırlamak amaçlanmaktadır. Uygulayıcılar eğitim vermeden önce yoğun bir hizmet içi eğitim kursuna katılarak eğitim almakta ve haftalık ev ziyaretleriyle beraberinde getirdiği materyalleri de kullanarak anneye model teşkil edebilecek etkinlikler yapmaktadır (Üstünoğlu, 1991b). Böylece annenin kendi yaşam alanı içinde çocuğunun gelişimine nasıl katkı sağlayabileceği ile ilgili bilgi ve beceriler edinmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

2.2.2.2. Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Aile Eğitimi Yaklaşımı

Okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş aile eğitimi yaklaşımı ebeveynlerin eğitim toplantısı ve konferanslar yoluyla eğitim etkinliklerine, yönetim ve karar verme süreçlerine katılımıdır. Ayrıca bireysel görüşmeler, ev ziyaretleri ve aile iletişim etkinliklerinin (bültenler, haber mektupları vb.) gerçekleştirilmesiyle anne babanın çocukların eğitim programlarına dahil edilmesini kapsamaktadır (Temel, Aksoy ve Kurtulmuş, 2015). Yapılan çok sayıda araştırma okul öncesi dönemde istenen amaçlara ulaşılabilmesi ve elde edilen başarının ilerleyen dönemlerde de devam edebilmesi için aile ve okulun işbirliği içinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece çocuklarının özelliklerini en iyi bilen ebeveynlerle, çocuklar hakkında bilgi birikimi ve deneyime sahip olan öğretmenler beraber çalışarak daha nitelikli bir eğitim verilmesini sağlayabilmektedir (Arabacı ve Aksoy, 2005, s. 25).

2.2.2.3. Uzaktan Eğitim Yolu İle Aile Eğitimi Yaklaşımı

Uzaktan eğitim yolu ile aile eğitimi yaklaşımı ise mektuplar, tiyatro oyunları ve radyo, televizyon gibi medya araçlarının kullanılması ile öğretim süreçlerini içermektedir. Böylece hazırlanan özel bilgilendirme içerikleri ve programlarla çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgiler anne ve babalara ulaştırılmaktadır. Aile eğitimi için en iyi yol olmasa bile Venezuela, Hindistan, Endonezya gibi farklı ülkelerde başarılı örnekleri gerçekleştirilmiştir (Çağdaş ve Seçer, 2011; Myers, 1996; Üstünoğlu, 1991b). Günümüzde okullarda psikolojik danışmanlar tarafından hazırlanarak ebeveynlere gönderilen bilgilendirici broşür ve materyaller ya da ebeveynlere yönelik olarak hazırlanan dergi ve televizyon programları bunlara örnek olarak gösterilebilir (Hamamcı, 2007, s. 3).

2.2.2.4. Eğitim Merkezlerinde Yapılan Aile Eğitimi

Eğitim merkezlerinde yapılan aile eğitimi uzman eğiticiler tarafından haftalık grup toplantıları düzenlenerek sadece anne baba gruplarının eğitildiği ya da anne baba ve çocuklarının birlikte eğitime gelerek bazı oturumların birlikte, bazı oturumların ayrı alındığı eğitimlerdir (Çağdaş ve Seçer, 2011, s. 9).

Bu eğitim programları çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla ebeveynlerin kendilerine güvenlerini artırmayı, anne babalık konusundaki yeteneklerini geliştirmek için sistematik bilgi, farkındalık ve beceriler edinmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Programlar genellikle ilgili konu hakkında özel bilgi ve fikirlerin sunumu, grup tartışmaları, fikirlerin ve deneyimlerin paylaşılması, birtakım beceri inşa etme ve ev ödevi verme gibi çeşitli aktivitelerden oluşmaktadır (Fine 1980; Myers, 1996). Ayrıca aynı yaş düzeyinde çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocukları ile yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri konusunda bilgi paylaşımında bulunabilmeleri de sağlanmaktadır. (Tezel Şahin ve Özyürek, 2011, s. 24).

Aileleri bu şekilde hazırlanmış aile eğitim programları ile desteklemek için Dünya’da ve Türkiye’de farklı konularda hazırlanmış pek çok eğitim programı geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Ancak bu süreç rastgele düzenlenmiş değil, aşağıdaki şekilde aşamalar halinde planlanmış bir program geliştirme sürecini de beraberinde getirmektedir.

2.2.3. Aile Eğitim Programının Geliştirilmesi

Bir aile eğitim programının geliştirilmesinde *ilk adım* eğitim verilecek olan gruba karar vermektir. Grubun özelliklerinin nasıl olacağı (yalnız ebeveynler, çiftler, ergenlik döneminde çocukları olan aileler, okul öncesi dönemde çocukları olan aileler, ebeveyn olmak üzere olanlar gibi) eğitim programının şekillenmesine de yardımcı olmaktadır. Çünkü farklı özellikler gösteren her grupta ailelerin karşılaştıkları kendilerine özgü problemler mevcuttur (Wyckoff, 1980, ss. 296-297). Örneğin ergenlik döneminde çocuğu olan bir aile ile özel eğitim gereksinimli bir çocuk sahibi olan aile aynı güçlüklerle başatmamaktadır.

İkinci aşama ebeveynlerin ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Böylece ebeveynlerin programa ilgi duymaları ve katılım göstermeleri sağlanabilecek, eğitim programı ebeveynler için faydalı olabilecektir. İhtiyaçların belirlenmesi için test, anket, envanter gibi ölçme araçları, bireysel görüşmeler (Hamamcı, 2007), grupla görüşme ve toplantılar, gözlem ve literatür taraması gibi farklı teknikler tek başına ya da birlikte olacak şekilde kullanılabilir (Demirel, 2010, s. 86).

İhtiyaçların belirlenmesinden sonra *üçüncü aşama* programın çıktılarının tanımlanması ve bu çıktılara uygun metodların belirlenmesini içermektedir. Çıktıların tanımlanması aşaması eğitimciye aile eğitimi süreciyle ilgili amaçların belirlenmesi sorumluluğunu yükler. Bu aşamada ebeveynlerde bilgi, beceri ve tutum alanlarında potansiyel değişikliklerin yapılması amaçlanmaktadır. Bu üç alandaki değişimler sistematik ve dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca seçilen öğretim yöntemlerinin hem bu üç alanla hem de grubun zamanla gösterdiği gelişim aşamalarıyla (ilk oturumlarda buzcıların kullanılması gibi) uyum sağlaması etkili bir grup oturumunun dizayn edilebilmesi için oldukça kritik bir adımdır. Methodlar belirlendikten sonra geriye *dördüncü aşama* olarak ders planını oluşturmak yani yapılandırmak (Campbell ve Palm, 2004) ve *son aşama* olarak uygulamaya koymak kalmaktadır.

Bu şekilde planlanarak uygulamaya konulan aile eğitimi programının amacına ulaşp ulaşmadığının anlaşılması ise programın *değerlendirme* sürecidir. Değerlendirme sonucunu etkileyen pek çok faktör (ebeveynlerin, çocukların, grubun, eğitim programının, liderin, araştırma deseninin özellikleri gibi) bulunmaktadır. Bu nedenle aile eğitimi programlarının etkinliğinin her açıdan değerlendirilmesi zor ve masraflı bir süreç olabilmektedir. Ayrıca eğitim programlarının eşler arası ilişkilere olumlu katkı sağlaması gibi ikincil yararlarının olabileceği de göz önünde bulundurularak kontrol edilmeye çalışılmalıdır. Uzun süreli veri toplanabilmesi eğitimin kalıcı etkileri olup olmadığının ya da ne kadar süre etkisini sürdürdüğünün ortaya çıkarılmasını sağlayabilmektedir (Alvy, 1994; akt. Ersay, 2015)

Ayrıca programın bütçesinin oluşturulması, hangi gün, günün hangi saatinde uygulanacağı, katılımcılarının çocuklarını bırakabilecekleri bir hizmetin sağlanıp sağlanmayacağı ve sunulacak ikramlar gibi konular da belirlenmesi gereken önemli detaylardır. Böylece katılımcılar için problemlerin en aza indirilmesi ve eğlenceli bir grup deneyimi yaşayabilmeleri sağlanabilecektir (Wyckoff, 1980, s. 313).

Türkiye’de de farklı kişi ve kurumlar tarafından gerekli çalışmalar yapılarak geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuş aile eğitim programları bulunmaktadır. Aşağıda ülkemizde bu sürecin gelişimi ve yaygın olarak uygulanan aile eğitim programlarına yer verilmeye çalışılacaktır.

2.2.4. Türkiye’de Uygulanan Aile Eğitimi Programlarından Örnekler

Türkiye’de Ord. Prof. Dr. Aksel’in 1962-1963 yıllarında Mediko-Sosyal Merkezi ve Askeri Tıbbiye’de anne ve babaları çocuk gelişimi ve eğitimi konularında desteklemek amacıyla başlattığı haftalık sohbet toplantıları, aile eğitimi için bir başlangıç temsil etmektedir (Yavuzer, 1994, ss. 3-4). Bunu 1982 yılından itibaren İstanbul’un beş gecekondü bölgesinde uygulanan ve başlarda evde aile eğitimi yaklaşımına dayanan Anne Eğitim Programı izlemiştir. Program ilerleyen zamanlarda eğitim merkezlerinde yapılan aile eğitimi yaklaşımıyla Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Aile ve Kadına Yönelik Devlet Başkanlığı ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) işbirliği ile Türkiye’nin farklı yerlerinde uygulanmaya başlanmış ve daha sonrasında kurulan Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) da MEB ile işbirliği içinde programın yaygınlaşmasını sağlamıştır (Kağıtçıbaşı, 1994).

Türkiye’de genel olarak MEB, AÇEV ve üniversiteler aracılığı ve işbirliğiyle olmak üzere farklı aile eğitim programları uygulanmaktadır. Programların bir kısmı UNICEF tarafından da desteklenmekte ve halk eğitim merkezleri, okullar, belediyeler, vakıflar gibi farklı kurum ve kuruluşlarda uzman eğiticiler, öğretmenler ve psikolojik danışmanlar tarafından verilmektedir. Türkiye’de gerçekleştirilen aile eğitim programlarının genellikle eğitim merkezlerinde yapılan aile eğitimi yaklaşımına dayandığı görülmektedir. Aşağıda Türkiye’de gerçekleştirilen başlıca aile eğitim programlarına yer vermeye çalışılmıştır.

2.2.4.1. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Aile Eğitimi Programları

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel müdürlüğü tarafından 1993 yılından 2010 yılına kadar ulusal ve uluslararası işbirliği yapan kurumların da desteğiyle 0-6 yaş arasında çocukları bulunan ebeveynlere yönelik farklı anne baba eğitim programları uygulanmıştır. Programlar 2008-2010 yılları arasında yapılan değerlendirmeler sonucunda geliştirilerek, 2010 yılında 80 saatlik eğitimi tamamlayan öğretmenler tarafından Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde diğer Bakanlıklar, resmi kurum ve kuruluşlar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları

aracılığıyla Aile Eğitimi Kurs Programı (0-18 Yaş Çocuğu Olan Ailelere) olarak uygulanmaya başlanmıştır. Yaş aralıklarına göre:

- a) 0-3 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı,
- b) 3-6 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı,
- c) 7-11 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı,
- d) 12-18 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı alt programlarına,

farklı ihtiyaç gruplarına göre ise;

- a) 3-6 Yaş Baba Destek Eğitimi Kurs Programı
- b) 6-11 Yaş Baba Destek Eğitimi Kurs Programı
- c) 3-6 Yaş Okuma-Yazma Bilmeyen Anne Destek Eğitimi

alt programlarına ayrılmıştır. Ayrıca MEB'in diğer Genel Müdürlükleri tarafından uygulanan; 3-6 Yaş Anne Destek Eğitimi Kurs Programı ve 7-19 Yaş Aile Rehberliği Kurs Programı gibi aile eğitimi programları da Aile Eğitimi Kurs Programı (0-18 Yaş Çocuğu Olan Ailelere) içerisine alınarak uygulanmaya devam edilmektedir. Uygulamalar genellikle grup oturumları şeklinde yapılmakta, çocukların yaş dönemlerine göre gelişim, aile içi iletişim, çocuk hakları, ebeveyn tutumları, kariyer gelişimi, olumlu davranış geliştirme gibi farklı konularda bilgi vermeyi amaçlamaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2015).

2.2.4.2. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Tarafından Düzenlenen Aile Eğitimi Programları

Kurulduğu 1993 yılından itibaren AÇEV eğitim ihtiyacı olan ailelere yönelik olmak üzere kısa ve uzun süreli eğitimler planlamaktadır (<http://www.acev.org/biz-kimiz>). Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmakta olan bu eğitimler uzman eğitimciler, psikolojik danışmanlar, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları ve doktorlar aracılığıyla okullarda ve toplum merkezlerinde gerçekleştirilmektedir.

- a) Anne Destek Programı (ADP), annelerin ebeveynliğe dair becerilerini geliştirmelerini sağlayarak olumlu disiplin yöntemlerini kullanabilmelerini amaçlamaktadır. Program 3-11 yaşları arasında çocuğu olan anneleri hedef almaktadır. Çocukların yaş düzeylerine göre gelişim farklılıkları göz önüne alınarak 3-6 ve 7-11 yaş çocukları olan anneler yaklaşık 20-25 kişilik gruplar olacak şekilde 12/14 hafta boyunca eğitim almaktadırlar. Böylece annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilgi ve beceri sahibi olmaları amaçlanmaktadır. Bu amaçla çocuk gelişimi, olumlu davranış kazandırma, iletişim, çocuk yetiştirme tutumları gibi farklı konularda bilgilendirme yapılmaktadır.
- b) Baba Destek Programı (BADEP) anne eğitimleri katılımcılarının talepleri nedeniyle uygulanmaya başlanmıştır. Bu program ile ailede demokratik davranışların sergilenmesi, babaların çocuklarıyla daha fazla ve iyi vakit geçirmesinin sağlanması, aile üyeleri arasında sağlıklı iletişim kurulması ve babaların şiddet içeren davranışlarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Programlar 15-20 babanın katılımıyla bir oturum 2-2,5 saat sürmek üzere 10/12 haftadan oluşmaktadır. Bu amaçla babanın çocuk gelişimi üzerindeki etkileri, olumlu davranış kazandırma, iletişim, çocuk yetiştirme tutumları gibi farklı konularda bilgilendirme yapılmaktadır.
- c) Anne-Baba Olmak Seminerleri (ABOS) ile hem anne ve babaları temel çocuk gelişimi hakkında bilgilendirerek anne babanın çocuğun gelişimindeki yerine vurgu yapmak hem de uzun vadeli aile eğitimlerinin tanıtımını yaparak daha fazla katılımcıya ulaşılmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Eğitimler anne baba tutumları, doğru iletişim ve disiplin yöntemleri gibi konuları içeren 3 saat süren toplantılarda 70-100 kişilik gruplarla yapılmaktadır.
- d) Aile mektupları programı ise 0-3 yaş arası çocuk sahibi olan ebeveynlere ücretsiz olarak dağıtılan bilgi setleri ve 50-100 kişilik grupların katılımı ile 3 saat süren seminerler aracılığıyla yapılmaktadır. Program hamilelik süreci ve bebeğin ilk 3 yılını kapsayan 30 adet mektuptan oluşmakta, ilk 6 mektup hamilelik sürecini, diğer 12 mektup 0-1 yaş aralığını, son 12 mektup ise 2-3 yaş aralığını anlatmaktadır. Böylece ebeveynler hamilelik öncesi, hamilelik

dönemi, çocuğun 0-3 yaş dönemi olmak üzere çocuğun gelişimi, sağlığı, tuvalet eğitimi ve iletişim gibi pek çok önemli konuda desteklenmektedir (<http://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin>).

2.2.4.3. Üniversitelerin Desteği İle Geliştirilen Aile Eğitim Programları

MEB ve AÇEV'in yanısıra bazı üniversitelerin ilgili bölümleri de ailelere çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda destek vermeye çalışmışlardır.

- a) Ana Baba Okulu modeli 1989 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından planlı bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Öncelikle Ana Baba Okulu Anketi uygulanarak eğitimin amaçları, planı ve eğitim programının oluşturulması sağlanmıştır. Programla çocuk gelişimi, aile içi iletişim, çocuklara yönelik olumlu yaklaşım sergileme ve cinsel eğitim gibi çocuk ve gençlerin gelişim sürecini ilgilendiren çeşitli konularda anne ve babalara yol göstermek amaçlanmıştır. Uygulamalar öncelikle hafta içi ve hafta sonu olmak üzere üniversite içerisinde yapılmaya başlanmışsa da sonrasında İstanbul ili içinde farklı belediye ve vakıf okulları işbirliği ile yaygınlaştırılması sağlanmıştır (Yavuzer, 1994).
- b) 0-4 Yaş Anne Çocuk Eğitimi Programı Gazi Üniversitesi, MEB ve UNICEF işbirliği ile geliştirilerek 1993 ve 2004 yılları arasında uygulanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2015). Program 0-24 ay bebek sahibi olan annelere yönelik ev ziyaretlerinden ve 25-48 ay çocuk sahibi olan annelere yönelik halk eğitim merkezlerinde gerçekleştirilen grup toplantılarından oluşmaktadır. Program süresince annelerin 0-4 yaş arası çocuk gelişimi, anne babaların çocuklara karşı yaklaşımı, çocuğun sağlığı ve beslenmesi ve aile planlaması gibi konularda bilinçlenerek beceri kazanmaları hedeflenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2012, s. 157)

2.2.4.4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarafından Geliştirilen Aile Eğitim Programları

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından 2009 yılında 'Aile Eğitim İhtiyaç Analizi Projesi' uygulanarak Türkiye'deki ailelerin

ihtiyaç duydukları eğitim alanları belirlenmiştir. İhtiyaç analizi sonuçlarına göre Aile Eğitim Programı (AEP) oluşturulmuştur. AEP sağlık, ekonomi, hukuk, aile içi iletişim ve medya kullanımı olmak üzere beş alanda 23 farklı eğitim modülünü içermektedir. Eğitim kurumları, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimlere ait merkezler gibi pek çok kurum ve eğitim almış formatörler tarafından gerçekleştirilebilen uygulamalardan evlilik öncesinde ya da evlilik süresince isteyen bireyler faydalanabilmektedir. Eğitimin yaygınlaştırma çalışmaları halen devam etmektedir (<https://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/aep-in-tarihcesi/>).

Bütün bunların yanı sıra Türkiye’de belediyeler bünyesinde aile ve kadınlara hizmet sağlayan birimler, okullarda rehberlik servisleri, farklı dernek ve vakıflar tarafından da değişik içeriklere sahip ücretsiz aile eğitim çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca özel kurumlar tarafından ücretli olarak düzenlenen ve isteyen ailelerin yararlanabileceği aile eğitim programları da mevcuttur.

2.2.5. Dünya’da Uygulanan Aile Eğitim Programlarından Örnekler

Dünya genelinde farklı ülke ve bölgelerde de aileleri ve dolayısıyla çocukları desteklemeye yönelik aile eğitim çalışmaları yapılmaktadır. Eğitimler ülkelerin ekonomik koşullarına ve eğitim verilmek istenen grubun özelliklerine (çocukların yaş düzeyleri gibi) göre farklı şekillerde düzenlenebilmektedir.

2.2.5.1. Head Start (Güçlü Başlangıç) ve Early Head Start (Erken Güçlü Başlangıç) Programları

Amerika’da uygulanmakta olan Head Start programları düşük sosyo ekonomik düzeyden gelen 0-5 yaş arası çocukları ve ailelerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Programlar, yerel toplumun ihtiyaçlarına göre farklı şekillerde sunulmakta, bazı programlar aile çocuk bakım evleri, merkezler, okullar gibi yerlerde düzenlenirken bazıları ise haftalık ev ziyaretleri şeklinde düzenmekte ve çocukların ilk öğretmenleri olan ebeveynlerle yapılan çalışmaları içermektedir. Bundan yaklaşık olarak elli yıl önce başlayan Head Start programı okul öncesi dönemdeki çocukları ve ebeveynlerini hedef alırken daha yakın bir geçmişe sahip olan Early Head Start programı ise annenin hamileliğinden itibaren üç yaş dönemine kadar olan süreyi içermektedir. Programlar günümüzde de uygulanmaya devam edilmektedir. Programlarla çocukların okula hazırbulunuşluğunu sağlamak üzere bireyselleştirilmiş

öğrenme deneyimleri kazanmaları, ihtiyaç duydukları alanda sağlık hizmeti alabilmeleri için ebeveynlerle bağlantı kurulması, ebeveyn çocuk ilişkisinin güçlendirilmesi ve anne babaların çocukların öğrenme ve gelişim sürecinde yer alması amaçlanmaktadır (<https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>).

2.2.5.2. Eşit Başlangıç Programı (Even Start Program)

Amerika ve Avusturalya’da uygulanmakta olan eşit başlangıç programı erken çocukluk eğitimi, yetişkin eğitimi ve okur yazarlık, aile eğitimi, ebeveyn ve çocuk etkileşimli okur yazarlık etkinlikleri olmak üzere dört öğeden oluşmaktadır. Program, merkezlerde eğitimciler tarafından yürütülürken ayrıca ev ziyaretleri yapılarak ailelerin öğrendiklerini günlük yaşama transfer etmelerine yardımcı olunmaktadır. Aile eğitimiyle ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkileri güçlendirerek bütün aile üzerinde pozitif etki yaratmak amaçlanmaktadır. Program, ebeveynleri çocuklarının öğrenme ve gelişim düzeyine uygun beklentiler içinde olmaları ve ebeveynlik rollerini aktif olarak yerine getirebilmeleri için desteklemektedir. Programla ayrıca anne ve babalar çocuk yetiştirmede inançlar ve tutumların önemi konusunda bilgilendirilmekte ve çocuk gelişimini destekleyecek bir ebeveyn çocuk iletişimi kurulmasının önemi vurgulanmaktadır (Dwyer ve Sweeney, 2001; Kartal, 2015).

2.2.5.3. Çocuk Gelişiminde Kadının Rolünü Artırma Programı (Bina Keluarga Balita)

Endonezya’da 1982 yılında başlayan eğitim programı kırsal ve kentsel alanlardaki dezavantajlı aileleri kapsamaktadır. Eğitimin amacı çocukların ilk eğitimcileri olan annelerin çocuk gelişimi hakkında bilgilendirilmeleri ve çocuklarını desteklemek için kapasitelerinin artırılmasıdır. Program başladığında gruplar köy düzeyinde olacak şekilde ve en fazla 125 üyeden oluşturulmuştur. Gruplar Kadınlar Derneği tarafından organize edilerek onlar tarafından grup üyeleri arasından seçilmiş ve eğitim almış gönüllüler tarafından yönetilmiştir. Programın hedefinde düşük sosyo ekonomik düzeye sahip ve altı yaşın altında çocuğu olan bütün anneler bulunmaktadır. Eğitilmiş olan gönüllü üyeler gruplar halinde bir araya gelen annelerle aylık oturumlar gerçekleştirmekte, anneler çocuklarının yaş düzeyine göre (yenidoğandan bir yaşına kadar, bir yaşından iki yaşına kadar, iki yaşından üç yaşına kadar gibi) gruplara ayrılarak çocuk gelişimi hakkında bilgiler almaktadır. Ayrıca

çocuklarıyla etkileşimlerinde kullanabilecekleri basit eğitsel oyuncaklar, şarkılar, oyunlar ve masallar hakkında da bilgi verilmektedir. 1990'lı yıllarda UNICEF'in desteğiyle programın niteliğinin artırılması ve eğitici eğitimleri düzenlenmesi sağlandıysa da programın geniş kitlelere ulaşması henüz sağlanamamıştır (Evans, Myers ve Ilfeld, 2000, s. 139)

2.2.5.4. Minnesota Erken Çocukluk Aile Eğitimi (Minnesota Early Childhood Family Education)

Program 1973 yılından itibaren (Minnesota Department of Education, 2010) Minnesota'lı aileler için uygulanmaya başlanmıştır. Çocuğun doğumundan okul öncesi eğitimine başlayacağı zamana kadar olan süreyi kapsamaktadır. Eğitim ailenin çocuğun ilk ve en önemli öğretmenleri olduğu ve çocuğa ilk ve en önemli öğrenme ortamlarını sunan kişiler oldukları fikirlerinden gücünü almaktadır (<http://education.state.mn.us/MDE/fam/elsprog/ECFE/>). Eğitim programı ebeveynlerin çocuklarının fiziksel, sosyal, duygusal alanlardaki gelişimini ve dil ve iletişim becerilerini destekleyici, duyarlı ve hassas anne baba çocuk ilişkileri geliştirmesini ayrıca ebeveynlerin çocuklarının öğrenme ve eğitim süreçlerine dahil olabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Minnesota Department of Education, 2011).

2.2.5.5. Öğretmen Olarak Ebeveynler Eğitim Programı (Parents as Teachers)

Program 1981 yılında Missouri'de çocukların ilk ve en iyi öğretmenleri olan ebeveynlerin desteklenmesi için ortaya çıkmıştır. Programın konsepti 1970'li yıllarda Missouri'de eğitimcilerin okul öncesi dönemdeki çocuklar arasında gelişimsel olarak farklılıklar ve farklı hazırbulunuşluk düzeyleri olduğunu farketmesiyle oluşmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar çocukların öğrenme, okuma ve yazma becerilerinin gelişiminde ebeveynlerin desteğinin kritik bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Böylece erken çocukluk dönemi profesyonelleri gelişimsel gerilik ve sağlık sorunlarını erken fark edebilmek, ebeveynleri eğitmek ve çocukları üzerindeki etkilerinin çocukların okula hazır bulunuşluğuna katkısını anlamalarını sağlamak amacıyla programı önermiştir. Program ebeveyn eğitimcilerinin evlere yaptığı

ziyaretler şeklinde evde aile eğitimi yaklaşımına dayalı olarak günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir (<http://parentsasteachers.org/who-we-are/>).

2.2.5.6. Etkili Ebeveyn Eğitimi Programı (Parent Effectiveness Training)

Program Thomas Gordon tarafından klinik psikolog olarak yaşadığı deneyimleri sonucu ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde yaşadıkları güçlükler ve yaşanan sorunları çözecek metodlar konusundaki beceri eksikliklerinden yola çıkılarak tasarlanmıştır. Gordon, anne babaların iyi ebeveynler olmayı ve iyi çocuklar yetiştirmeyi amaçladıklarını ancak bu süreçte çocuklarının duygularını görmezden gelebildiklerini, düşüncelerini eleştirebildiklerini, çocuklarının davranışlarını kontrol etmek ve şekillendirmek için ödül ve cezaları kullandıklarını gözlemlemiştir. Eğitim programını tasarlarken (daha önce iş ve endüstri organizasyonları için kişiler arası ilişkiler hakkında yaptığı eğitimlerden yola çıkarak) eğitimin en iyi grup şeklinde yapılabileceğini, sadece teorik eğitimin yeterli olmadığını (beceri ve methodlara ihtiyaç olduğunu), ebeveynleri evde uygulama yapma konusunda cesaretlendirebilmek için sınıf ortamında pratiklerin yapılması gerektiğini ve insan ilişkilerinde güç ve otorite kullanımına değinmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Programda ebeveynlere çocuklarının kişilikleri değil davranışlarına yönelik olarak eleştiri yapmaları, etkin dinleme becerileri edinmeleri, iletişim engelleri kullanmak yerine ebeveyn olarak kendi duygularını ifade etmeleri, çocuklarıyla yaşadıkları çatışmalarını kaybeden yok yöntemi ile çözmeleri için bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır (Gordon, 1980).

2.2.5.7. Padres E Hijos Aile Eğitim Programı

Program Şili’de 1979 yılında sosyo ekonomik düzeyi düşük bölgelerde anne ve çocukların gelişimlerini destekleyerek toplum üzerinde bir pozitif etki yaratılabilmeyi amaçlamakta ve hala uygulanmaya devam etmektedir. Eğitim programı gruplar halinde ve dört yaşından altı yaşına kadar çocuğu olan ailelerle uygulanmaktadır. Haftalık ebeveyn toplantılarına grupları yönetmek için eğitim almış yerel insanlar liderlik yapmaktadır. Yıl boyunca her bir konunun üzerinde bir ay durulacağı 12 farklı konu ele alınmakta ve ebeveynler çocuklarının öğrenme süreçlerini nasıl destekleyeceğini öğrenmektedir (Evans, Myers ve Ilfeld, 2000, s. 138).

Dünya genelinde anne babaları ve çocukları desteklemek için düzenlenmekte olan pek çok aile eğitim programı bulunmaktadır. Yukarıda sadece uygulanan aile eğitim programlarından bazı örneklere yer verilmeye çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında düzenlenen aile eğitimlerinin evde aile eğitimi ve eğitim merkezlerinde gruplar şeklinde düzenlenen aile eğitimi yaklaşımlarına uygun olduğu ve çocukları 0-6 yaş arasında olan ebeveynler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.3.1. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlgili Araştırmalar

Alan yazına bakıldığında ebeveyn tutumlarının Türkiye’de ve Dünya’da yapılan pek çok araştırmada bağımlı ve bağımsız değişken olarak ele alındığı görülmektedir. İçinde yaşanan kültür, ebeveynlerin yaşı, cinsiyeti, mesleği gibi farklı özelliklerin ebeveyn tutumları üzerindeki etkisi ve ebeveyn tutumlarının farklı gelişim dönemlerindeki bireylerin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişim alanları üzerindeki etkileri çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Bu bölümde araştırmacının amacına uygun olarak beş-yedi yaş düzeyine en yakın çocuklar ve ebeveynleri ile ilgili yapılan araştırmalara ve ebeveyn tutumlarıyla aile eğitiminin birlikte ele alındığı araştırmalara yer verilmeye çalışılmıştır.

Dursun (2010), beş-altı yaşlarındaki çocukların davranışsal sorunları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek için 233 çocuk ve ebeveynleri ile yaptığı araştırma sonucunda ebeveynlerin yaş, eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzeyinin çocuk yetiştirme tutumlarına etki ettiğini saptamıştır. Buna göre genç anne ve babaların aşırı koruyucu ve sıkı disiplinli tutumlarının daha fazla olduğunu, anne babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe aşırı kontrol ve sıkı disiplin tutumlarının azaldığını ve çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara göre daha koruyucu ve disiplinli olduğunu bulmuştur. Ayrıca düşük sosyo ekonomik düzeyde olan ailelerin olumsuz çocuk yetiştirme tutumlarını daha fazla sergilediklerini ve çocukların davranış problemleriyle anne baba tutumları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Li ve Xie (2017), Çin’de yaşayan üç-altı yaş düzeyinde 297 çocuğun sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimleri ile ebeveynlerinin sergiledikleri tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre örneklemdeki ebeveynlerin

çoğunluğunun demokratik ebeveyn tutumu sergilediği, fiziksel cezalandırmanın (otoriter tutumun dört boyutundan birisi) çocukların sosyal ilişkiler, matematik ve bilim alanındaki gelişimini negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Ayrıca demokratik katılım (demokratik tutumun dört boyutundan birisi) çocukların matematik ve bilim alanındaki gelişimini pozitif etkilerken, mantıksız cezalandırma stratejilerinin (otoriter tutumun dört boyutundan birisi) ise çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Bartholomeu, Montiel, Fiamenghi ve Machado (2016), Brezilya'da yedi-on yaş düzeyindeki 202 çocuğun katılımı ile gerçekleştirdikleri araştırmada ebeveyn tutumları ve çocukların sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre ebeveynlerin çocuğa kötü davranma düzeyi ne kadar düşükse, çocukların genel sosyal becerileri düzeylerinin ve iletişim becerilerinin o kadar yüksek olduğu, fedakarlığın olumlu ebeveyn tutumları ile pozitif yönde bir ilişkisi olduğu ancak atılganlığın olumsuz ebeveyn tutumları ile pozitif yönde bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal becerilerin sadece pozitif ebeveyn tutumları ile açıklanamadığı, farklı sosyal becerilerin farklı ebeveyn tutumları ile ilişkili olabileceği görülmüş ve çocukların içinde buldukları sosyal gruplar, kültürel yapı gibi bazı değişkenlerin de bu durumu etkileyebileceği ifade edilmiştir.

Tokol (1996), üç-altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan anne babaların sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların gelişim özelliklerini incelemiştir. Buna göre baskıcı çocuk yetiştirme tutumu sergileyen anne babaların çocuklarının dil gelişiminin olumsuz yönde etkilendiğini ve aşırı koruyucu çocuk yetiştirme tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının kaba motor gelişimde en alt düzeyde olduklarını ancak kaba motor gelişimleri en üst düzeyde olan çocukların ebeveynlerinin demokratik çocuk yetiştirme puanlarının en üstte olduğunu gözlemlemiştir.

Yılmaz (2010), altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan annelerin sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumu ile çocukların kelime dağarcıklarını incelemek için 126 çocuk ve annelerinin katıldığı araştırmada, aşırı koruyuculuk, baskı-disiplin ve karı koca geçimsizliği boyutlarının çocukların kelime dağarcığını negatif yönde etkilediğini gözlemlemiştir.

Demir (2006), yedi-dokuz yaş düzeyinde çocuğu olan anne ve babaların sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların yetenek seviyesi ve dil gelişimi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının dil gelişimi ve yetenek seviyesinin otoriter tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarından daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Fletcher, Walls, Cook, Madison ve Bridges (2008), 370 ilkokul öğrencisi ve anneleri ile yaptıkları araştırmada çocukların iyi oluş düzeyleri ve annelerin farklı ebeveyn stillerini uygularken kullandıkları disiplin stratejileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre demokratik annelerin ilgisiz annelere göre daha az cezalandırıcı disiplin uyguladıklarını ve demokratik ve otoriter annelerin, ilgisiz ve hoşgörölü annelere göre baskı karşısında daha az gevşeme yani tutarsızlık gösterdikleri görölmüştür. Ayrıca demokratik tutum sergileyen annelerin çocuklarına ait akademik notların ilgisiz ve otoriter tutum sergileyen annelerin çocuklarından önemli düzeyde yüksek olduğu ve otoriter tutum sergileyen annelerin çocuklarının en yüksek düzeyde sosyal problemler yaşıyan (hoşgörölü tutum sergileyen annelerin çocuklarından önemli düzeyde yüksek) çocuklar olduğu saptanmıştır.

Tabak (2007), yedi-onbir yaş düzeyinde çocuk sahibi olan anne babaların sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların davranış sorunları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada saldırganlık, kekemelik, ie kapanıklık, dikkat etksizliği ve hiperaktivite bozukluğu alanlarında güçlük yaşıyan çocukların ebeveynlerinin aşırı koruyucu çocuk yetiştirme tutumu sergileme düzeylerinin en yüksek olduğunu bulmuştur.

İkiz (2015), üç-altı yaş düzeyindeki çocukların fiziksel ve ilişkiyel saldırganlık düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek için 300 çocuk ve ebeveynleriyle yaptığı araştırmada ebeveynlerin sergiledikleri otoriter tutum ve çocuklarda gözlenen fiziksel ilişkiyel saldırganlık düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu bulmuştur. Ayrıca annenin sergilediği izin verici tutumla çocuklarda gözlenen fiziksel saldırganlık arasında negatif yönde bir ilişki gözlemlerken babanın izin verici tutumu, anne ve babanın demokratik tutumu ile aşırı koruyucu tutumu arasında bir ilişki saptanamamıştır.

Köksal (2016), ise iki-altı yaş düzeyindeki çocuk sahibi olan ebeveynlerin sergiledikleri tutumlar ve çocuklarının saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada anne babaların demokratik tutum ve izin verici tutum sergileme düzeyleri arttıkça çocukların saldırgan davranış sergileme durumunun azaldığını, anne babaların baskıcı tutum sergileme oranı arttıkça ise çocukların saldırgan davranış sergileme durumunun arttığını gözlemlemiştir. Ayrıca kız çocuklarının anne babalarından algıladıkları demokratik tutum ve izin verici tutum düzeylerinin erkek çocuklarına göre daha fazla ancak erkek çocukların anne babalarından algıladıkları baskıcı tutum düzeyinin kız çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Günalp (2007), beş-altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan ebeveynlerin sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların özgüven duygularının gelişimi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada anne babaların sergiledikleri demokratik tutum ve çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki gözlemlemiştir. Ayrıca otoriter, koruyucu ve ilgisiz anne baba tutumu ve çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki gözlemlemiştir.

Ajilchi, Kargar ve Ghoreishi (2013), İran'da 250 anne ve çocuklarının katılımıyla ilkökul düzeyindeki çocukların özgüvenleri ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre annelerin sergiledikleri demokratik çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların özgüven düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ay Solmaz (2017), üç-altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan anne ve babaların sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ve kaygı düzeyleri ile çocukların korkuları arasındaki ilişkiyi incelemek için 103 çocuk ve anne babalarıyla yaptığı araştırmada demokratik tutum sergileyen anne babaların çocuklarında korku olma ihtimalinin daha fazla, baskıcı tutum sergileyen anne babaların çocuklarında ise korku olmama ihtimalinin daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. Bu durumun demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının baskıcı tutum sergileyen ebeveynlere göre yaşadıkları korku duygusunu daha rahat bir şekilde paylaşıp konuşabilmelerinden kaynaklanabileceği vurgulanmıştır.

Cornell ve Frick (2007), üç-beş yaş düzeyinde çocuk sahibi olan anne babaların sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların suçluluk ve empati duyguları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmacıların 87 anne ve çocuklarıyla gerçekleştirdiği araştırma sonucunda ebeveynlerin yüksek düzeyde otoriter tutum sergilemeleri ile çocukların yüksek düzeyde suçluluk hissetmeleri ilişkilendirilmiştir.

Roman, Makwakwa ve Lacante (2016), Güney Afrika'da yaptıkları araştırmada cinsiyet ve etnik köken değişkenleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre gruplar içinde ve gruplar arasında en çok demokratik anne baba tutumunun yaygın olduğu saptanmıştır. Ancak gruplar içinde ve gruplar arasında önemli farklılıklar da gözlemlenmiştir. Örneğin annelerin ebeveynlik tutumları üç etnik grup arasında önemli bir farklılık göstermezken, babaların ebeveynlik tutumları üç etnik grupta belirgin olarak farklılık göstermektedir.

Bakar, Ahmad, Dolah, Halim ve Anuar (2012), Malezya'da ilkökul öğrencilerinin okul başarıları ve ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek için iki farklı tarz okulda (ordu tarzında olan ve olmayan) eğitim gören 391 öğrenciye Ebeveyn Stilleri Ölçeği (The Primary School Parenting Style Questionnaire) uygulamıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlerin en yaygın olarak sergiledikleri tutumun otoriter tutum olduğu, çocukların okul başarıları ile ebeveyn tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ordu mensubu olan babaların daha fazla otoriter tutum sergilerken ordu mensubu olmayan babaların daha fazla izin verici tutum sergiledikleri ve babaları ordu çalışanı olan çocuklarda olumsuz kişilik özellikleri geliştirme eğilimi görülürken babaları ordu çalışanı olmayan çocuklarda olumlu kişilik özellikleri geliştirmeye eğilimi olduğu saptanmıştır.

Afat (2013), altı yaş düzeyinde üstün yetenekli çocukları olan ailelerin sergiledikleri anne baba tutumları ve çocuklarının zeka düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek için 87 üstün yetenekli çocuk ve ailesi ile yaptığı araştırmada aşırı koruyucu anne baba tutumunu üstün zeka için en güçlü yordayıcı olarak saptamıştır. Buna göre altı yaş düzeyinde üstün yetenekli çocuğu olan anne babaların demokratik ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarını benimsediklerini ancak izin verici ve baskıcı-otoriter tutum sergilemekten uzak durduklarını belirtmiştir.

Ayçiçeği (1993), ‘Anne Eğitim Programı’nın etkilerini ve annelerin ilişkileri üzerine daha modern bir bakış açısı kazanmalarında etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada düşük sosyo ekonomik düzeydeki 60 annenin eğitim programına katılması sağlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitime katılan annelerin çocuklarına karşı sergiledikleri gerçek davranışlarla ideal anne davranışları hakkındaki fikirleri arasındaki farkın azaldığı görülmüştür. Ayrıca annelerin iletişim seviyeleri ve karar verme güçleri artmış ve çocuklarının fiziksel ve zihinsel gelişimlerinden çok sosyal gelişimlerine vurgu yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Temel (1999), ‘Anne Eğitim Programı’nın ebeveyn tutumlarına olan etkisini incelediği araştırmasında 71 anneye 15 hafta boyunca ‘Anne Eğitim Programı’nı ve ‘Gelişimsel Eğitim Programı’nı uygulamıştır. Araştırmada annelere ‘Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği’ uygulanmış ve araştırma sonucunda eğitime katılan annelerin tutumlarında olumlu yönde gelişmeler olduğu bulunmuştur. (akt. Güzel, 2006)

Yıldız (2003), ebeveynlerin problem çözme becerisini geliştirmeye yönelik oluşturduğu eğitim programının, ebeveynlerin çocuklarına karşı yaklaşımları üzerindeki etkisini incelemiştir. Kalılcı ebeveynlere araştırmacı tarafından geliştirilen ve 10 oturumdan oluşan ‘Ebeveynin Problem Çözme Becerisini Geliştirme Programı’ uygulanmıştır. Araştırma sonucunda ‘Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği’nde yer alan Aşırı Koruyucu Annelik, Ev Kadınlığını Reddetme, Karı ve Koca Geçimsizliği, Baskı ve Disiplin olmak üzere dört boyutta katılımcıların öntest ve sontest puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu ve eğitim programına katılan ebeveynlerin problem çözme becerilerinin yükselerek ebeveyn tutumlarını da olumlu bir şekilde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Demircioğlu (2012), annelerin katıldıkları aile eğitiminin onların çocuk yetiştirme tutumlarına etkisini incelemek üzere katılımcı annelere 16 hafta sürecek şekilde aile eğitimi programı uygulamıştır. Uygulanan eğitim programları anneden anneye eğitim, haber mektupları yoluyla eğitim ve eğitici anne eğitimi olmak üzere üç farklı şekilde yapılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcı annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının ve aile işlevlerinin olumlu yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Her üç grubun karşılaştırması yapıldığında ise eğitici anne eğitimine katılanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

2.3.2. Ailelerin Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi İle İlgili Araştırmalar

Alan yazına bakıldığında Türkiye’de ve Dünya’da ebeveynlerin ihtiyaç duydukları eğitim konularının incelendiği araştırmaların yaygın olmadığı ve bu konuda yapılan incelemelerin genellikle belirli özellikleri hedef alacak şekilde homojen gruplar (ergenlik döneminde çocuğu olan ebeveynler, engelli çocuğu olan ebeveynler gibi) üzerinde yapıldığı görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında, bu konuda yapılan araştırmalara yer verilmeye çalışılmıştır.

Güzel (2006), dört-altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan annelerin çocuk yetiştirme konusunda eğitim ihtiyaçlarını saptamak üzere yaptığı araştırmada 246 anneye Aile Eğitimi İhtiyaç Belirleme Görüşme Formu (Fulya Bergman tarafından 1990 yılında geliştirilen) uygulamıştır. Araştırma sonucunda annelerin öncelikle çocuklara olumlu davranış kazandırma olmak üzere, aile içi iletişim, çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel, kişilik gelişimi ve ebeveynin nasıl destek olabileceği, çocukların davranışsal sorunlarının altında yatan nedenler, saldırganlık ve çekingenlikle baş edebilme gibi konularda eğitime ihtiyaç duyduklarını belirlemiştir. Anneler kendilerini en hakim hissettikleri konunun ise oyun ve oyuncak olduğunu vurgulamıştır.

Hamamcı ve Köksal Akyol (2004), üç-altı yaş düzeyinde çocuk sahibi olan yüksek ve orta sosyo ekonomik gelir düzeyine sahip 139 anne ve 139 babaya aile eğitimi ihtiyaç belirleme formu uygulayarak ebeveynlerin çocuk gelişimi ile ilgili eğitim ihtiyaçlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin en çok ihtiyaç duydukları eğitim içerikleri disiplin ve çocuğun davranışlarını yönlendirme ve kişilik gelişimi olarak belirlenmiştir.

Jacobson ve Engelbrecht (2000), Amerika Birleşik Devletleri’nin Teksas eyaletinde ilk beş yaş düzeyinde çocuk sahibi olan ebeveynlerin aile eğitimi konusundaki deneyimleri, bilgi edindikleri kaynaklar ve ihtiyaç duydukları konuları incelemek üzere 740 ebeveyne anket (araştırmacılar tarafından geliştirilen) uygulamıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlerin büyük çocuğunluğu en çok eğitim almak istedikleri konuların çocuğun öz saygı gelişimini şekillendirme, okul başarısını destekleme, çocuğun olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirmesine katkı sağlama, etkili disiplin sağlama, çocuğun gelişim düzeyi özelliklerine göre hangi

beklentilerde bulunabileceklerini anlama, farklı yaşlardaki çocuklar için aktiviteler, sağlık, beslenme ve koruma, iş ve aile yönetimi konuları olduğunu belirtmiştir.

Kılıç ve Gültekin (2014), ilköğretim düzeyinde çocuk sahibi olan ailelerin çocuklarının eğitim öğretim alanında yaşadıkları güçlüklerin ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi için 520 aileye anket (araştırmacılar tarafından oluşturulan) düzenlemiştir. Araştırma sonucunda ailelerin en çok ihtiyaç duydukları konuların çocuğun yetenekleri konusunda farkındalık kazanmasına yardımcı olma, verimli ders çalışma alışkanlığı kazanmasını sağlama, çocuğun gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olma, çocuk ve ebeveyn arasında sağlıklı iletişim kurma olduğu saptanmıştır.

Özdikmenli (2009), 12-15 yaş düzeyinde ergenlik döneminde çocuk sahibi olan annelerin ihtiyaç duydukları eğitim konularını incelediği araştırmada 52 anneye ihtiyaç belirleme anketi uygulamıştır. Araştırma sonucunda annelerin sınavlardan kaynaklanan kaygı durumu ve etkili ders çalışma, ergenle iletişim, ergenlik dönemini anlama, ergenlik döneminde kişilik gelişimi ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi konularında eğitim gereksinimleri olduğunu saptamıştır.

Beckert, Strom ve Strom (2007), ergenlik döneminde çocuğu olan ebeveynlerin aile eğitimi konusundaki ihtiyaçlarını belirlemek üzere 10-14 yaşları arasında Siyah, Latin ve Beyaz Amerikalı 573 öğrenciye Ebeveyn Başarı Envanteri (PSI) uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenme ihtiyacı duyulan konular; Siyahiler için annelerin ergenlik dönemindeki bir çocuktan beklentileri, öncelikle Latin Amerikalılar olmak üzere tüm etnik gruplar için karşı cinsle iletişim konusunda annelerin çocuklarıyla konuşması, Siyah ve Latin Amerikalı etnik gruplar için çocuklarının kariyer gelişimini ve okul başarısını desteklemesi ve Beyaz Amerikalı anneler için kendilerine boş zaman ayırma konusunda bilgi sahibi olmaları olarak belirlenmiştir.

Doğan (2010), zihinsel engelli çocuk sahibi olan ebeveynlerin eğitim ihtiyaçlarını incelediği araştırmada 267 anne ve babadan ihtiyaç belirleme anketi (araştırmacı tarafından geliştirilen) doldurmalarını istemiştir. Buna göre ebeveynler eğitimlerini tamamladıktan sonra çocuklarını yönlendirebilecekleri alanlar, sivil toplum kuruluşlarının engelli bireylerle ilgili çalışmaları, engelli bireylerin hak ve sorumlulukları ve cinsel eğitim konularında eğitim ihtiyaçları olduğunu

vurgulamıştır. Ayrıca ebeveynlerin büyük çoğunluğu daha önce bir eğitim programına katılmadıklarını, tamamına yakını ise düzenlenecek bir eğitim programına katılmaya istekli olduklarını belirtmiştir.

Osman, Klingberg-Allvin, Flacking ve Schön (2016), İsveç'te yaşayan mülteci ebeveynlerin aile eğitimi konusunda desteğe ihtiyaç duydukları konuları incelemek üzere 23 anne ve babanın katıldığı dört odak grup tartışması gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin çoğu yeni bir ülkeye gelmenin anne baba rolleri üzerine tekrar düşünmelerine neden olduğunu ifade etmiş, çocuklarıyla olan iletişimlerini geliştirme, çocuklarıyla karşılıklı ilişkilerini saygı çerçevesine dayandırma, sınır çizme, alternatif disiplin yöntemleri ve ebeveynlik becerilerini yaşadıkları yeni kültüre adapte etme konularında desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Smit ve Hoosain (2017), cinsel istismara maruz kalmış ebeveynlerin aile eğitimi konusundaki ihtiyaçlarını saptamak için 10 anne ile 60-90 dakika arasında süren yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonucunda cinsel istismar mağduru anneler çocukları ile aralarında açık bir iletişim kurma, çocuklarına cinsel eğitim verme, doğru disiplin sağlama yöntemleri, çocuğa ne ölçüde koruyucu yaklaşılması gerektiği, gelişim dönemi özellikleri ve bu dönemlerde çocuğa yaklaşım, stresle başetme becerisi kazanabilme konularında endişe duyduklarını ifade etmiştir. Araştırmacılar istismar mağduru annelerin yaşadıkları travma sebebiyle bu konularda güçlük çektiklerini ve aile eğitimine ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadır.

Bunların yanı sıra Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan ve Türkiye'de ailelerin eğitim ihtiyaçlarını kapsamlı bir şekilde incelendiği kurumsal bir araştırma da mevcuttur. Bu araştırmada sağlık, hukuk, ekonomi, iletişim, medya kullanımı ve ailede eğitim olmak üzere altı temel konu ele alınmıştır. Araştırma karma yöntem araştırması olup ailede eğitim ihtiyaçlarını belirleme anketi, yarı yapılandırılmış görüşme formları, odak grup görüşmesi formları ve Delphi araştırma formu kullanılmıştır. Araştırmada evli bireyler, evlilik hazırlığı yapan bireyler ve uzmanlardan veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler ailelerin haklar, aile ve iş hukuku, aile bütçesinin yönetimi, tasarruf, girişimcilik, medyanın bilinçli kullanımı, çocuk ergen ve yaşlı sağlığı, hastalıklardan korunma, anne sağlığı,

üreme sağlığı, ailede iletişim, doğal afetlerden korunma, kişisel gelişim, cinsel eğitim, boş zamanların etkili bir şekilde değerlendirilmesi, çocuğun mesleki gelişimine katkıda bulunma, çocuğun olumsuz davranışlarını kontrol altına alma, çocuk gelişimi ve dini değerlerin verilmesi konularında eğitimlere ihtiyaç duyduklarını ortaya çıkarmıştır (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [ASAGEM], 2011).

BÖLÜM III. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Beş-yedi yaş düzeyinde çocuğu bulunan annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile eğitim ihtiyaçlarının incelendiği bu çalışma nitel araştırma türü olup olgubilim (fenomonoloji) desenine dayanmaktadır. Veriler odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir.

Nitel araştırma terimi elde edilen bulgulara istatistiki yöntemlerle ya da diğer nicel araçlarla ulaşılmamış her türlü araştırmayı ifade etmektedir. Nitel araştırmalar insanların yaşamları, deneyimleri, davranışları ve duygularını incelemektedir (Strauss ve Corbin, 1998, ss. 10-11).

Olgubilim (nitel araştırma yaklaşımlarından biri olarak) ise bireylerin yaşam deneyimleri üzerine çalışan felsefi bir yaklaşımdır. Geçmiş yaşam deneyimlerini inceleyebilmek ve kavrayabilmek için zengin bir fikir kaynağı sunması açısından Psikoloji biliminde kilit bir öneme sahiptir. Böylece bireylerin günlük yaşamda karşılaştığı olayları, bakış açılarını, algılarını ve eğilimlerini derinlemesine araştırma imkanı doğmaktadır (Smith, Flowers ve Larkin, 2011, s. 11; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Olgubilim deseninde katılımcıların seçimi oldukça küçük bir aralıkta yapılmakta ve üzerinde çalışılan konuya dair yaşantılarının olması koşulu bulunmaktadır (Creswell, 2015, s. 155). Bu araştırmada çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında 1. sınıfa devam eden beş-yedi yaş düzeyinde çocuğu olan ve İstanbul'da yaşayan annelerden çalışmaya katılmaya istekli olan dokuz anne (Ek 2) oluşturmaktadır. Katılımcıların seçiminde nitel araştırmalarda tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden homojen örnekleme kullanılmıştır. Burada amaç araştırma sonuçlarında elde edilen verileri evrene genellemek değil araştırılan durumu derinlemesine anlamak ve betimlemeye çalışmaktır (Ekiz, 2009, s. 105). Ayrıca homojen örnekleme yöntemi odak grup görüşmeleriyle bilgi toplamak için de oldukça uygundur. Böylece benzer deneyimlere sahip az sayıda birey, onları

etkileyen konularla ilgili olarak açık uçlu sorulara yer verilen grup görüşmelerinde biraraya gelebilmektedir (Patton, 1990, s. 173).

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak odak grup görüşmesi ve görüşme rehberi kullanılmıştır. Öncelikle sürecin pilot çalışması yapılarak odak grup görüşmelerinin planlanması ve görüşme rehberlerinin son halini alması sağlanmıştır.

3.3.1. Araştırma Sürecinin Pilot Denemesi

Öncelikle araştırmanın amacına uygun olarak alan yazında kaynaklar taranmış ve elde edilen bilgiler ışığında odak grup görüşmelerinde kullanılmak üzere soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzundan seçilen sorularla her bir oturumda kullanılmak üzere sekiz soru ve üçer yedek sorudan oluşan, yarı yapılandırılmış görüşme rehberi oluşturulmuş, uzman görüşü alınarak son şekli verilmiştir. Araştırmadaki asıl katılımcılardan farklı olmak üzere beş-yedi yaş çocuğu olan dokuz gönüllü annenin katılımıyla sürecin pilot denemesi yapılmıştır. Pilot çalışma ilk oturumda yedi soru ele alınarak 88 dakika, ikinci oturumda sekiz soru ele alınarak 116 dakika olmak üzere tamamlanmıştır. Pilot çalışma sonucunda elde edilen ses kayıtları harfiyen yazıya dökülmüş ve veriler defalarca okunmuştur. Elde edilen veriler kodlanarak kodlar sınıflandırılmış, benzerliklerine göre biraraya getirilerek temalar bulunmuştur. Böylece araştırmanın amaçları ve ilgili literatür göz önünde bulundurularak alt temalar birleştirilmiş ve kategoriler isimlendirilmiştir. Pilot çalışma ile odak grup görüşmelerinde kullanılacak sorular denenmiş ve tekrar literatür desteği ile uzman görüşü alınarak yedi oturum için yarı yapılandırılmış görüşme rehberi (Ek 1) hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan soruların ve kategorilerin belirlenmesinde araştırma amaçları doğrultusunda yaygın ebeveyn tutumları, ebeveyn tutumlarını etkileyen faktörler ve aile eğitimlerine dair geliştirilen modeller incelenmiştir. Baumrind (1966) tarafından ortaya konularak Maccoby ve Martin (1983) tarafından son şekli verilen yetkili, yetkeci, izin verici ve ilgisiz ebeveyn tutumlarının yer aldığı model temel alınmıştır. Türkiye'ye özgü uyarlamalar incelenerek aşırı koruyucu, mükemmeliyetçi ve tutarsız ebeveyn tutumları (Demir ve Şendil, 2008; Yavuzer 20016a, 2016c) boyutları da göz önünde bulundurulmuştur. Ebeveyn tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesinde anne ve çocuğun birbirlerini

aktif ve karşılıklı olarak etkilediğini kabul eden ekolojik kuram temel alınmıştır. Ayrıca ülkemizde çocuk gelişimi ve eğitimi alanında Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı ve üniversiteler gibi farklı kurum ve kuruluşlar tarafından planlanmış aile eğitim programları incelenmiştir. Program modüllerinin içerikleri, uygulama şekli, yapılan değerlendirme ve revizyon çalışmaları da göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca pilot çalışma ile sürecin denemesi yapılmış, araştırmacının odak grup görüşme süreci ve veri analizi hakkında deneyim kazanması sağlanmıştır.

3.3.2. Odak Grup Görüşmesi

Odak grup görüşmesi, katılımcıların tutum, algı ve düşüncelerini kavramaya yönelik nitel veri elde etme sürecidir. Önceleri pazarlama araştırmalarında yaygın olarak kabul görse de son zamanlarda farklı alanlarda da potansiyeli keşfedilmeye başlanmış, sosyal bilimler ve eğitim bilimlerinde popülerliği artan bir teknik haline gelmiştir. Odak grup görüşmesinde katılımcılar dikkatlice planlanmış ancak tehdit edici olmayan (serbest) bir ortamda deneyim ve bakış açılarını paylaşmaktadır. Katılımcılar ele alınan konuyla ilgili ortak özellikleri ve yaşantıları olan bireylerden oluşmakta ve katılımcı sayısı genellikle yedi-on kişi (duruma göre en az dört ve en fazla on iki kişi olabilir) arasında değişmektedir (Krueger, 1994).

Oturlar farklı gruplarla birer oturum ya da aynı grupla birkaç oturum şeklinde düzenlenebilmekte, bir oturum bir buçuk-iki saat sürmekte ve veri analizini kolaylaştırmak için görüşmeler kayıt altına alınmaktadır (Litosseliti, 2003). Burada grup yöneticisi de kritik ve zorlu bir rol üstlenmektedir. Yönetici kişiler arası ilişkiler konusunda beceri sahibi olmalı, iyi bir dinleyici olmalı ve katılımcıları yargılamadan onların güvenini kazanarak açık etkileşimli bir diyalog ortamı oluşturabilmelidir. Ayrıca katılımcılara grubun amacını açık bir şekilde ifade edebilmeli, katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerine yardımcı olmalı ve grup üyeleri arasındaki etkileşimi kolaylaştırmalıdır (Gibbs, 1997).

Odak grup görüşmesi bir karar verme ya da problem çözme süreci değildir, burada grubu herhangi bir fikir birliğine ulaştırma ya da gruba fikir ayrılığı yaşatma değil, kişinin kendi ve başkalarının düşüncelerini önemseyen bir sosyal bağlamdan, yüksek nitelikli veri elde etme amaçlanmaktadır (Patton, 1990, s. 335). Ayrıca nicel

araştırmalardaki gibi genelleme yapmak değil bireylerin bakış açılarına ulaşmak hedeflenmektedir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011). Çünkü odak grup görüşmesinin temelinde katılımcıların ‘tutumları, duyguları, inançları, deneyimleri ve tepkileri hakkında veri elde etme’ yer almaktadır (Demir, 2007, s. 44).

Odak grup görüşmesi katılımcılara rahatlatıcı, eğlenceli ve bireysel görüşmelere göre daha doğal bir ortam sunmaktadır. Grup üyeleri birbirlerinin düşüncelerine cevap verirken ve yorum yaparken gerçek yaşamdaki gibi birbirlerini etkileyebilmektedir (Krueger, 1994). Böylece insanlar normalde açıklamakta güçlük yaşayabildikleri konularda grup üyelerinin paylaşımlarından yola çıkarak kendi yaşantıları ve hislerine de açıklık kazandırabilmektedir (Ekiz, 2009, s. 65).

Bu çalışmada annelerin çocuklarına yönelik tutumları ve eğitim ihtiyaçları konularındaki deneyimlerini derinlemesine incelemek, grupta güven ortamını ve grup dinamiğini oluşturmak, araştırmacının sürece daha uzun süre dahil olmasıyla gözlem yapma gücünü arttırmak amaçlandığı için bir grupla yedi oturum süren bir odak grup görüşmesi planlanmıştır. Görüşmeler 2016 yılı Aralık ayı boyunca, dokuz annenin katılımıyla, haftada iki defa ve her bir oturum yaklaşık iki saat olmak üzere tamamlanmıştır. Ayrıca araştırmacı odak grup görüşmeleri boyunca katılımcılar arasında eşitliği sağlayıcı; yönlendirme, yargılama, yorumlama ve bilgi vermekten uzak bir tutum sergilemeye çalışmıştır (Ek 3).

3.3.3. Görüşme Rehberi

Görüşme rehberi görüşme sorularını bir düzen içerisinde veren, soruların genelden özele ve birbirleriyle ilgilerine göre sıralanmasını düzenleyen ve görüşmecinin hangi kurallara uyması gerektiğini hatırlatan bir araçtır (Karasar, 2014, s. 169).

Odak grup görüşmesinin başarısı büyük oranda soruların kalitesine bağlıdır. Kaliteli sorular hazırlamak kolay bir süreç olmamakla birlikte planlama, konu ile ilgili bilgi sahibi olma, dikkat ve öngörü gerektirmektedir. Araştırmacı ilk olarak potansiyel soruları tanımlamalı, araştırma problemi ve konu hakkında düşünerek ilgili soruları listelemelidir. Üzerinde iyice düşünülmüş, anlaşılır, ardışık ve açık uçlu sorulara yer verilmeli; kapalı uçlu, kısa cevaplı (evet, hayır) ve sorgulayıcı (neden- niçin) sorulardan uzak durulmalıdır (Krueger, 1994). Odak grup görüşmelerinde

araştırmanın temel amaçları kapsamında cevaplanmak istenen sorular üç-dört soruyu aşmayacak şekilde, bir oturum süresince görüşülecek soru sayısı ise dört-altı soru düzeyinde olmalıdır. Bu genişlikte bir araştırmadan sayfalarca veri elde edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 161).

Bu çalışmada kullanılan soruların hazırlanmasında öncelikle araştırmanın amaçları ve literatür taraması göz önünde bulundurulmuş, potansiyel sorularla iki oturumluk bir odak grup görüşmesi yapılarak pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmanın sonucunda elde edilen veriler, araştırmanın amaçları ve literatür göz önünde bulundurularak her bir oturum için beşer soru ve ikişer yedek soru olmak üzere yedi oturumluk görüşme rehberi oluşturulmuştur (Ek 1). Uzman görüşü alınmış ve sorulara son hali verilerek odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. İlk oturum tanışma, grup kurallarının oluşturulması ve ses kaydı alınması için annelerden onay alınması ile başlamış; son oturumda annelerin süreçle ilgili duygu ve düşünceleri alınarak sonlandırma yapılmıştır.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Nitel araştırmalarda veri analizi, nitel veri elde etmeyi sağlayan yöntemlerle (gözlem, görüşme gibi) elde edilen geniş bir veri setinin, analiz edilerek tartışılması ve özetlenmesi sürecini içermektedir. Nitel araştırmalarda veriler istatistiksel yöntemlerle elde edilmediğinden genel olarak sayısal analizler kullanılmamakta ve betimlemelere yer verilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008, s. 208). Odak grup görüşmeleri de nitel veri elde etme süreci olduğundan ve sonuçların genellenmesi amaçlanmadığından verilerin sayısallaştırılmasına ihtiyaç duyulmamakta ve uygun bir teknik olarak görülmemektedir (Fern, 2001; akt. Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011, s. 105)

Bu çalışmada verilerin çözümlenmesi aşamasında nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonunda yedi oturum boyunca katılımcıların onayı alınarak ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler yazıya dökülmüş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi ile amaç ulaşılan verileri açıklamak üzere kavram ve ilişkiler elde etmektir. İçerik analizinin ilk aşamasında veriler araştırmacı tarafından anlamlı bütünler oluşturularak isimlendirmekte yani kodlanmaktadır. Bu çalışmada elde edilen yazılı

dökümanlar defalarca okunduktan sonra kodlamalar yapılmış ve daha önce pilot çalışma yapılarak oluşturulmuş kategorilerin altındaki veri kümelerini düzenlemek üzere kullanılmıştır. Kodlama sürecinde elde edilen temaların altındaki verilerin anlamlı bir bütün oluşturmasıyla iç tutarlık ve ortaya çıkan bütün temalar arasında anlam bütünlüğü sağlanmasıyla dış tutarlık gözönünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Sonraki aşama ise araştırmacı tarafından elde edilen verilerin düzenlenerek okuyucuya sunulmasıdır. Betimsel analizde katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmakta ve elde edilen verilerin düzenlenmiş bir şekilde okuyucuya sunulması sağlanmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak katılımcıların görüşlerini yansıtmak için betimsel analiz yapılmış ve annelerin ifade ettikleri duygu, düşünce ve davranış örüntülerine yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Nitel araştırmalarda katılımcıların belirlenmesi, veri toplama yöntemleri ve veri analizi süreci gibi geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması da nicel araştırmalara göre farklılıklar göstermektedir. Bu amaçla nitel araştırmalarda çalışma dizaynı, veri toplama, veri analizi ve bulguların sunumu gibi araştırma sürecine yayılmış bir takım teknik ve uygulamalara yer verilmeye çalışılmaktadır. Bunlar;

- a) Araştırmacının araştırma süreci içindeki rolünü tanımlaması ve araştırma sürecinde izlediği yolu açıkça ortaya koyarak raporlaştırması,
- b) Araştırma sürecinin alanda uzman bir kişi tarafından incelenmesi,
- c) Araştırmacının katılımcılara geniş bir zaman dilimi ayırarak katılımcılarla uzun süreli etkileşim içine girmesi, sürekli gözlemlerle derinlemesine bilgi elde etmesi,
- d) Elde edilen verilerin doğrudan okuyucuya sunulmasına imkan tanıyan betimsel analizin yapılması,
- e) Veri elde etme yöntemlerinin, veri kaynaklarının ve araştırmacıların çeşitlendirilmesi,

olarak karşımıza çıkmaktadır (Lecomte ve Goetz, 1982; Lincoln ve Guba, 1985; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu çalışmada da araştırmacı öncelikle odak grup görüşmelerinde katılımcılara müdahale etmeden, kendilerini rahatça ifade etmelerine olanak sağlayan,

katılımcıları sürece dahil olabilmeleri için yüreklendiren bir rol üstlenmiş ve kendi bakış açısı ile araştırmaya dair önyargılarını görüşme sürecine dahil etmemeye çalışmıştır. Araştırma süreci alanda uzman bir öğretim görevlisi tarafından izlenerek araştırma yaklaşımı, veri toplama yöntemleri ve veri analizi sürecinde uzman görüşüne başvurulmuştur. Ayrıca veri analizi sürecinde karşılıklı kodlamalar yapılmış ve kodlayıcılar arasında tutarlılık sağlandığı görülmüş, oluşturulan kategorilerin kavramsal çerçeve ile uygunluğu ve alt temaların kategorilerle uygunluğu konusunda da uzman görüşü alınmıştır. Araştırma boyunca izlenen yol ayrıntılı bir şekilde raporlaştırılarak elde edilen veriler, deşifreler ve veri analizine dair kodlamalar depolanmıştır. Araştırmacı yedi oturumdan oluşan odak grup görüşmeleri ile katılımcılarla uzun zaman geçirmiş ve derinlemesine bilgi almaya çalışmış ayrıca katılımcıları çocuklarıyla etkileşim içerisinde oldukları okul ortamında da gözlemleme imkanına sahip olmuştur. Son olarak ayrıntılı betimleme yapılarak elde edilen veriler yorumlanmadan önce katılımcıların aktardığı şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV. BULGULAR

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular kategoriler (ana tema) düzeyinde sunulmuştur. Kategoriler gerçekleştirilen pilot çalışma, ilgili kuramsal çerçeve ve araştırmanın amaçları ele alınarak alt temaların birleştirilmesi sonucunda elde edilmiştir. Her bir odak grup görüşmesi bir kategoriye temsil edecek şekilde planlanmıştır. İlgili kategoriler araştırmanın amaçları doğrultusunda düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan yedi kategori şu şekildedir: Disiplin anlayışı, iletişim, beklentiler ve başarı, destekleme ve koruma, izinler ve sınırlar, eğitim ihtiyaçları, anne olmak.

4.1. DİSİPLİN ANLAYIŞI

Eğer sen yaramazlık yaparsan sınıfta, benim kalbim sıkışıyor ona göre

Disiplin anlayışı kategorisinde annelerin çoğu çocuklarını yetiştirirken özellikle televizyon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik aletlerin kullanımı ve ders çalışma, beslenme, uyku düzeni gibi konularda kurallar koymak istediklerini ancak bu konuda genellikle güçlük yaşadıklarını ve çocuklarına kendilerini dinletmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Annelerin bir kısmı çocuklarıyla yaşadıkları bu sorunları çözmek adına uzman desteği aldıklarını, çok azı ise simgeler kullanarak (yıldız gibi) ödüllendirme yaptıklarını ve çocukların yapmaktan hoşlandıkları şeyleri kullanarak yapmak istemedikleri davranışları kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ancak genellikle disiplin sağlama aracı olarak sesini yükseltme, tehdit etme, uyarma, korkutma, kandırma gibi yöntemleri uyguladıklarını belirtmiş ve bütün bu konulara dair aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Çocuk aldı başını gidiyor yani dinleme şeyi yok. Biz de ne yapıyoruz; mesela tableti kısıtlayacağız, dedik ki “tableti tamire verdik, yaza kadar gelmeyecek.” Çünkü koyamıyoruz onun kuralını, bir saat bununla oyna sen ders çalışacaksın sonra olayı yok, biz onun disiplinini koyamıyoruz, bizde disiplin yok. (K7)

Maalesef çok üzgünüm, bağırın bir anneyim, baya bağırın bir anneyim çünkü oğlumu böyle bir kuralların içine sokamıyorum, yani kızım da uyguladığım kuralların hiçbirisi onun için geçerli değil. Böyle değişik yollar arıyorum, ne yapsam nasıl kandırısam. (K4)

“Kalbim sıkışıyor H... biliyor musun? Eğer sen yaramazlık yaparsan sınıfta, benim kalbim sıkışıyor ona göre.” o da diyor ki “annemin kalbi sıkışınca ne olur, ölür mü?” diye. Aslında yanlış, ama çocuk yapmıyor, benim çocuğum yapmıyor. Ben yanlış olduğunu biliyorum ama benim çocuğum bunu yapmıyor yani ne bileyim. (K1)

Tabi ki tehdit ettiğim benim de oluyor “yemeğini bitirmezsen eğer abur cubur vermem” diyorum. Bu bir tehdit mesela ama başka bir seçeneğini bulamadım. Aç bırakın diyorlar, onu yapamıyorum vicdanen. Dinlemediği zaman da sesimi çok yükseltiyorum. O zaman dinliyor yani sertim de baya sert oluyor. (K2)

Bağırıyorum, benim en büyük şeyim, ona zarar vermemek için kendime zarar veriyorum, bağırıyorum çok bağırıyorum. (K8)

Anneler ifadelerinde çocuk yetiştirme tutumları bakımından hem kendi içlerinde çeliştiklerini, hem de anne baba olarak tutarsız tutumlar sergilediklerini belirtmiş ve bu konuda aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Ben kendimi dengeleyemiyorum, bazen çok esnek bırakıyorum bazen de çok sıkıyorum. Dengeyi kuramadığım için bazı problemler yaşıyorum. (K9)

Arkadaş taraftarıyım ben, dayak asla taraftarı değilim. Dayak taraftarı değilim...ama haddini bilsin, ben annesiyim, ben arkadaşı değilim, ama yani yapacaksın edeceksin taraftarı değilim. (K1)

Vurduğu zaman üç ay oyuncak almıyorum, bana vuruyor çünkü. Üç ay oyuncak almıyorum, süre tanıyorum yani ya da bir ay diyelim. O an aklıma ne gelirse, bende de tutarsızlık var hanımefendi gibi aynı. (K7)

Bizde her şey var. Sert, tatlı, dayak falan hafif, sinirlendiğim zaman. (K3)

Tatlı sert olunması gerekiyor diye düşünüyorum herhalde, bir de burda anne baba da hani ortak rol oynaması gerekiyor. Olmadığı zaman, biz de mesela babası tehditle işini yaptırır. Tehdit eder veya şunu yapmazsan atıyorum şu televizyonu izleyemezsin, bilgisayar oynayamazsın ya da dışarı çıkamazsın ama bu tehdidini de uygulamıyor. (K2)

Benim eşim de aynı bayanların eşi gibi yani ben evet diyorsam o hayır diyor. Mesela kural koyuyorum televizyon açılmayacak dersler bitmeden önce diyorum. “Hadi birazcık açsın seyretsin.” (K8)

Anneler çocuklarını cezalandırma yöntemi olarak genellikle küsmeye, ilgilenmeme ve sevdiği şeylerden mahrum etmeyi tercih ettiklerini ayrıca nadiren de olsa fiziksel cezaya başvurduklarını ifade etmiş ve bu konuda aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Bazen oturtturamıyorum bunları, ama bana vurduğu zaman çok kızıyorum, kesinlikle ona ceza uyguluyorum. Diyorum mesela “bu hafta sinemaya gitmeyeceğiz” ya da sevdiği şeyi, yeğenimi görmek istiyor, gitmek istiyor “gitmeyeceksin, görmeyeceksin.” (K7)

Sesini yükselttiği zaman “anne” dese bile patlasın isterse hiç bakmıyorum. (K3)

Terbiyesizliğe asla tahammülüm yok, yani bayanın dediği gibi sesini yükseltirse ya da elindekini fırlatacak bana doğru. Onlara hiç tahammülüm yok, ben de küsüyorum en etkili yöntem de o. (K2)

Bizim şu an tek tutar dalımız bu küsmek, ilgilenmemek. O durumuyla hiçbir şekilde ilgilenmemek. Mesela diyor ki çocuk “Anne biliyor musun ben yüz aldım bugün.” “Tamam senin yüzün ben ilgilenmiyorum, ben hiç mutlu olmadım.” filan. Yani öyle küsüyorum, bağlarımızı koparıyoruz. (K4)

Çok nadir vururum. Kendimi iyice zorlayacağım, ondan sonra. (K8)

Vurduğum oldu, yani genelde beni dinlemediği zaman. Mesela kardeşine çok kötü bir zarar verdiği zaman. (K9)

Ben sevdiği şeyden mahrum ederim. (K6)

Annelerin çoğu çocuklarını ödevlerini yapınca ve ders çalışınca ödüllendirdiklerini ayrıca bu ödüllerin genellikle sevdikleri birşeyin alınması ya da bir aktivitenin yapılması gibi ödüller olduğunu belirtmişlerdir. Çok az anne oyun oynadıklarını ifade ederken K4 ise ek olarak sarılıp öptüğünü belirtmiştir. Anneler bütün bunlara dair aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Ödevini yaptığı zaman, çikolata-şeker sınıfta o gün okula beslenmesine de ekstra konuluyor. (K9)

İstedığı bir şeyi alıyoruz. (K8)

Biz sinemaya götürüyoruz. Bizimkine çikolata çok büyük ödül, çünkü ben oğluma doğduğundan beri pek vermiyorum. Ödevini yapınca şu an, çünkü o, gündemimiz ödev olduğu için ödevini yapınca. (K7)

Ben de kızıma mesela ilk sınavdan ilk doğrular yazmaya başladığında dedi ki “anne bana şey alacaktın” -paten mi o tekerlekli şey- “alacaksın” dedim ki “beş tane olursa” beş taneden sonra artık alışır hep doğru yazmaya başlar diye, “beş gün yazacaksın, beş sınavdan da alacaksın ondan sonra” dedim. Sonra neyse ona dün akşam aldık. (K3)

Sonra geliyor odaya ben de sarılıyorum, öpüyorum. Bizim için bu bir ödül. (K4)

Oyun oynuyorum ben. (K2)

Annelerin çoğu günlük yaşamda el yüz yıkama, diş fırçalama, tuvalet alışkanlığı, beslenme düzeni, uyku düzeni, teknolojik eşyaların kullanımı ve ders çalışma konularında çocuklarına yönelik kurallar belirlemeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Anneler nadiren kuralların sebebini açıkladıklarını ve çocuklarıyla uzlaşma yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca K4 ve K8 dini öğelerden yararlanarak çocuklarının kurallara uymalarını sağlamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bütün bunlara dair açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Yok televizyon. Hafta sonları var ama hafta içi yok. (K3)

Okuldan geldik, üzerimizi değiştirdik, ellerimizi yıkadık, lavaboya gittik. Ondan sonra yemek saati bittikten sonra derse oturmamız gerekiyor. Bunlar senin yapman gereken şeyler, hani ekstra bir şey değil. (K5)

Tuvalet benim için çok önemli. Ellerini yıkayacak bir kere, artık şu an yedi yaşında kendisini temizlemesini öğrenmesi gerekiyor. Yani ben okula gelip çünkü temizleyemem, benim için en büyük kuralım bu. (K6)

“Herkes buradaki yaptığı kötü davranışlarla kendi ateşini oluşturuyor” diyorum. “Burda yaptığımız en çok bir yalan, iki kul hakkı. Birisinin hakkına girmek, bir kantin sırasında bile” anlatıyorum işte “öniine geçersen onun hakkını yemiş olursun, bir yalan, iki kul hakkı” bugün işte biz bunu konuştuk tekrardan “asla yapılmaması gereken davranış, bugün ufacak bir yaparsın yarın işte alışkanlığın olur, sonra senin davranışın olur, sonra belli bir yaştan sonra, 18 yaşından sonra, senin günahların yazılmaya başladıktan sonra, bu senin davranışın olur ve sen bunu sürekli yaparsın ve cehennemine odun hazırlarsın, sakın asla yapılmaması gereken davranış.” Bizim kuralımız bu. (K4)

Çocuğuma mesela şöyle söylüyorum ben de “sol tarafındaki melek sana günahlarını yazıyor şu anda.” (K8)

Anneler çocukların istenmedik davranışları karşısında genellikle bağırma, ceza verme, öğüt verme gibi tepkilerin yanında nadiren sonucu yaşatma, göz teması kurma ve doğruyu söylemelerine teşvik etme gibi yöntemleri de kullanmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ya bağıryorum ya da ceza uyguluyorum. Yapmaması gereken bir şeyi yaptığı zaman. (K2)

Biz gezmeye gittik, onu bıraktık. Aile apartmanı evim de, asla yani yapmam da, biz gezmeye gittik E..... öyle bize bay bay dedi. (K6)

Diyorum “eğer yalan söyleyeceksen öyle, kızarım sonra, şimdi eğer gerçekten söyle bana her şeyi, ben asla sana kızmam.” Bakıyorsun gerçekten her şeyi anlatıyor, ama ben dedim “söyle kızmayım” “anne” dedi “şey yaptık,

kalemle şey yaptık (kalemle okul kıyafetini yırtma)” “almam” dedim “bir daha almam” dedim. Ben sokakta bulmuyorum paramı, ceza olarak diktik onları öyle geliyorlar. Almayacağım, vurmuyacağım, kızmayacağım, bağırılmayacağım ama diktim, bütün sene böyle gidecek. (K1)

Gözünün içine bakıyorum “bana doğruyu söyle!” bir daha hemen doğruyu söylüyor. Benim uygulamam mesela yalan konusu ordan aklıma geldi bu. Doğruyu söyle dediğim zaman hemen doğruyu söylüyor. Çünkü öyle söylememiz gerekiyormuş, gözlerinin içine bakarak “doğruyu söyle”. (K7)

“Bana başkasının eşyasını getirme, bana doğruyu söyle. Başkasının eşyasını kesinlikle bana getirme, ne senin eşyan ona geçsin ne onunki, ha ihtiyacı olursa ver arkadaşına ama katiyen başkasının eşyasını getirme. Sende bir rahatsızlık olur ona geçer ondaki rahatsızlık sana geçer.” (K9)

Annelerin bir kısmı çocukları istedikleri birşeye itiraz ettiklerinde çocuklarına süre tanıyarak ortamdan uzaklaşmayı denediklerini ve tepkilerini görmezden geldiklerini bazıları ise istediklerini yaptırmak için çocuklarını mecbur bıraktıklarını ifade etmişler ve bu konuda aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Bekliyoruz, öbür odaya çekiliyoruz. Durana kadar bekliyorum. Üstüne gidersem daha çok bağılıyor. (K7)

“Allahım beni neyle sınıyorsun” diyor, ağlamaya başlıyor. Ben de hemen yanından uzaklaşıyorum “on dakikan var” diyorum, on dakika içinde sakinleşip geliyor. Zorla da olsa yapacağı şeyi yapıyor. Banyo yapacaksa banyo yapıyor, yemek yiyecekse yemek yiyor. (K2)

Otomatik o çocuk kendine dönüyor, gidilecek gidilecek, ağlıyor ağlıyor çare yok. Yapıyor yani. (K1)

E.... da ağlıyor, o ağlarken odasının kapısını kapatıyorum ben, o orda ağlasın, ben... Sonra çıkıyor çocuk bir de şey yani çıkıyor, sanki o iki saattir ağlayan çocuk değilmiş gibi. (K6)

Duymazdan geliyorum “bu yapmamak ya da bugün okula gitmeyelim diyeceğimiz bir durum değil. Bugün biz okula gideceğiz, bu yapmamız

gereken bir şey. Derslerini yapmak zorundasın, okulda öğretmen söylediğinde yazı yazmak zorundasın.” (K5)

Ayrıca anneler oturma süresince çocuklarına karşı sergiledikleri tutumların annelerin geçmiş yaşantılarından (çocuk kaybı, önceki çocuklarında kazandıkları deneyimler gibi), çocuk bakımında görev alan diğerlerinin (baba, aile büyükleri gibi) davranışlarından ve çocuğun kendi davranışlarından etkilendiğine dair aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Bazen diyorlar ki “sen biraz gevşeksin” hani bilmiyorum belki önceden iki çocuk kaybettiğim için bunların ben çok üstünde duruyorum. Belki gurbette olduğum için hayatım onlardır. (K1)

Biz de hafta içi kesinlikle tableti kaldırdık, kesinlikle büyük oğlumda yaptığımızı bunda yapmamak için hiçbir şekilde tablet vermiyoruz. (K8)

Bu sefer benim daha sert görünmem gerekiyor. Baba öyle olduğu, tutarsız olduğu için. (K2)

Aslında katıyorum, şu bakımdan daha katıyorum çünkü bizim evde her şeye babaannemiz izin veriyor. F.... bir sıkıntı yaşadığında ilk arkasına saklandığı insan babaanne. Sabahleyin okula gelmek istemiyor direk babaannenin arkasına kaçıyor. “Oğlum biliyorsun ki ben seni bugün okula götüreceğim, istersen güzellikle istersen biraz ağlayabilirsin problem değil, ama o okula gideceğiz biz.” Çünkü bunu söylemem gerekiyor. (K5)

Çok canımı yakıyor bu konu “anne ölüm mü daha iyi, ders yapmak mı daha iyi. Anne ölsem daha mı sevinirsin sen? Ben bu dersi yapmazsam.” filan böyle. Beni böyle çok yoruyor bu davranışları, ben ona bir türlü böyle bir kurala bir şeye oturtamıyordum. (K4)

4.2. İLETİŞİM

Çözemedik birbirimizi, yedi sene oldu çözemeyeceğiz herhalde...

İletişim kategorisinde annelerin çoğu çocuklarıyla en çok temizlik ve yemek yapımı gibi konularda birlikte iş yaparak vakit geçirdiklerini, ayrıca masal ve hikaye

gibi kitap okuma çalışmalarına zaman ayırdıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bir kısmı ise çocuklarıyla birlikte oyun da oynadıklarını söylemiş, annelerden K3 ve K4 diğer sorumluluklardan dolayı çocuklarıyla geçirecekleri boş vakitlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Annelerin bütün bu konulara dair açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Normalde ben ev hanımıyım, yemek yaparım, temizlik yaparım, onlar da benimle birlikte temizliğe iştirak ederler, birisi işte toz alırken öbürü bir şey siler, bana yardım ederler. (K4)

Biz genelde birlikte sabah kahvaltılarını beraber hazırlarız. Süpürge, birlikte temizlik yaparız. Onları birlikte yapmaya çalışıyoruz ki öğreysin. (K9)

Ona en çok balkonu yıkattırıyorum. Çok seviyor sularla oynamayı -köpüklü suyla- ben de duruluyorum işte öyle ama ders çalışıyoruz öyle geçiyor yani çok şükür. Beraber olmamız tabii ki çok güzel de bizim çok vakitlerimiz yok anne olarak, babalarla daha çok oynuyorlar gibi geliyor. (K3)

Ben hamur işi yaptığımda çok bayılır böyle elinde kurabiye yapsın, erkek çocuğu ama böyle şeyleri “anne ben de deneyeyim” şekil vermeyi, dediği gibi hikaye okumayı ona hikaye okuyorum, şu anda bildiği kelimeleri ona kendimce okutmaya çalışıyorum onun hoşuna gidiyor bu şekilde. (K8)

Kek veya pizza yaparız çok sever beraber yapmayı, oyunları saymıyorum oyunlarımız hep var yani. (K2)

Biz oyun hamurlarıyla oynuyoruz, ondan şekiller yapıyoruz. Ben şekiller yapıyorum o aynısını yapmaya çalışıyor. Kurabiye yapmayı çok seviyor, kurabiye yapıyoruz. Legolarla oynuyoruz. Masal okuyorum o da oradan şekiller harfleri bulmaya çalışıyor. Her akşam bebekliğinden beri masal okuruz biz, şimdi kendisi biraz okumaya çalışıyor. (K7)

Anneler genellikle çocuklarına olumsuz duygularını gösterdiklerini ve kendilerini üzgün ya da kızgın hissettikleri zamanlarda ağlama, kızma, bağırma, tehdit etme, aşağılama ve sevgiden mahrum etme gibi tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Kendilerini mutlu ve sevinçli hissettiklerinde ise sarılıp öperek duygularını gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bütün bu konulara dair açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben bakarım, sinirlendiğim zaman çok sert bakarım o anlar, bir de şey derim sağdan sağdan geliyorlar derim. (K6)

Eğer kızdım küserim, yani böyle “konuşmuyorum seninle” o senin arkandan çabalyor. Anne hadi affet beni gibi oluyor. (K1)

“Anne bak!” dedi “hepsi yüz” o anda sinirliyim ya sevinsin diye aferin dedim mi(...) Sonra bir daha dedi, “Tamam kızım” dedim. “Aman sevinmedin!” sonra ben de dedim ki “ama yapman gereken Z..., yapamıyorsun diye ben acaba doktora götürecektim seni artık’ dedim. (K3)

Onu öpmezsem o huzursuz olur. “Öpmeyeceğim” diyorum, kızdığım için öpmedim. Mesela “seni öpmeyeceğim” veya “sana sarılmayacağım”. (K8)

Çok üzgünsem, çok kızdığım bir hareket, genelde işte yalan çok üzüliyorum, o zaman küserim. (K4)

Annelerin çoğu çocuklarıyla iletişim kurmakta genel olarak zorlandıklarını, evde kardeşin olması ve anneanne, babaanne gibi aile büyüklerinin müdahale ederek farklı tutumlar sergilemelerinin çocuklarıyla aralarındaki iletişimi olumsuz etkilediğini ifade etmiş ve aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Bizim de aslında oğlumla böyle bir frekans problemimiz var. Çözemedik birbirimizi yedi sene oldu çözemeyeceğiz herhalde. (K4)

Açıkçası oğlumla çok iletişim kurduğumu söyleyemem. (K5)

Ben ufak oğlumu büyük oğluma bırakmış olsam bilmiyorum nasıl bulacağımı, yanındayken yapmadığını bırakmıyor çünkü kardeşine, bilmiyorum belki ben varım diye mi öyle yapıyor. Ben biraz bocaladım çocuk gelince, iki çocuk sorumluluk.. Kardeşini inanılmaz kısıkanıyor. (K9)

Aşırı derecede seviyorlar ama bir şey seni paylaşmak istemiyorlar, anne ya da babayı paylaşmak istemiyorlar, bana kalsın. (K1)

T... ile ikimiz yalnızken iletişimimiz çok iyi ama eve anneannesini geldiği zaman ya da biz oraya gittiğimiz zaman ben tamamen siliniyorum T... için.

Evde tamamen geçerli olan kurallar anneannesinde geçerli değil. Sınırsız, özgür, istediğini yapabiliyor. (K2)

Mesela “orada anneannem bunu bırakıyor ya da anneannem buna izin vermiyor sen buna neden izin veriyorsun?” ya da “anneannem buna izin veriyor sen neden izin vermiyorsun?” Hep böyle ben nerde ne yapacağımı şaşırđım, nerde izin verip nerde izin vermeyeceğimi bilmiyorum. Mesela hala bunun şeyini yaşıyorum. (K7)

Annelerin çoğı çocukları ile olan ilişkilerinde çocuklarının istek ve ihtiyaçlarının belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Annelerin bir kısmı kendi isteklerinden ödün verdiklerini ifade etmiş, K2 ise diğerlerinden farklı olarak çocuğunun da kendisinin ihtiyaçlarına sayğı duyduğunu belirtmiştir. Annelerin bu konuya dair açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Benim şu an bütün istek ve ihtiyaçlar E..... N.....’a göre şekilleniyor. E.... N....’ın istekleri benim için şu an ön planda. (K6)

Sinemaya gidersek çocuk filmine gidiyoruz, herkesin aynıdır zaten çocuk tiyatrosuna gidiyoruz. Bizde her şey G.....’e göre. (K7)

Genelde çocukların istekleri ön planda. Her zaman anne baba biraz geride kalıyor, her zaman çocuklar oluyor. (K9)

Genelde F.....’ın ihtiyaçlarına göre yani ben genelde hafta sonları bir parka çıkartmak ya da bir tiyatro olsun ya da onunla yapabileceğim başka bir şey varsa.. (K5)

Kendisini güzel ifade edebilen bir çocuk, o da kendini ifade ediyor onun fikirlerine de sayğı duyuyoruz. Ona da her zaman benim, babasının fikirlerine sayğı duyması gerektiğini anlatıyoruz. “Her zaman senin istediğin olmaz büyüklerin de ihtiyaçları var, istekleri var. Her hafta sonu mesela senin istediğin şeyi yapamayız T... Ben de bu sefer buraya gitmek istiyorum T....” (K2)

Anneler oturum süresince çocuklarına karşı sergiledikleri tutumların annelerin kendilerini nasıl hissettikleri, annelerin ve çocuklarının kişilik özellikleri,

çocuğun geçmiş (olumsuz) yaşantıları, çocuk sayısı, doğum sırası ve cinsiyeti gibi faktörlerden etkilendiğine dair aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır:

Bir şey yapsaydım o anda onu bekledi, pişman olduğum oluyor yani. O anda ya sinirli anımız ya da kadın ruhumuz, adet dönemlerimiz her şey geliyor bir araya. (K3)

Hepimiz evet kadınız ve belli dönemler tahammülsüz oluyoruz o zaman aman sus artık moduna geçiyoruz... Ben duygularımı çok abartı yaşayan bir kişiyim. Çocukluğumdan beri bu böyle, annem hep öyle anlatır ve çok duygusalım çok ağlarım ben de, hanımın dediği gibi, çok fazla öperim eğer çok sevindiysen. Bağırduğum zaman da evet çok bağırırım. (K2)

Çok serbest bir anne çünkü vicdanen rahatsızım, çalışıyorum ve çocuğumla ilgilenemiyorum. Çok serbest bir anne. Şu an çocuk anne gördü, görmeye başladı yani. (K6)

İlgilenemiyorsunuz ya vicdanınız rahatsız oluyor şimdi o gelip senden bir şey isteyince hep evet diyorsun. Çünkü rahatsızsın, onunla ilgilenemediğini düşünüyorsun. Onu istiyor alıyorsun, bunu istiyor alıyorsun, onu istiyor alıyorsun, hep bir şeylik var vicdanının arkasında bir rahatsızlık var. Çok göremiyorum çok ilgilenemiyorum diye. (K7)

Yani ben biraz yumuşak olduğum için biraz kuralları koyamıyorum. (K9)

Sevgimi tabi ki oğluma göstermem lazım, kızımdan biraz sakınmam lazım çünkü kızım şımarabiliyor. Ama ablası ile konuşuyorum daha çok; oğlumu daha çok seviyorum, sarılıyorum, öpüyorum. O ondan anlıyor çünkü. (K4)

Torun olarak en küçükleri F..... Dolayısıyla küçük bebek olduğu için aşırı kuralsız, aşırı sevilen bir çocuk ee benim ilk çocuğum. Dolayısıyla ben de tabii ki çok seviyorum, ben de çok korumacıyım, ama tabii ki belli kuralları da olması gerektiğini tabii ki de düşünüyorsun, ama hiçbir zaman o kuralları kendimce koyamadım. (K5)

En ufak oğlumda biraz sorunlar yaşadım, iki kere ayağı kırıldı, ondan sonra baya olaylar geldi başına, ondan sonra yani olaylar geldi derken işte bir

keresinde kanepenin üzerinden düşüp bayıldı. Ondan sonra, o yüzden böyle iki tane sanki çocuk yetiştirmemişim, bunda daha böyle evhamlıyım, aşırı derecede böyle koruyucuyum, hassasım. Sanki ona her dakika bir şey olacakmış gibi geliyor. (K8)

Ayrıca anneler sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumlarında zaman zaman kendi ebeveynlerini model alarak onlar gibi davranırken; çoğunlukla ebeveynlerinin tutumlarının kendileri üzerindeki olumsuz etkilerini değerlendirerek kendi ebeveynlerinden farklı davranışlara yönelindiklerini de ifade etmişlerdir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Biz küçükken bakışlardan anlardık çoğu şeyi, ee o yüzden de bende E.. N... 'a baktığımda anlıyor çocuk. Benim annem bana bir bakardı, ben o yemeği bırakırdım ya da ordan ne yapmam gerekiyorsa onu bana anlatırdı yani benim şeyim olmamıştır.. (K6)

Benim örnek aldığım davranışlar annem ve babamla ilgili ara ara var, ara ara yok. Annem çok ilgili, fazla üstümüze düşen bir anneydi ama sinirli sevmek yok, sarılmak yok. Mesela ilgisini örnek alıyorum, sevmeme sarılmamasını almıyorum. Ben daha çok sarılıp öpüyorum çok mutlu olmasını istiyorum. (K7)

Bir yere gitsem bile annem ne der annem ne yapar o içgüdüyle büyüdüm. O yüzden ben çocuğumu serbest bırakıyorum. Belli bir yaştan sonra serbest bıraktı ama biraz şey oldu, kısıtlı büyüdüm ama ben çocuğumu kısıtlamıyorum şu an. (K9)

Kendi annem babamı örnek aldığım bir durum yok, benim annem babam ayrı büyüdüler yani aslında evlilerdi ama ayrı bir ortamda büyüdü, annemle babam..., sorunlu bir çocukluk yaşadım büyükler vardı babaanneler, halalar o şekilde yani kendime göre çocuklarımı yetiştirmeye kalktım, yani onlardan örnek alarak değil. (K8)

Benim annem pek sarılmazdı bize, severdi bilirim her anne sever çocuklarını, çocuklarının arkasında durur sonuna kadar ama sarılmazdı bize, o eksiklik sürekli olduğu için sarılırım. (K1)

Babamın mesela sarılıp öptüğünü hiç hatırlamam, çok küçük yaşta evlendim. 19 yaşında evlendim, 19 yaşında gelinlikle gördüğünde babam bana ağlayarak bir sarıldı, bir öptü.. O var işte anladın mı benim erken evlenme sebebim de belki oydu diyorum şu an, severek evlendim ama hani işte eşimden sevgi gördüğüm için belki de gittim evlendim. O yüzden diyorum hani çocuk evde anne babadan alsın o sevgiyi tamamen ki dışarılarda aramasın. (K2)

4.3. BEKLENTİLER VE BAŞARI

Ağlarım, çok ağladım, bu benim kızım değil hastanede karıştı.

Beklentiler ve başarı kategorisinde anneler çocuklarının okul başarısını gelecekte kendi yaşamlarını kazanmaları ve olumlu kişilik özellikleri geliştirmeleri için ön koşul olarak anlamlandırdıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin çoğu çocuklarında okulda başarılı olabileceğine dair potansiyel gördükleri için emek verdiklerini ve bu emeklerinin karşılığında çocuklarının başarılarını kendi başarıları olarak da gördüklerini belirtmişlerdir. K1 ve K3 diğerlerinden farklı olarak çocuklarının okul başarısının onlar için çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Başarılı olduğu zaman tabi ki daha hayatında bütün kapılar daha kolay açılacak diye düşünüyorum en azından. Bu, onun haricinde kendini kurtaracak. (K6)

Hayatlarının kurtuluşu, onu ifade ediyor benim için, hayatlarını güzel bir şekilde idame etmeleri yani ömrü billah. (K8)

Kapasite görmesem, yani başarılı olacağını bilmesem uğraşmam zaten, bu değil yani sonuçta çocuğum ne olursa olsun benim çocuğum başka bir alternatifi yok, ama var kapasite işte.. Kendini kurtarabilecek emeğinin karşılığını aldığı görmek de tabi ki güzel. Evet hani emek veriyoruz hepimiz bunun da karşılığını aldığımız zaman hoşumuza gidiyor. (K2)

Okul başarısının kendi başarıım olduğunu düşünüyorum yarısının, yarısının da onun başarısı olduğunu, hep böyle düşünüyorum şu an için ama dediğim

gibi ilerisini bilemem. Bence de başarılı bir meslek sahibi olması, okulda başarılı olması. (K7)

Ders çok önemli, demek emeğim boşa gitmedi. Ben başardım demek. (K1)

Benim için çok önemli valla hastalanıyorum valla... Başarılı olması ileriki hayatında iyi bir yere geleceğini umut etmem, ama başarılı olmazsa yani ona kendim ayrıyeten bir gelecek hazırlamam gerekiyor gibi geliyor. (K3)

Anneler günlük yaşamlarında çocuklarından genellikle davranışa dönük olarak derslerini yapma, kişisel hijyen ve bakım (el yüz yıkama, tuvalet ihtiyacını giderme, diş fırçalama, eşyalarını toplama, yemek yeme, giyinme) gibi çocuklarının gelişim dönemi özelliklerine uygun beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir. K5 diğerlerinden farklı olarak ders yapma dışında çocuğunun günlük sorumluluklarını kendisinin üstlendiğini belirtmiştir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Suyunu kendisi içmesini, işte tuvalet ihtiyacını kendisinin yapmasını bunları, sürekli sorumluluk alsın ki ileride sorumluluklarını da bilsin. Bunlar küçük sorumluluklar ama ileride büyük şeyleri getirecek, her gün dişlerini fırçalamasını işte ellerini yıkamasını okula giderken elini yüzünü yıkayıp tuvaletini yapıp kendi giyinmesini. (K7)

Temiz olsunlar, derslerine dikkat etsinler onlar işte. Yemeklerini güzel yesinler. (K3)

Yani günlük yaşamda zaten arkadaşların dediği gibi yapılması gereken şeyler el yüz yıkamak, eşyalarını toplaması, kendi kıyafetlerini kendi giymesi. Ben beş yaşından beri kendi ayakkabısını kendi giymesini, kendi yemeğini kendi yemesini sağlamaya çalışıyorum. (K9)

Okuldan geldikleri zaman ellerini yıkaması, üzerini kıyafetlerini çıkartmaları, derslerini yapmaları, oyuncaklarını toplamaları başka zaten yok. (K8)

Ben kendi derslerini kendi yapsın daha fazla bir şey istemem. Bu benim sorumluluğum bunu yapmam gerektiğini yaptığı sürece ilerleyecek diye

düşünüyorum. Ama şu anda bir elbebek gülbebek hala arkasındayım. Bir şekilde o modda devam ediyor. (K5)

Annelerin çoğu çocuklarının sahip olmasını istedikleri ve destekledikleri kişilik özelliklerini üst benliğin ön planda olduğu toplumun genel geçer ahlak kuralları ile bağdaştırmışlardır. Bir kısmı ise buna ek olarak dini ve milli değerlerin ön planda olmasını istediklerini ve çocuklarına bunları kazandıracak şekilde yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin konuya dair açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Saygılı en başta anne babaya bana göre, ikincisi merhamet çok önemli benim için, bir de dediği gibi yalan söylemesin. (K7)

Ben hamile olduğumu öğrendiğim günden beri hep dualarım bu yönde vicdanlı, merhametli, güzel ahlaklı birisi olsun. (K2)

Merhametli, vicdanlı, en başta yalan söylememesini, o şekilde yetiştirmeye çalışıyorum. Öyle insan olmasını istiyorum. (K8)

Ben şu anda bilmiyorum, bir düşününce dinine sahip çıksın ya bu benim dinim, senin dinin karışmam etmem, yani merhametli saygılı olduktan sonra başka ne isteyeceğim. Bir de her zaman doğru her zaman doğru “bir doğru varmış” diyorum. Öyle işte. (K1)

“Hani kimsenin arkasından konuşmayın, çok büyük günah.. Hiç kimsenin arkasından konuşmayın, doğru, dürüst, merhametli” tabi ki inşallah Z.... çok sever hayvanları, insanları. (K3)

Aynen vatana millete faydalı bir evlat olsun, Türk olduğunu bilsin, benim için de bu önemli nerden gelmiş nereye gidiyor? Hep anlatırım küçüklüğünden beri “Orta Asya’dan gelmişiz, kalkmışız buraları sahiplenmişiz. Tabi Karadenizliyiz, Fatih’in torunlarıyız.” Hep anlatırım benim için Türklük birinci gene aynı şekilde dinimizi de anlatıyorum. (K4)

Oturum süresince annelerin çoğu 1. sınıfa başlamış olmayı kendileri ve çocukları için bir tür kriz olarak ifade etmekte ve bu dönemde zorlandıklarını ve çocuklarına da vurma, bağırma gibi tepkilerde bulunarak baskı uygulayabildiklerini

belirtmişlerdir. Ayrıca okulda veliler arasında çocukların karşılaştırıldığını, zaman zaman kendilerinin de bu durumdan etkilenerek çocuklarına karşı olumsuz yaklaşımlar sergileyebildiklerini ifade etmişlerdir. Bu dönemde profesyonel destek alan K8 ve K6 çocuklarına karşı yaklaşımlarında ve kendi iç dünyalarında daha rahat olmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

İlkokula başladık bir ay bir buçuk ay biz dengemiz şaşırды yani öteki çocuklarımı unuttum, dedim ki ben onları nasıl okutmuşum. (K8)

Kahvaltıya akşam yemeğine hiç kimseyi almadım, bu aralar alıyorum. Çok ağladım canım, hala ağlıyorum. Ağlarım, çok ağladım bu benim kızım değil hastanede karıştı... (K3)

Gittim öğretmenle konuşmaya heceleri okumuyor, yapamıyor hocam hani haberiniz olsun, belki siz farketmemiş olabilirsiniz. Güldü, dedi bir şey yok okuyor ama dedim yapmıyor, sana dedi yapmıyor dedi. Sen dedi çok sıkıyorsun. Biraz rahat bırak dedi, üstüne gitme. Annelere, bazen annelerle çalışmak istemiyorlar heralde, sürekli böyle bir baskı uyguladığımız için. (K7)

Ben bağıriyorum hatta dövmeğe kadar gitti bir ara. Sonra da şu an yine artı almaya başladı hani ben bir iki tane artı aldım diye geldi. (K9)

Ben E..... N....'ı hiç dövmedim ama dövmekten beter ettim yani. Yani laflarımla. Ben galiba sınıfın etkisinde kaldım sınıftaki velilerin etkisinde kaldığımı düşünüyorum. (K6)

Ama bakıyorum herkes kıyaslama derdinde. (K1)

Velilerde çok var o. Öyle bizim okulda var, çocuklardan çok veliler arasında yarış var. (K2)

Anneler ayrıca başta ailedeki yaşantı olmak üzere şans, çocukların motivasyonu, teknolojik aletlerin (tablet, bilgisayar, televizyon) kullanımı gibi faktörlerin çocuklarının başarısı üzerinde etkili olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Ancak çocuklarından bekledikleri başarıyı göremediklerinde, zaman

zaman motive etme ve cesaretlendirme gibi olumlu yöntemleri kullanmaya çalışmalarının yanı sıra genellikle akıl verme, öğüt verme, karşılaştırma yapma, suçlama, vurma gibi olumsuz tepkiler verdiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben de ev ortamının çok önemli olduğunu düşünüyorum, evdeki huzurun şeyin, yani T...' yı o etkiliyor benim bile mutsuz olmam. T...' nın okumasını yazmasını etkiliyor. Dış etkenler de öyle ben de mesela tablet, bilgisayar.. (K2)

Bilmiyorum ev ortamı olabilir, bir de baskı çocuğu etkiler diye düşünüyorum çok baskı yapmak da doğru değil diye düşünüyorum. (K5)

Ev ortamı, aile, yaşanan şeyler, çocuğun yaşadığı şeyler etkiler. (K9)

“Önüne çay getirirler” diyorum, “okumazsan da sen çay dağıtırsın” diyorum. (K3)

Sürekli “hadi çalış, hadi çalış” bilmem ne “bak ben senin yüzünden işi bıraktım da” bilmem ne çocuk artık “ne yapıyorsan yap” demeye başladı bana. (K6)

Ama ben sürekli bunu söyleye söyleye “hani biliyorsun falan yapma” sürekli diyorum “ben biliyorum diye de şey yapma çarpılırsın bir duvara” diyorum sürekli, “niye çarpayım anne” diyor. (K1)

Ben de sürekli söylüyorum “okursan bu olur, şu mesleği yaparsın.” (K7)

Anneler oturma süresince çocuklarına karşı sergiledikleri tutumların kendi sahip oldukları değerler, kültürel değer ve inançlar, farklı kaynaklar aracılığıyla gerçekleşen yeni öğrenmeler ve çocuklarına dair beklentilerinin düzeyi gibi faktörlerden etkilendiklerine dair aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır:

Arkamdan iyi konuşulsun, senin çocuğun şöyleydi böyleydi demektense, insan böyle şey oluyor, düşünüyor iyicene ay ben ne yaptım nasıl bir çocuk yetiştirdim niye böyle oldu. Düşünmektense, iyi ahlaklı bir çocuk yetiştirmek benim için çok önemli. (K9)

Küçüklükten kayınvalidem -bebekken daha- bir yere gideriz gelince yıka çocukları nazar olmasın. O hala şey alışkanlık haline geldi mesela odaya girdikleri zaman hemen yıkanmalarını istiyorum, her gün yıkanıyorlar. (K3)

Ben biraz daha rahatladım bu konu ile alakalı, çünkü çok okudum ilk zamanlar böyle değildim. (K6)

Çünkü ben bir şeye gitmiştim, yine bir rehberlik hocası çocuklarınıza şöyle yaklaşın demişti. Okuyacakları sene toplamda 12 sene ondan sonra hayatları boyunca rahat edebilecekleri, ömürleri varsa, ben hep çocuklarıma bu şekilde onlara empoze etmeye çalıştım. (K8)

Bir de şöyle beklentimi yüksek tutup, şimdi B.... 60 da olsa mutlu olurum 70 de olsa mutlu olurum çünkü beklentim düşük. (K4)

Ama hani beklentim sadece şu anda yapması gerektiğini bilsin ve yapsın. Hani fazlasını beklemiyorum açıkçası ondan. Yani sadece beklentim yok, hani üzülebilirim ama ona karşı hissettirmem. Üzülürüm sadece ama tepkilerim aşırı olmaz. (K5)

“Yazarken elini tutucam ben senin.” İlk zamanlar zorlandığı zamanlar elini tutuyordum o şekilde yardımcı oluyordum. Ama genel dediğim gibi beklenti bir şey yapmak da yapabildiğini bildiğim halde eğer yapmıyorsa bağırdığım çok oluyor. O zaman bağıriyorum. (K2)

4.4. DESTEKLEME VE KORUMA

Onları böyle koruma altında bir fanus olsa da orada tutsam...

Destekleme ve koruma kategorisinde anneler günlük yaşamda en çok beslenme, giyinme ve okulla ilgili konularda çocuklarına destek olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Anneler çocuklarını günlük rutinlerde iş bölümü yapma, uygun ortam hazırlama, cesaretlendirme, motive etmeye çalışma, önemli günlerde yanında olmaya çalışma gibi fiziksel, duygusal ve davranışsal olarak desteklediklerini vurgularken, annelerden K5 ve K8 çocuklarının günlük rutindeki sorumluluklarını da kendilerinin üstlendiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

“Gel bir deneyelim” dedim “bence okuyabiliyorsun tekrar bir deneyelim” bir kez iki kez okudu üçüncüde “takır takır okuyorum dimi” dedi bende “bu iş sende T...’ cım bitmiştir” dedim. O gazla geldi okula bu da bir destek diye düşünüyorum. (K2)

İşte su içecekse bardak aşağıda bırakıyorum bu da bir destek. Yukarıda bardakları alamıyor, aşağıda bırakıyorum. Aşağıdan alıp kendi suyunu içebiliyor. Ama tabi ki yarısını yapıyor, yarısını yapmıyor. Oyuncakları toplarken mesela diyorum küçük olanları ben toplayayım, bu legolar var ya, sen de büyükleri topla. (K7)

Ödevlerde destekçiyim ben tam destekçiyim. Ee şöyle tabi ki onun hayatını kolaylaştıracak şeyler yapıyorum, ee illaki iş demek değil hani düşünce anlamında da bunu yapabiliyorum ben. Canı sıkıldığı zaman destek olabiliyorum. (K6)

“Anne yapabilirim?” “hadi valla yapacaksın H....” “anne sen göstereceksin?” o çocuğa ne kadar güzel okula başlamadan önceden yapıcam mı edicen mi “hadi oğlum”. Buraya başladı kendisi sonra ‘a ba abla’ mesela öyle oldu. O çocuk o gaza getirmeyle ne kadar hevesleniyor. Yapabileceği korkusu da olmuyor. (K1)

Ama şu an altı yaşında yemeğini hala ben yediriyorum. Ondan sonra kıyafetlerini sonuna kadar ben giydiriyorum. (K8)

Valla bizde açıkçası öyle kendisi giyinsin kendisi toplansın yok, ben yapıyorum. (K5)

Annelerin çoğu çocuklarının karşılaştıkları sorunların çözümünde öncelikle çocuklarıyla konuşmaya çalıştıklarını, konuyla ilgili öğüt ve öneri verdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklarının çözebileceklerini düşündükleri durumlarda müdahale etmediklerini ve kendilerinin çözmesini isteyerek sorumluluk almalarını sağlamaya çalıştıklarını ancak çocuklarının tek başına çözemeyeceklerini düşündükleri durumlarda kendilerinin müdahale ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca sorunları öğretmenleri ile paylaşarak çözüm konusunda onlardan da destek aldıklarını vurgulamışlardır. K8 diğerlerinden farklı olarak çocuğunun karşılaştığı sorunları

onun yerine kendisinin çözmeye çalıştığını ifade etmiştir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben ilk önce T...’ nın fikrini sorarım “sence ne yapabiliriz? Nasıl çözebiliriz?” ilk bir onun bakayım hani öğrenmek için ben de, hani nasıl bir düşüncesi var. O zaman diye yanlışa “öyle değil de şöyle mi yapsak acaba” diye konuşuyorum (K2)

Eve geliyor, çantayı bırakıyor, gıcık oluyorum diye konuşmaya başlıyor. Sıkıntı olduğunu düşünüyorum hani bu konuda ben bile bazen. Öğretmeniyle gittim konuştum ne yapmam gerekiyor diye. (K6)

Sınıfta da birileriyle anlaşamadığımda hani “anne bu bana bunu yaptı” “oğlum sen ne yaptın?” “öğretmene söyledim” “tamam oğlum bitmiştir” hani bir şey yapmana gerek yok ekstradan, hani ama çok aşırı bir kendi düşmediği, çok aşırı büyük bir şey olmadığı sürece ben karışmam, karışmıyorum. (K5)

Hatta dedim ki ben ona hani arkadaşlarıyla kavga ettiği zaman ben diyorum bunlar senin arkadaşın konuşarak hallet. Çünkü bugün ben girersem olmaz müdahale etmemem gerekiyor. (K9)

Kendim giderek öğretmeniyle görüşmeye başladım hatta vuran çocuklarla güzel bir şekilde görüşeyim dedim. Sınıf annemiz dedi, ben dedi konuşurum, sen sıkıntı yapma. Dediğim gibi direkman kendisi şey yapamıyor, diyalog kuramıyor. O şekilde onun yerine ben kendim diyalog kurmaya çalışıyorum. (K8)

Annelerin çoğu çocuklarını günlük hayatta karşılaşılabilecekleri tehlikelerden korumak adına özellikle yabancılara karşı uyardıklarını, çocuklarının kayıp olmalarından korktukları için böyle bir durumda yapılması gerekenler konusunda bilgilendirerek belirli bir mesafeden çocuklarını kontrol etmeye çalıştıklarını ancak çocuklarını tehlikelerden korumak adına sergiledikleri temel yaklaşımın onları korkutmak olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca annelerden K7 ve K8 kendilerini korumacı olarak tanımlamış ve bu durumdan hem kendilerinin hem de çocuklarının

rahatsız olduğunu belirtmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Mesela derim “yabancılarla sakın konuşma, sakın.” (K1)

Konuşuyorum, yabancıardan güvenmediği kişilerden asla bir şey almasını istemem ben de hiçbir şekilde hani sadece ben şey oluyorum üniformalı ya da bir eczane bir şey böyle onlardan yardım iste herhangi bir şey olursa ama genelde zaten hep beraber gideriz uzak bir yerlere falan. Sokakta zaten, sokağa çıkarıyorum, ama hep gözüm camdadır hani hep kontrol ederim. (K2)

“Alıp elinden götürür bak” diyorum “elini kolunu keserler” artık bunları söylemeye başladım ve yani elimden geldiği kadar her türlü izah etmeye çalışıyorum. (K5)

Konuşmamasına gayret ettiriyorum hani ben, yabancılarla konuşmamasına, onlardan bir şey almamasına.. (K6)

Bir de başkalarından bir şey alsın asla istemem, ya o da almıyor çok tanımadığı kimselerden. (K9)

Hep böyle korumacıyım işte “ayaklarına panduflarını giy, banyoda kayarsın” sürekli böyle, yani “anne” diyor “çok sıkıldım senden, bıktım artık” diyor bazen hatta. (K7)

Ama dediğim gibi ben de çok aşırı derecede bir koruma içgüdüğü var. Aşırı derecede hiç sevmiyorum bu huyumu çünkü böyle ee çocuklarımı da bazı şeylerden engelliyorum gibime geliyor. Ama yapamıyorum elimde değil onları böyle koruma altında bir fanus olsa da orada tutsam diye düşünüyorum. (K8)

Anneler günlük yaşamda çocuklarına sorumluluk kazandırmaya çalıştıklarını ve bu süreçte genellikle uyarma, tehdit etme, emir verme, öğüt verme nadiren ise nedenini açıklama, konuşma, örnek olma davranışlarını gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ancak annelerin bir kısmı çocuklarının bu sorumluluklarını yerine getirmeleri aşamasında yeterince sabırlı olamadıklarını ve müdahale ederek

çocukların kendilerinin yapmasına engel olduklarını ifade etmişler ve bu konuda aşağıdaki açıklamaları yapmışlardır:

Onu düşünüyorum şu an ben olmasam ne yapar çocuğum her şeyi yapar ama hani ben yapıyorum evet. (K2)

Sabredemiyorum o yavaş yapacak ya ben de aceleciyim, bir o kadar da tez canlıyım. Onu yapana kadar ben hemen giydireyim iki dakikada hallolsun, aslında çok yanlış. (K8)

Kendim müdahale ediyorum aslında her şeyi yapabiliyor benimkisi ama ben çok müdahale ediyorum yapmaya çalışıyorum çünkü bizimki de kreşe gittiği için orada baya bir öğrendi kendi yapmayı, ama sorarsanız ki genelde ben yapıyorum. (K7)

Her şeyini F....'in ben yapıyorum. Hani yapma fırsatı olmadı F.....'in benden. (K5)

4.5. İZİNLER VE SINIRLAR

Çünkü o çocuklara anneleri güveniyor diyorum, ben sana güvenemiyorum

İzinler ve sınırlar kategorisinde annelerin tamamına yakını çevreyi bir tehdit olarak gördükleri için çocuklarını yalnız başlarına bir yere göndermediklerini ve çocuklarının kendi gözetimleri altındayken özgür olduklarını, bu şartlarda istediklerini yapabileceklerini ifade etmişlerdir. Annelerden K2 diğerlerinden farklı olarak çocuğunu tek başına da dışarıya gönderebildiğini belirtmiştir. Ayrıca annelerin çoğu çocuklarının istedikleri her şeyi alma haklarının olmadığını ve bu konuda aile bütçesi, çocuğun sağlığı, yaşı, ihtiyaç duyulup duyulmaması gibi kriterleri ön plana alarak çocuklarının isteklerini sınırlandırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben varsam ve benim gözümün önündeyse yani o yer esnasında her yerde olabilir, özgür olabilir yani, ama ben yokken olamaz, öyle çok küçük. (K6)

Ben iki çocuğumu da rahat bıraktım. Yani ev içerisinde. Ama yalnız başlarına hiçbir yere gidemezler. Ancak hani aşağı bir şey düşerse ya da bir şey düşürürse kendi başına iner alır ama ben de camdan kontrol ederim. (K9)

Dışarıya parka gidebiliriz, her gün parka çıkartırım seni ama tek başına dışarı çıkmak yok. Öyle...(K5)

Ama benim gözüm gördüğü kadar, gözüm gördüğü kadar özgür. Hani oyna ben buradayım. Parkta mesela gidemez tek başına. Haa onun yaşında var bizim komşularımız parka giden tek başına, ben izin vermem. (K1)

Ben sokağa çıkartıyorum. Yani yazın hep çıktı, kapının önünde oynadı. Bakkala gider, fırına gider. Bakkal da karşı, sokakta da oynar, bir şey aldırırım, sucuya o suyun bidonunu verir, alır, eder. Sokağa çıkartıyorum. (K2)

Sınırlı, iki şey istiyor ya da üç şey istiyor. Diyorum üçünden birini seçeceksin. Üçünden birini seçer. Ona göre alırız. Bir şey alırım ama. (K7)

Markete gideriz mesela bir tane bir şey alabilirsin ikinciyi kesinlikle ihtiyacı varsa aldırıyorum.(K8)

Ayrıca annelerin çoğu çocuklarına sınır çizmek için genellikle suçlama, tehdit, korkutma gibi olumsuz yaklaşımlardan yararlandıklarını belirtirken annelerin bir kısmı ise bilgi verme ve yaşayarak öğrenmesine izin verme gibi olumlu yaklaşımları da tercih ettiklerini ifade etmiş ve bu konuda aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Solucanları, sümüklü böcekleri toplayıp eve getiren bir çocuk. Şimdi zaman içinde biz kızdık, ettik. Ee yapma, etme dokunma, yer seni filan olayı. İşte çocuğu yaptı? Şimdi daha korkak. Hayvanlardan da korkuyor. Çok seviyor ama korkuyor, mesela kediyi uzaktan seviyor ama yanına yanaşmıyor. Ya da solucan artık toplamıyor mesela. Eskiden solucan toplardı, yuva yapardı onlara, eve getirirdi. Ya da kelebekleri aynı. Ama şimdi yapmıyor. Ee ben de böyle kısıtladığımı düşünüyorum yani. Zaman içinde böyle çocukları pısrıklaştırdığımı düşünüyorum.. (K4)

Her markette sözleşiyoruz “yoksa seni bırakırım” diyorum. Ya da “ben gitmem, babana söyle, öyle alırsın.” (K9)

“Oğlum” diyorum “sen benim sözümü dinlemiyorsun, ben seni sokağa çıkartabilirim ama sen o an koştun gittin, ben seni nerde bulacağımı bilmiyorum ki. Çünkü o çocuklara anneleri güveniyor” diyorum “ben sana güvenemiyorum” diyorum ve dedim “bu senin suçun” dedim yani “çünkü sen bunu böyle yaptın.” (K5)

Her konuda özgür bırakıyorum çünkü doğruyu yanlış kendi ayırt etmesi gerekiyor. Mesela bir şey söylüyor “buradan atlasam olur?” tabi çok tehlikeli ve yüksek değilse “atla ve gör” diyorum. (K7)

Annelerin çoğu anne ve çocuk arasında sınırların ve arkadaşlık değil, anne çocuk ilişkisinin olması gerektiğini, çocukları bu duruma uymadığı zaman kendilerini rahatsız hissettiklerini ve zaman zaman kızma, bağırma gibi tepkiler gösterdiklerini vurgulamışlardır. Diğer annelerden farklı olarak K6 çocuğuyla arkadaş gibi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca annelerin çoğu çocuklarının ihtiyaç duyduklarını düşündükleri bazı zamanlar dışında genellikle kendi odalarında uyduklarını ifade etmişlerdir. Diğerlerinden farklı olarak annelerden K8 çocuğuyla birlikte uyduklarını, K5 ise çocuğunun babaannesi ile uyduğunu ifade etmiştir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Anne çocuk gibi arkadaş gibi değiliz çünkü o zaman şımarıyor çok şımarıyor bu sefer çok yüz bulup arkadaş gibi konuşmaya çalışıyor, ben bundan çok rahatsız oluyorum. (K7)

Şimdi bizim de biraz gerçekten anneye çocuk gibi olmalı ama mesela oyun oynuyoruz birden olay cıvır. Bir bakarsın “haa naber” filan. Sanki kırk yıllık arkadaşım gibi ahbab gibi konuşmaya başlar. Benim kız da erkek de öyle. Evet bir sınırımız olmalı böyle bir iki uyarırım “aa napıyorsun” filan olurum sonra işte çıldırmış’ı görür herkes. (K4)

Hani her şekilde oynarız, ederiz, severiz birbirimizi ama sınırımızı bileceksin ben senin arkadaşın değilim arkadaşına yaptığın şakayı ya da arkadaşınla konuştuğun gibi benimle konuşamazsın. (K2)

E... N.. benim şey gibi değil, hani böyle ana kız gibi değiliz aslında hani o da var tabi ama benim böyle çok yakın arkadaşı falan gibi de yani artık oldu. Böyle kanka muhabbeti. (K6)

Yatak konusunda ikisini de erken bıraktırdım. Yataklarına geçiyorlar, saat dokuz dokuz buçuk olunca ikiniz de yatağınıza gidin, geçiyorlar herkes kendi yerine gidiyor, yatıyor. (K1)

Yatak konusunda kendileri alıştılar, iki aylık bebektir E... ben yatağına bıraktım ayrı odada yattı hiçbir zaman bilmem yanımda yatsın. (K9)

Ötekiler iki yaşında, iki yaşında bile yoktu belki bir buçuk yaşında ayırdım ama bu daha hala ayrılmış değil yani bağımlı bir şekilde oğlum yatağına götürsem de gece kalkıp geliyor yanıma. (K8)

Yani bende de öyle, F..... babanneyle uyuyor. (K5)

Annelerin çoğu çocuklarının eğitim (okul seçimi, ders çalışma ve ahlak kuralları gibi) ve sağlık (beslenme, güvenliğini sağlama) gibi konularda kendilerine bağımlı olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Annelerin bir kısmı ise çocuklarının kıyafet seçimi, hobi seçimi, evde yapılan aktiviteler ve fikirlerini ifade etme gibi konularda kendilerinden bağımsız olabileceğini belirtmişlerdir. Annelerden K8 diğerlerinden farklı olarak çocuğunun kendisine bağımlı olmasından duyduğu rahatsızlığa vurgu yapmıştır. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Sağlık konularında benim dediklerimi yapmalı, ama yapmıyor. Yapmalı ama bence. Diğer bütün her şey konusunda kendi karar verebilir. Ben izin veriyorum. Kıyafet konusunda vs. Bizim evde de özgür. Her türlü deney yapılabilir. Hani karbonat, sirke bizim sürekli karıştır. (K4)

Bu konuda çok sıkıntı yaşadık biz T...’ yla işte “benim arkadaşlarımın gittiği okula vermedin beni” de, “neden buraya verdin” de. O konuda mesela bana şu an bana bağımlı olmak zorunda. Bu büyüklerin alabileceği karar. Evet, senin geleceğin için zaten senin için böyle bir karar alıyoruz, senin için daha iyi diye. Sağlık konusunda aynı fikirdeyim. Hani sağlığı konusunda bana bağımlı olmasını istiyorum yani. (K2)

Sağlığı için ben sorumlu olurum. Yok gidemez. Mesela istediği gibi komşuya falan gidemez. Kusura bakmasın. Ama istediği renk, istediği kıyafet alabilir, giyebilir. (K1)

Eğitimi, ders, dersleri çalışılacak, bende yemek çok kısıtlıyorum, abur cubur vermiyorum. Bu benim sorumluluğum aslında, hiç yemedi. Çikolata da belli seviyede, belli markalar. Bu konuda bir kısıtlama. (K7)

Ben böyle fikir konusunda söylemesini istiyorum yani. Şimdiden ay sus sen, bunu konuşmazsın bunu, fikri neyse söylemesi gerekiyor. O şekilde yetiştirmek istemiyorum. Özgürce her şeyini söylemesi lazım. İstedğini giymesi gerekiyor. (K6)

Benim çocuğum bana aşırı derecede bağımlı yani aşırı derecede. (K8)

Annelerin çoğu çocuklarına tatil, gezme, yemek seçimi gibi konularda söz hakkı tanıdıklarını ve seçenek sunduklarını hatta annelerin giyimi, saçı ve evle (ev dekorasyonu, eve alınacak eşyalar gibi) ilgili konularda da çocuklarının söz hakkının olabildiğini ancak çocukları doğrudan ilgilendirmeyen bazı konularda söz hakkı istemelerinden rahatsız olabildiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bir kısmı ise sadece çocuğu ilgilendiren konularda söz hakkı olabildiğini diğer konularda ebeveynlerin karar verdiklerini ve çocuklarına söz hakkı tanımadıklarını belirtmişlerdir. Annelerin açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ee işte eve saat alacaksam sorarım hangisi daha güzel ya da şey işte ortak karar alırız. Oylama yapıyoruz. Şimdi bunu hangimiz istiyoruz, el kaldırıyoruz. (K4)

E.... N.... evde her türlü söz hakkına sahip. Yemek yemek istemiyorsa o anda yemek yemeyebilir, ya ben şey yapmıyorum, yiyeceksin yapmıyorum ya da işte ben üst komşuya çıkayım dediğimde ben gelmek istemiyorum dediğinde kendisi evde oturmayı tercih ediyorum dediğinde evde oturabilir babasıyla, gelmeyebilir. (K6)

Ben de öyle bir şey alırım “bu güzel mi?” Mesela giyerim der ki “anne çok çirkin oldu, saçını toplayınca daha güzel oluyorsun salınca hiç güzel olmuyorsun.” Saçımı boyarım hemen fark eder. (K7)

“Babanneye mi gidelim, dayıya mı gidelim, anneanneye mi gidelim, hafta sonu ne yapalım?” vardır yani böyle film saatimiz vardır mesela hafta sonu “hangi filmi izleyelim?” Hep ona bunları sorarız yani fikrini muhakkak alırız T...’nın bilmiyorum iyi mi yaptık işte şimdi de öyle duyuyorum diyorum yani “seni ilgilendirmeyen şeylere pek yorum yapma, konuşma” diye bilmiyorum. (K2)

Kendine ait bir şey, istediği spor, istediği bir şey hak veririm ama haddini bilsinler biraz yani çocuk babanın maaşından sana ne veya da babanesi veya annanesi hakkında bir şey konuşulsun tak giriyor, girme seni ilgilendiren bir konu değil. (K1)

Ev konusunda sormuyorum ona kendimiz karar veriyoruz, ancak onu ilgilendiren şeyleri soruyoruz. (K9)

Eve bir şey alınacaksa bir değişiklik yapılacaksa ona ait değilse sormuyorum, ben kendim zevkime göre. (K8)

Anneler oturma süresince çocuklarına karşı sergiledikleri tutumların çevresel özellikler ve koşullar, aynı çevrede buldukları diğerlerinin davranış ve düşünceleri gibi faktörlerden etkilendiklerine dair aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır:

Çoğu yere gelmiyor, ben kendim de götürmüyorum; bunu karıştırma, bunu kırma, bunu elleme. Çok hareketli bir çocuk. Herkesin her şeyini kırıyor. Evde serbest, evde kırmıyor ama bir yere gidince kırıyor işte çocuk, çocuk yani müdahale etmem, istediği gibi dolaşsın. (K7)

Şimdi gene oturduğun mahallene de bağlı. Aynı apartmanda tanıdığın insan, biri de caddede oturuyor. Futbol oynayabiliyorlar yaz günü hani parka çıkartmasak. Tabi ama üçüncü ekstradan bir kişi gelmiyor yani anlatabildim mi? (K1)

Diyordum ki hayır yapmayacağım bunu yapmayacağım bunu. Ben yapmasam bile etraftan “aa bu niye böyle yaptı şimdi” deyince “B..... lütfen, B..... lütfen” diye diye çocuğu naptık işte? Böyle içine kapattık biraz yani. (K4)

“İstemiyorum oğlum” diyorum “ben senin kötü bir çocuk olmanı istemiyorum.” Yani o yüzden en azından kötü arkadaşlıklar da edinme, sokaktaki çocukların ağızındakileri duyunca...(K5)

Ben çocuğumu kısıtlamaktansa ben üzülmeğe, ben otururum evimde daha iyi. (K9)

4.6. EĞİTİM İHTİYAÇLARI

Teoride araba kullanmayı bilirsiniz, ama arabaya binmeden araba kullanamazsınız.

Anneler annelikle ilgili bilgilerini kitaplar, televizyon programları, seminerler, internet ve kendi anneleri gibi farklı kaynaklardan edindiklerini ayrıca içgüdüsel olarak ve yaşayarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Annelerden K7 ve K4 kitaplar aracılığıyla bilgiler edinmelerine rağmen bunu gerçek yaşama transfer etmede güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben de internet, kitap her ay, her yaşına göre, ayına göre internette araştırma yapıyordum. Kitaplar da okudum, annemi de örnek aldım. (K2)

En iyisi seminer oluyordu belediyenin altında, var ya hani sürekli orada gidiyorduk bir ee bir program vardı ...’ de sürekli ondan böyle. (K1)

Ee bir seneye yakın anne sütü vermeye çalıştım ben E... N... Onun haricinde sadece geceleri mama veriyordum. Sadece bakmakla değil içgüdüsel yapıyordum bazı şeyleri. (K6)

Çok sıfırdan bir çocuk bebek sahibi olmak ve zor bir bebek sahibi olmak insana yavaş yavaş bir yandan da baktırıp kendini öğretiyor. (K5)

Teoride araba kullanmayı bilirsiniz ama arabaya binmeden araba kullanamazsınız ki yani bir şeyi yaşamadan olmuyor. (K9)

Ama işte o kitapları okudum okudum sonra bebek doğdu. Sonra dünya başkaymış o kitaplardaki gibi değilmiş meğerse öyle sabır falan bir yere kadarmış. (K4)

Kitaptakileri uygulamaya çalışıyorsun, ben mesela kendimden örnek vereyim uygulamaya çalışıyorum asla o kitaptaki dediği gibi sonuç alamıyorum. Çok farklı bir şey çünkü sabretmen gerek bir de çocuğun karakterinden, bilemiyorum ya da kitaplar doğru söylemiyor da olabilir (gülerek), ya da yanlış uygulama olabilir. (K7)

Annelerin çoğu belediyeler, okullar, halk eğitim merkezleri aracılığıyla yapılan aile eğitimlerine ve seminerlere katılarak eğitim süresince ebeveyn tutumları, beslenme, çocuk gelişimi ve davranışsal sorunlar gibi farklı konularda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Anneler bu öğrenme yaşantılarını faydalı bulduklarını ve katıldıkları eğitimler sayesinde farkındalık kazandıklarını ifade etmekle birlikte özellikle K8 ve K5 öğrendiklerini uygulamakta zorlandıklarını vurgulamışlardır. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ben bu' inkiine katılmışım. Orada benim çocukların ikisi de hareketli oldukları için onlar için hareketli çocuk ve hiperaktivite eğitimlerine katıldım. Okulun ana sınıfının başlatmış olduğu şey vardı 'çocuk beslenme programı' onun seminerlerine katıldım onu da şey yapıyordu halk eğitim yapıyordu onlara katıldım. (K9)

Orda da ortaokulların rehberlik hocası böyle ikokul 1. sınıflara şey vermişti aile eğitimi işte. (K4)

İn bazen çocuklara nasıl yaklaşılr, çocuğun karakteri nasıl oluyor. Ben fayda buldum yani şimdiye kadar da olsa aa öyle demiş yapıyorum. (K1)

Şu da olsa dediğim, çok evde uygulayamadığım için, faydası olmuyor mu kesinlikle oluyor ama hani evde uygulayabileceğim çok da şey olmuyor. (K5)

Ben de' in şeyine katılmışım toplantılarına ondan sonra mesela benim oğlum da çok fazla yemek yemiyordu. Mesela yemek tabaklarını süsleyin diyordu. Mesela peynirin ortasına zeytini koyun göz yapın havuçtan burun yapın veya bu şekilde bir şeyler ama ben bunu yaptım yine başarılı olamadım. (K8)

Anneler katılacakları bir aile eğitiminde çocuklarına yönelik olarak sorumlulukların kazandırılması, olumlu davranış kazandırma, disiplin sağlama,

kuralların ve sınırların belirlenmesi gibi konularda nasıl bir yaklaşım sergilemeleri gerektiğinin yanı sıra kendilerine ve eşlerine yönelik olarak öfke kontrolü, aile içi iletişim ve eşler arasında sorumlulukların paylaşımı konularında bilgi ve beceriler edinmeye ihtiyaç duyduklarına dair aşağıdaki açıklamaları yapmışlardır:

Ben hemen belirtiyim cezalarla ilgili ben nasıl ceza vereceğime bir türlü karar veremiyorum. Evet veriyorum ya da tutmuyor, uygulanmıyor. Daha sonra kurallar ve sorumluluk. (K7)

Nasıl sınır koyabileceğimizi çocuklara ama o konuda da işte çok soru işaretleri var kafamda, her çocuğa göre farklılık gösteriyor diye düşünüyorum. (K2)

Öfke yönetimi bir de işte ailelerin şeyi olması lazım eşler arasındaki tartışmayı çocuğun yanında belli etmememiz lazım belki ondan daha iyi yapabiliriz diye. Dün akşam öyle bir olay oldu da çocuklar da baya bir etkilendi. Kendime sinir oluyorum, onun da öyle davranmasına, ikimiz beraber. (K3)

Çocukla ilgili de her sorumluluk bizim üzerimize yüklenmiş. O yüzden bu sorumluluğu belki şimdi dağıtma çabasında mıyız bilmiyorum. Çünkü bunu en başında ben mesela çocuklarımın her şeyini doktora ben götürdüm, hep yani her şeyleri ile ben ilgilendim ama şu anda yapmak istemiyorum ama eşime de güvenemiyorum. Mesela bir kere göz doktoruna gönderdim. Taa Zeytinburnu'na onlar arabayla gittiler, ben arkadan minibüse bindim (gülerek). (K4)

O zaman evlenmeden önce, evlilik öncesinde madem öyle bir şart koşulmalı, bir kurs alınmalı. Baba sorumlulukları, anne sorumlulukları yani sonuçta bir aile kuruyorsun her şeyi birlikte paylaşman gerekir. (K9)

Ayrıca anneler çocuklarına özellikle ölüm kavramını, dini konulardaki kavramları nasıl anlatacaklarını, çocuklarının bu konulardaki sorularını nasıl daha sağlıklı ve onları korkutmadan cevaplandırabileceklerini öğrenmeye ihtiyaçları olduğuna dair aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

Mesela T... 'da bir ara biz baya bir 15-20 gün, Allahtan fazla sürmedi, ama ağlaya ağlaya artık böyle krize gire gire uyuyordu çocuk. Ben ölürsem ne yaparmış o, cennette buluşur muyuz biz sizinle diyor, hani ölürseniz falan diyor ama çok çok fazla ağlıyor. Bu konuda da mesela konuşmak istemiyorum onunla, nasıl konuşacağımı bilemediğim için yanlış bilgi vermek istemiyorum. İyi insanlar cennete gider falan filan diyorum ama bu sefer kötü davranışta bulunduğu zaman bu sefer onun sıkıntısını yaşar. Allah ben kötü yaptım cehenneme gideceğim korkusunu yaşar mı acaba diye düşünüyorum. Yaşı buna uygun mu ona anlatmak için diye düşünüyorum, bilemiyorum nasıl konuşacağımı. (K2)

Ölüm gerçekten nasıl anlatılır çocuklara, öbür ebedi âlem nasıl anlatılabilir, yani gerçekten. (K4)

Ben mezarlığa götürüyorum, bir hafta konuşuyor, 'Anne, anneannem yağmur yağıyor nasıl duruyor.' (K3)

Yaşlarına göre mesela ölümü nasıl anlatırız diye düşünülüyor. Beş-altı yaşındaki çocuğa ölümü nasıl anlatırız. F....'in dedesi öldü kayınvalidem daha doğrusu 20 sene önce vefat etmiş kendisi, kayınvalidem dedeyi anlatmış ona işte "çok iyiydi, seni çok severdi hani görseydi" bir sürü şey anlatmış ve F....'i mezarlığa götürdük. "Bak deden burda yatıyor seni çok seviyor." (K5)

Soruyor "Allah şekli nasıl? Nerde yaşıyor? Bu dünyayı nasıl yaratmış? Bu şeylerin üstünde dünya nasıl dönüyor? Allah mı döndürüyor?" Soruyor pek geçiştiriyorum. Biz de bilmiyoruz işte görmüyoruz diye. (K7)

Anneler çocuklarını yetiştirirken en çok cinsel gelişim ve eğitimle ilgili konulardaki sorularını cevaplamakta zorlandıklarını ve çocuklarına cinsel gelişimle ilgili nasıl bilgi vereceklerini bilmediklerini, ayrıca çocuklarını çocuk istismarına karşı korumak istediklerini ancak onları bu konuda uyarırken korkutma kaygısı taşıdıklarını ve bütün bu konuları çocuklarının yaşlarına uygun olarak nasıl anlatacaklarını bilmediklerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

F.... bana soruyor, "Anne ben nasıl oldum?" diyor yani açıkçası ben başta gırgıra vurmaya çalıştım, "Oğlum biz seni marketten aldık." falan dedim

ona. “Ya anne o zaman bir tane de kardeş alalım bana.” Bizimkinin kardeş takıntısı var “kardeş alalım kardeş alalım” diyordu. “Anne ben o kadarını biliyorum marketten almadınız” diyor bana. Bende diyorum açıkçası “oğlum bak” diyorum “hani sen benim karnımdaydın, karnımdan çıktın” diyorum hani şey “nasıl çıktım?” demeye başladı bu sefer. (K5)

Benim çocuk eşime sormuş, benim eşim demiş ki “ben vitamin verdim annene” sürekli sormuş öyle söylemiş. Bu konuda çok eğitime gerek var. (K7)

Benim yiğenim oldu ben Y... H... görmüş onu “anne” diyor, “benimki gibi değil” diyor. Ondan sonra “annem dedim, ben nasıl anneyim baban da baba erkek ve kadın” o şekilde anlattım ama ne kadar anladı, ne kadar anlamadı onu bilmiyorum. (K8)

Bu çocuk istismarı konuları. Bu şekilde iç içe yaşanınca insan daha böyle her duyduğunda bu konuyu ya da internetten geçen sene de böyle bir furyaydı haberlerde hep çıkmıştı. Allah göstermesin evlerden uzak. Ee bunları duydukça insan ne oluyor. Hadi çocuğum, sakın saklama çocuğum, ondan uzak dur çocuğum, bundan uzak dur çocuğum, aman çocuğum ee ne oluyor çocuk bu durumda. (K4)

Ben bu konuda çok çelişki yaşıyorum, uyarmak istiyorum bak yabancılarla konuşma, sana biri bir şey verirse alma falan filan ama işte bu şekilde de özgüvenlerini de kaybediyorlar. (K2)

Anneler güvenli internet kullanımı ve sosyal medyanın doğru kullanımı alanlarında çocuklarının gelişimini olumsuz etkileyebilecek sorunlarla karşılaşabildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çağa yetişmekte zorlandıkları için teknoloji kullanımı ve teknolojinin aile içi iletişime etkisi üzerine yapılacak olan eğitimlere de ihtiyaç duyduklarını aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

Ben arama geçmişine baktığımda öpüşme nasıl olur diye yazmış. Baktım ben öpüşme nasıl olur diye tıkladım, altındaki vahşetleri gördüm yani şey şoka girdim ve burda dedim ki ne yapayım şimdi, ne yapmam gerekiyor, nasıl bir tepki vermem gerekiyor. Sonrasında tabi. Hayatımda E... N...’da ilk defa

böyle bir şeyle karşılaştım çünkü demek ki bunu merak ediyor ve bakmış görmüş de bunları. O yüzden de bu konuda mesela ne yapmam gerektiğini bilemedim. (K6)

Ben bir şey söylemek istiyorum. Biz ne kadar alırsak alalım onlara yetişemiyoruz. Ben biliyorum kullanmayı ne yaparsam yapayım diyor ki “sen bir şey bilmiyorsun, buraya niye giremedin?” her zaman bence anne baba zaten çocuğun gerisinde kalacak. (K7)

Düşününce internet gerçekten çok tehlikeli, çocuk oyun oynarken bu bizzat gördüğüm bir şey. Çocuk bir oyun oynarken şakkadanak oraya çıplak bir kadın figürü çıkabiliyor. Sizin haberiniz bile yokken. Aynı şekilde birisi mesaj gönderebiliyor ‘Şu anda ne yapıyorsun?’ (K4)

Bizim de her zaman ihtiyacımız var eğitime diye düşünüyorum, internet konusunda da olsa benim de evimde bilgisayar yok, tablet yok. F... bir tek televizyon seyrediyor çünkü bilgisayarda her türlü başlayınca devamı geleceğini ben biliyorum o çocuk meraklı bir çocuk. Ee herhangi bir yanlış harfi yazdığında yanlış yerden çıkabileceğini. Doğru, o yüzden önce kesinlikle bizim de her konuda eğitime ihtiyacımız olduğunu hissediyorum. (K5)

Gerçekten teknolojinin esiri olmuşuz. Her şekilde televizyon olsun, telefon olsun akşamleyin eve geldikleri zaman artık nefret ediyorum.. (K8)

Annelerin çoğu 1. sınıfa başlama ile birlikte sorunlar yaşadıklarını, bu dönemde çocuklarına nasıl yaklaşacakları ve onların öğrenmelerine nasıl katkı sağlayacakları konusunda eğitim ve desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca anneler toplumunda eğitime katılma ve psikolojik destek alma konularındaki olumsuz bakış açısından rahatsızlık duydukları ve bu önyargıların giderilmesinin de eğitimlerin katkısı ile olabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Ama o bir ayı ben hayatımda hiç unutmuyorum. Çok samimi söylüyorum bir annemin vefatında heralde bu kadar üzülmişim bir de o okul ayı şu ‘elalar, laleler’ olduğu zaman o bir ay kahroldum. O bir aydır yani. O yüzden de şu

an bence en önemli şey şu ilkokul annelerinin bu duruma gelmemesi için ne yapılması gerektiğini öğreten bir seminer. (K6)

Annelere eğitim, ders konusunda gerçekten zorlanıyorum. Hani ötekiler büyüdü ama. Bağırarak istemiyorum, strese sokmak istemiyorum çünkü dediğim gibi çok strese sokuyorum, kendimde de hata arıyorum zaten, ders konusunda eğitim olursa... (K8)

Ama dediğiniz gibi çocukla ilişkimiz de çok bozuldu o bir ayda iki ayda, yani o düzen oturana kadar “ne olur bağırma anne” diye böyle gözü yaşlı bakıyordu çocuğum bana. Kendime kızıyordum o zaman, nasıl bilemez. O kadar zorlandığını hatırlıyorum ki ‘na’ diyorum ‘na na’ nasıl bilemezsin. (K2)

Ben bilseydim böyle olduğunu yazın alırdım çocuğu 15 dakikamı harcardım öğretirdim. (K9)

Bunun normal bir şey olduğunu, birine anlatınca sen zayıf değilsin, anlatılması gerektiği en büyük eğitim bence bunu alacak çünkü ben diyorum ben ruh sağlığımı sağlamaya çalışıyorum ama etrafıma bak. (K1)

Ben de söylüyorum böyle gidiyoruz akrabalara seminer var, eğitime katılıyorum diyorum. Diyor ki “senin çocuğunda sorun mu var?” (K7)

Eğitim ihtiyaçları kategorisinde son olarak annelerin çoğu aile eğitimlerine babaların da katılması gerektiğini ayrıca aile eğitimlerinin eksikliğini hissettiklerini ve aile eğitimlerinin yeterince yaygın olmadığını ya da yeterince duyurulmadıklarını ifade etmişlerdir. K5 ayrıca aile eğitimleri verilirken ailenin ve kültürel çevrenin özelliklerinin de dikkate alınarak bireysel farklılıkların ön plana alındığı eğitimlerin verilebileceği fikrini savunmuştur. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

Babayla katılmak isterdim, çünkü ben yapıyorum ben her şeye evet diyorum ya da hayır diyorum o hayır ya da evet diyor, biz çelişiyoruz mesela. (K7)

Herkes farklı, çocuklarımız da farklı, aileye göre farklı, yörelerimiz de farklı işte en basiti Karadenizliler ve Trakyalılar kendi ailemden örnek verdiğim

gibi. Ee elim de Boşnak tarafından geliyor, o da çok farklı bir boyutta düşünen bir insan ee ya diyorsun hangisi doğru çünkü evet insanlar aynı insan bakıyorum yetiştirdikleri çok zeki çocukları var, aaa bunlar doğru yapmış diyorum, ee Karadenizlilere bakıyorum o farklı yetiştirmiş diyorum ama diyorum çocuklar geri... değil evet bunlar da böyle yapmış diyorum. Orda da anne baskın karakter çıkıp babayı işte sen karışma ben sorumluluğu alayım düşüncesi var o yüzden aile ortamına göre eğitim verilebilir. (K5)

Babalar da eğitim alması gerekiyor. (K1)

Bence yetersiz. Olsa da, bilgimiz olmuyor, reklam ya da bilgilendirilmesi lazım velileri, bir iletişim kopukluğu var. (K9)

Hem ulaşılması zor olarak görülüyor, zaten yeterli değil. (K2)

Ben hiç araştırmadım bu zamana kadar nerede seminer var, ben gideyim diye düşünmedim ama hiç bir duymadım da hani böyle bir reklam falan da görmedim bununla alakalı. (K6)

4.7. ANNE OLMAK

Çok güzel işlerimi de bıraktım, hatta üniversiteyi kazandım gitmedim.

Anneler anne olmanın hayatlarına getirdiği artı ve eksilerden bahsederken hamilelik, doğum ve doğum sonrası gibi dönemlere ait olumlu ve olumsuz durumlara atıf yapmışlardır. Bir taraftan anneliğin güzel bir duygu olduğunu, çocuk sahibi olmanın hayatı anlamlı kıldığını, hayata karşı pozitif bakmaya başlayarak kendilerini daha güçlü hissettiklerini ve kendi annelerini anladıklarını diğer bir taraftan ise kendilerini ikinci plana attıklarını, özellikle ilk zamanlar korku, kaygı gibi olumsuz duygular yaşadıklarını ve hamilelik dönemlerinde zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bir kısmı anne olmadan önce çocuklarla iletişimlerinin olmadığını ve ancak anne olduktan sonra çocuklara olumlu yaklaşabildiklerini belirtirken bir kısmı ise daha önceden de çocuklara karşı anaç bir tavırları olduğunu ve olumlu iletişim kurabildiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin bu konulardaki açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir:

Çocuksuz boşmuş hayat. (K7)

Çünkü anne olduktan sonra bir kere hayata daha iyi bakabiliyorsun yani ben daha iyi bakabiliyorum, şu an düştüğüm yerden kalkmama sebeptir kızım. Yani diyorsun ki bir dakika ya kendine gel, sen güçlü olmak zorundasın çünkü hayatta sana bağlı ve sana muhtaç bir çocuk var diyorsun ve ayağa kalkıyorsun benim en büyük güç kaynağım o. (K6)

Annelik bambaşka, anne olduğunuz zaman annenize de hak veriyorsunuz, ailenize de hak veriyorsunuz. (K9)

Hayatının bir amacı, bir gayesi oluyor, çocuk olduğu zaman tüm yaptığın şeylerde onu düşünüyorsun, ona iyi bir gelecek hazırlamak için tüm emeğimiz öyle. (K2)

Artı annelik merhametlik öğreniyor insan, şefkat öğreniyor insan, mutlu olmak öğreniyorsun eee dünyanın güzel olduğunu biliyorsun. Eksiler hiç senin hayatın olmayacak, onların hayatı olacak. Çünkü bir gerçek bütün annelerin çocuklar için hayatı oluyor, ama çocuğun senin için hayatı olmayacak. (K1)

Hamileliğim de zor geçti, ilk üç ayımdan sonra çok zorlandım. Midem bulanmadı ama vücudumda ödem oldu. Çok şişmem oldu, zor hareket eder hale geldim. (K5)

Hamileliğim çok kötü geçti, nefret ettim hamilelikten yani suratım asık mesela şimdi beni böyle moralim çok bozuk görseler hemen hamile misin diye sorarlar çünkü midem bulanıyor çok fazla yemek yiyemiyorum. Beni hayata bağlayan şey çay, çay içemiyorum, çaydan midem bulanıyor. (K4)

Anneler çocuklarını yetiştirirken bir hata yaptıkları zaman kendilerini kötü hissettiklerini, pişman olarak genellikle çocuklarından özür dilediklerini ve öpüp sarılarak durumu telafi etmeye çalıştıklarını belirtirken annelerin bir kısmı çocuklarına durumla ilgili açıklama da yaptıklarını ifade etmişlerdir:

Ben hiç uyumam, hiç uyumuyorum, o gece istediği kadar uykum olsun isterse hiç uyumayayım o gece hiç uyumuyorum. (K7)

Ben sarılırim, öperim de özür dilerim böyle yaparım tamam cezani veriyorsun sonra beş on dakika sonra dayanamıyorsun, çünkü onlar için yaşıyorum şu anda ben. (K1)

Özür diliyorum, burda ben hatalı davrandım diyorum. İşte sarılıyorum, öpüyorum ama özür diliyorum yani bunu açıklıyorum. Hatalı davrandım, yanlış anladım diyorum. (K4)

Ben de özür dilerim, konuşurum, anlatırım da hani ben yanlış düşündüm, yanlış hareket ettim diye söylerim. Bağırma basarım. Koklaşırız, ağlaşırız. Mutlaka ağlaşırız. Ama açıklarım yani yanlış yaptığım zaman söylerim, özür dilerim. (K2)

Yahut da hani ee genelde ona kızdığımda çok büyük pişmanlıklar yaşıyorum. Hani gereksiz yere veyahut da bazen başka bir şeye kızıp ona tepki gösterebiliyorum. O zaman çok üzülüyorum ona çok yani sınıksı sarılıyorum. Oğlum çok özür dilerim, ben seni çok seviyooruum. (K5)

Ayrıca anneler kariyer yolculuklarını çocuklarına göre şekillendirdiklerini ve çocukları için iş yaşamlarından fedakarlık ettiklerini belirtmişlerdir. Anneler çocuklarını kimseye emanet edemediklerini ya da çocuklarından ayrılma kaygısı taşıdıkları için zaman zaman çalışmalarına rağmen iş ve eğitim yaşamlarında kesintiler olduğunu hatta bazı durumlarda tamamen bıraktıklarını vurgulamışlardır. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

T...’da da öyle bir şey yaşayınca zamanla verdiğim tüm eğitimler gitmişti yani. İki buçuk ay falan çalıştım ama her defasında da böyle zor kopuyorduk birbirimizden sabahları hiç ayırlamıyoruz o yüzden bende işte dayanamadım yani. (K2)

Ama yani istediğimi yapıyorum ama çocuklar dediğiniz gibi 10 gün ev bile havada uçuşuyor. Babası sabahları her şeyi yapıyor, onları yapıyor ama anne çok önemli evde yani kendimi sanki o evin kapının dış mandalı olmuş gibi hissetmeye başladım. (K3)

Hep sürekli iş değiştirdim. Hep bırakamamaktan baktım gerçekten tuhaf bir çocuk olmaya başladı çünkü hem anneanne bakıyor hem ben bakıyorum.

Gidiyor, geliyorum bırakıyorum ben hayır diyorum, o evet diyor. Hep benim böyle oldu hayatım, sonra kreşe verdim işte kreşte biraz daha rahattı ama gene bıraktım işi. Ama kreşe de devam ettiriyorum götürmeye, ben evdeyim çocuk kreşe gidiyor ama gelene kadar gene ağlıyorum. Ama eğitim alması için düşündüm ki kreş daha iyi eğitim verir diye. Ama benim işlerim böyle oldu hep. G... yüzünden çok güzel işlerimi de bıraktım, hatta üniversiteyi kazandım gitmedim. (K7)

Ben de çalışıyordum hamile kaldığımda ama son dokuzuncu ayda ben kendim bıraktım işi çünkü her şeyine ben olmak zorundayım onun ilk yürüyüşünü ,ilk koşuşunu, ilk anne deyişini ben birebir yaşamak istediğim için ve kimseye de bırakamazdım.. (K9)

Çünkü 15 sene çalışmak iyi bir tazminat, u tazminatımı almadım geri dönüş yapacağım diye onlar da bekliyoruz dediler. Geri dönecek misin N..... diye sorarsanız yani böyle bir çekiniyorum, ne yapacağımı bilmiyorum çünkü çocuk inanılmaz alıştı bana, inanılmaz böyle gerçekten bir anne kız profili çiziyorum onunla. (K6)

Annelerin çoğu çocuklarıyla konuşamayacakları konuların cinsellikle ilgili konular olduğunu belirtmiştir. Cinsel gelişim dönemleri, sünnet ve çocukların sordukları diğer konularda konuşmakta zorlandıklarını ya da kaçındıklarını ve çocuklarının sorularına tam olarak açıklama getiremeyen kaçamak cevaplar verdiklerini, bazen kitaplardan okumalar yaptıklarını ya da dışarıdan pedegog, psikolog desteği almaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin bu konudaki açıklamaları aşağıdaki şekildedir:

B.... zaten böyle şeyleri sormuyor da bir biz nasıl olduk falan öyle işte ben de o fen bilgisi öğretmenine çok kızmışım ama işte yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan onları anlattım. Bak çocuğum onlar öyle falan. Hiç konuşmuyorum yani bilmiyorum neden böyle bir tabularım mı var? Aslında kızım öyle söylüyor, çok utangaçsın anne diyor, aslında değilim ama öyle yani. Konuşamıyorum bu konularla ilgili aslında konuşmam lazım. (K4)

Ben de cinselliği konuşamam. O kadar da anlatmayayım, anlatmayayım da. (K3)

Bazen yatak odasında çekmeceye koysam bile pedleri görüyor, anne diyor bunlar ne, oğlum diyorum onlar seni ilgilendirmeyen konular. (K5)

Herhalde okusak da soruyor “anne senin pipin var mı?” “yok” dedim, “kadınların olmaz” dedim, “erkeklerin ama nasıl?” diye soruyor, kaldım öyle yani. (K7)

Ben bir kitapta okumuştum, bu erkeklerle ilgili sünnet olayları işte kitapta şey yazıyor hani erkek çocukları onu bir kayıp olarak görüyormuş, o fazlalığı alınmasını şey kayıp olarak görüyormuş onu kaybedeceğini düşünüyormuş. Kız çocukları da o sünnet olmuş, o niye sünnet olmuyormuş diye düşünüyormuş. Çok duygusal yaşıyormuşlar. İki ile yedi yaş arasında erkek çocukları sünnet olmazmış keşke diyorum doğduğunda yaptırıyaymışım. İki ile yedi yaş aralığında yapılmamaları gerekiyormuş psikolojik açıdan. (K9)

Anneler çocuklarının doğuştan gelen bir karakterlerinin olmasına rağmen kendilerinin de kişilik özelliklerine etki ettiklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Çocuklarının onların davranışlarını model aldığını ya da çocuklara yönelik davranış ve söylemlerinin çocukların kişilik yapılarını şekillendirerek bazı özellikler kazanmalarına neden olduğunu bu özelliklerinin ise daha çok olumsuz özellikler olduğunu belirterek aşağıdaki açıklamalarda bulunmuşlardır:

“Neden” dedim “çamaşır suyunu döküyorsun?” “ee sen hep yapıyorsun ya anne, ben de temiz olsun diye, burası kirli gibi geldi bana”. Her şeyde öyle ama yani ne yaparsan çocuk aynısını yapıyor, ne söylersen aynısını söylüyor. Senin kişiliğinin aynasıdır çocuk derler ya annenin daha çok kişiliğinin aynası yani birebir. (K7)

Yani biz yapıyoruz aslında ama işte karakter konusunda o doğuyor bir karakteri var o karakterle doğuyor, o sadece şekilleniyor. Yani etrafa göre şekilleniyor aynen dediği gibi karanlık gitme, karanlıktan korkuyor yani. (K6)

İyi yönde de muhakkak etkilediğimiz vardır ama bu kötü özellikleri birebir etkiliyoruz. (K2)

Ben kendim için söylüyorum, ben bastırdım çocuklarımı, gerçekten hani aktif çocuktu ee gerçekten B..... öyleydi sonra şimdi bakıyorum, öyle bir

konuşmaya çekiniyor yani değişik oluyor yani neden bilmiyorum, zaman içinde ben mi yaptım bunu, ben kendimi suçluyorum. (K4)

Yalan söyleyerek dürüst olarak işte aşılayarak devamlı kişiliğine aşıyorum yani okumuş bir kişi olmanı istiyorum diyerekten. (K3)

Annesinden ne gördüğünü çocuklar yani biz ne yapıyorsak çocuklar aynı şekilde onu yapıyor. (K9)

BÖLÜM V. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda katılımcıların çocuk yetiştirme tutumlarına dair yaşantılarına, tutumlarını etkileyen faktörlere ve çocuk yetiştirme konusundaki eğitim ihtiyaçlarına ait bulgular tartışılarak yorumlanmış, ardından sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. ANNELERİN SERGİLEDİKLERİ TUTUMLARA DAİR YAŞANTILARI

Annelerin çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlar incelendiğinde beslenme, öz bakım becerileri, teknolojik araçların kullanımı, ödev yapma, oyuncaklarını toplama gibi günlük rutinle ilgili konularda çocuklarına sorumluluk kazandırmak, kural koymak ve çocuklarını sınırlandırmak istedikleri ancak bunu sağlamakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Çocuklarını disipline etmek için başta bağırarak olmak üzere tehdit etmek, korkutmak, kandırmak, aşağılamak, emir vermek hatta vurmak gibi *iletişim engelleri ve olumsuz disiplin yöntemlerini* içeren yaklaşımlar sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) verilerine bakıldığında da benzer bir şekilde katılımcı anne babaların çocuklarına karşı en çok sergiledikleri disiplin yönteminin bağırarak (2006'da %77, 2011'de %56, 2016'da %72,6) olduğu bulunmuştur (Aybars, 2013; Aile Yapısı Araştırması, 2016). Ailelerin disiplin yöntemlerinin incelendiği başka bir çalışmada da katılımcıların %49,4'ünün çocuklarına sesini yükselterek, %37,7'sinin ceza vereceğinden korkutarak, %7,8'inin aşağılayarak, %4,3'ünün tokat atarak, %2,2'sinin de döverek çocuklarını disipline etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcı annelerin %29,5'inin itaate dayalı disiplin yöntemlerini tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Kent Kükürtçü, 2011). Bu tarz olumsuz ebeveyn tutumları annelerin anlık çözümler elde etmelerini sağlamakla birlikte çocuklarını yetiştirirken yaşadıkları sorunlara sağlıklı çözümler getirmelerini engelleyebilir. Bu çalışmada yaşanan sorunlar artan bir şekilde devam ederken sergilenen olumsuz ebeveyn tutumlarının çocuklar üzerinde sorumluluk üstlenmeme, içe kapanma gibi olumsuz etkileri olabildiği gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar benzer bir şekilde olumsuz disiplin yöntemlerinin kullanıldığı ebeveyn tutumlarının çocukların sorumluluk alma,

işbirliği yapma ve kendini kontrol gibi sosyal beceri ve özbakım düzeylerini negatif yönde etkileyerek özgüveni düşük, içedönük bireyler olmalarına neden olabildiğini ortaya çıkarmıştır (Özcan, 1996; Turan, Kartal, Kuzu Kurban, Zencir ve Acun Kapıkıran, 2010; Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan, 2012; Özyürek, 2015).

Çocuklarına olumlu davranış kazandırmak ve istenmedik davranışları önlemek için ceza ve ödüllerden yararlanan annelerin simgesel ödül sistemi, büyük anne kuralı, sevdiği şeylerden mahrum etme gibi davranışsal yöntemlere de yer verdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak katılımcı annelerin en fazla psikolojik cezandırmayı kullandıkları; çocuklarıyla küserek, konuşmayarak, çocuklarına karşı ilgisiz davranarak onların davranışlarını şekillendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Annelerin bir kısmı zaman zaman çocuklarının başarısını bile cezalandırıp görmezden gelebilmiş ve çocuğunun yetersizliğini ortaya koymaya çalışabilmiştir. Bu şekilde duygusal olarak çocuğa tepki vermeme, çocuğu aşağılama, korkutma gibi *duygusal istismar* yöntemleri çocuk açısından fiziksel şiddet kadar zarar verici olabilmekte ve bu tarz yaklaşımlardan dolayı çocuğun çeşitli alanlardaki gelişimi zarar görebilmektedir (İşmen Gazioğlu, 2016b, ss. 172-173). Ebeveynlerin çocuklarına olumlu davranış kazandırmanın yanı sıra onlara gereken sevgi ve ilgiyi gösterme, onları ihmal etmeme görevleri de vardır. Ödüller ise 1. sınıfta olmak ve ilk okul deneyiminin getirdiği zorluklarla birlikte daha çok ödevlerin yapımı ile ilişkilendirilmiş ve *maddi ödüller* olarak ortaya çıkmıştır. Çocuğa sevgi ve ilgi gösterilmesi, oyun oynama, olumlu davranışların fark edilerek övülmesi az sergilenen ödüller olarak belirtilmiştir. Kent Kükürtçü (2011), araştırmasında çocuklarının davranışlarını şekillendirmek için ailelerin %68'inin cezaya, %98'inin ise ödüle başvurduğunu tespit etmiştir. Annelerin %18,2'sinin çocuklarını sevdikleri şeylerden mahrum ederek cezalandırdıkları bulunmuş; çocuğa oyuncak, şeker alınması gibi maddi ödüller %80'lik orandayken, çocuğa sevgi gösterilen manevi ödüllerin %2'lik bir orana sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada annelerin manevi ödüllendirmenin içsel motivasyonu arttırarak maddi ödüllerden daha fazla etki sağlayabileceği ve çocuklarına karşı uyguladıkları duygusal istismarın olumsuz etkileri hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları düşünülmüştür.

Ailede disiplin sağlamak üzere oluşturulan kuralların anlaşılır ve net olması, çocukların anlayabileceği şekilde gerekçeleriyle birlikte açıklanması ve anlamadıkları kısımlar hakkında bilgi verilmesi (İşmen Gazioğlu, 2016b, s. 169)

kuralların uygulanabilirliği açısından anlamlı gzmektedir. Bu araştırmada temel alışkanlıklar, sorumluluklar, öz bakım becerileri gibi konularda kuralların kazandırılması incelendiğinde, çocuklara kuralın neden konulduğuna dair mantıklı bir açıklama yapmanın çok nadir başvurulan bir yöntem olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kuralların neden konulduğunu, ne işlevi olduğunu anlamayan ocuk için kurallara uymanın anlamsız ya da sıkıcı gelebileceği dşnlmştir. Kuralların ocukların da katılımıyla belirlendiğine dair ifadelere ulaşılamamıştır. Bu durum annelerin kuralları kendileri belirleyerek çocuklarının itaat etmesini beklediklerini dşndrmştir. Kent Kkrt (2011) de benzer bir şekilde ailede kuralların belirlenmesi konusunda çocukların ancak %22 oranında düşüncelerinin alındığını tespit etmiştir. Ayrıca annelerin çocuklarının kurallara uymasını sağlayamadıkları zaman dini ögelerle çocukları korkutarak otorite oluşturma ve disiplin sağlamaya çalışma yöntemine de başvurdıkları tespit edilmiştir. Bu uygulamanın çocukların kuralları ielleştirmesi engelleyerek kaygı yaşamalarına ya da kendilerini suçlu hisetmelerine neden olabileceği dşnlmştir.

Tutarsız tutumlar ister tek bir ebeveyn tarafından kendi içinde, isterse anne baba arasında sergilensin çocuğun doğru ya da yanlış davranışın ne olduğunu anlamasını zorlaştırmakta, anne babanın duygusal durumuna ve alacağı tepkiye göre davranış geliştirmesine neden olabilmektedir (Özguven, 2001, s. 217; Yrkoğlu, 2016, s. 201). Daha iyi ebeveynler olabilmek için anne babanın bir takım ruhu oluşturabilmesi, birlikte kalıcı ve kararlı bir şekilde çaba sarfedilmesi oldukça önemlidir. Anne baba olarak bir takım ruhu oluşturulabilmesi için yapılması gereken en önemli şeylerden birisi de çocukların tutarlı bir şekilde disipline edilmesidir. Anne babalar birbirleri ile rekabet içinde olmamalı, çocuğa karşı nasıl davranacakları konusunda uzlaşma sağlayabilmelidir (Hopson ve Hopson, 2001). Bu araştırmada katılımcı anneler oturumlar süresince genel olarak disiplin sağlayamadıklarından yakınımiş bu konuda hem anne olarak kendi içlerinde hem de anne ve baba olarak çocuğa karşı yaklaşımlarında tutarlılık gösteremediklerini belirtmişlerdir. Sergiledikleri bu *tutarsız tutumların* ocuklarını yetiştirmekte zorlanmalarına neden olduğu, özellikle anne baba olarak sergiledikleri farklı tutumların farkında oldukları ve babaların kendilerinden farklı tutumlar sergilemelerinden rahatsız oldukları gözlemlenmiştir. Hatta bu konuda zaman zaman babalardan şikayet ettikleri ve babaları suçladıkları ortaya çıkmıştır. Ancak annelerin bu şikayet ya da

farkındalıklarını günlük yaşama yansıtamadıkları ve tutarsız tutumlar sergilemeye devam ettikleri gözlemlenmiştir. Sergilenen bu tutarsızlığın annelerin çocuklarına yönelik istedikleri disiplini sağlayamamalarına ve dolaylı olarak çocuklarıyla iletişim sorunları yaşayabilmelerine neden olabildiği düşünülmüştür. Benzer bir şekilde annelerin çoğunun çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarından, onlarla oynamaya vakitleri olmadığından şikayet ettikleri ve bundan dolayı suçluluk hissettikleri gözlemlenmiştir. Ancak birlikte nasıl vakit geçirdikleri incelendiğinde birlikte iş yapma, temizlik yapma, yemek yapma gibi etkinliklere yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu ve benzeri durumlarda annelerin yapmak istedikleri ve yaptıkları şeyler arasında sıklıkla çelişkiler ortaya çıkmıştır. Bu durum annelerin çocuk yetiştirirken yapılması gerekenler hakkında bilgi eksikliklerinin olduğunu ve edindikleri bilgileri beceriye dönüştürmekte zorlanabildiklerini gösterir niteliktedir.

Annelerin çocuklarının günlük yaşamda üstlendikleri rolleri yerine getirebilmeleri için onları desteklemeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu desteğin çocuğun sorumluluklarını yerine getirmesi için uygun ortam oluşturmaya çalışma, çocuğu yüreklendirmeye çalışma, fiziksel ve duygusal olarak çocuğun yanında olma, öğüt verme, öneride bulunma, müdahale etme ve sorunlarına çözüm bulma gibi olumlu ve olumsuz yaklaşımları içerdiği tespit edilmiştir. Ayrıca annelerin çocuklarının kendi sorumluluklarını üstlenmelerini istemelerine rağmen çocuklarına destek olmak adına onlar yerine sorumluluklarını yerine getirdikleri ve çocuklarına fırsat tanımadıkları, bir kısmının ise çocuklarının tüm sorumluluklarını kendilerinin üstlendikleri ve çocuklarına yönelik *aşırı koruyucu tutum* sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Bu annelerin ayrıca çocuklarının özgüven ve sorumluluk sahibi olma, günlük hayatta karşılaştıkları sorunları kendi başlarına çözebilme gibi konularda güçlük yaşadıklarından yakınmakla birlikte bu duruma sebebiyet verebilecek tutumlar sergilemeye devam ettikleri tespit edilmiştir. Annenin çocuğa karşı aşırı müdahaleci ve koruyucu tutumu çocukta annesinin kendisine her zaman yardımcı olacağı düşüncesini geliştirebilir ve sorumluluklarını üstlenmesini engelleyebilir. Ayrıca çocuğun karşılaştığı güçlükleri onun yerine çözme davranışı çocuğun özgüven gelişimini negatif yönde etkileyebilir ve yaşadığı sorunları önce kendi başına çözmeye çalışmak yerine yapamayacağını düşünerek annenin çözmelerini isteme davranışına neden olabilir. Araştırmacılar ebeveynler tarafından sergilenen koruyucu tutumların çocukların özgüven gelişimlerini (Lara ve Elenora, 1999;

Güenalp, 2007) ve problem çözme becerilerini olumsuz yönde etkileyerek (Pamuk, 2016) problem çözmeden kaçınma yolunu seçmelerine neden olabildiğini (Hamarta, 2007) bulmuşlardır. Çocuğa gelişim dönemine uygun sorumluluklar verilen ve karşılaştığı güçlükleri kendisi çözmesi için fırsat tanınan demokratik ebeveyn tutumlarının ise bireyin özgüven gelişimini (Güenalp, 2007; Moghaddam, Validad, Rakhshani ve Assareh, 2017) ve problem çözme becerilerini olumlu yönde etkilediği (Ay, 2015; Pamuk, 2016) ortaya çıkmıştır.

Anneler tarafından çocukların özgür oldukları alanların kendi gözetim ve denetimleri altındaki alanlar olduğu belirtilmiştir. Genellikle çocuklarını görebilecekleri ya da ulaşabilecekleri bir mesafeden izleyerek, gözetim altında tutarak korumaya çalıştıkları, özellikle çocuklarının kaybolması ya da istismara maruz kalması gibi durumlardan korktukları, çocuklarını tehlikelerden koruma yöntemi olarak ise korkutmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ancak ebeveynlerin çocuklarını korumanın yanısıra onların bağımsızlıklarını kazanmalarını desteklemek gibi bir görevleri de bulunmaktadır. Bu yaklaşımlarıyla annelerin çocuklarını tehlikelere karşı doğru bilgilendirerek önlem almak yerine, korkutarak onların insanlara karşı olan güvenlerini zedeleyebilecekleri düşünülmüştür. Yavuzer ve Demir (2016) çocukların farklı yerlerde nasıl davranacaklarını ancak deneyimleyerek anlayabildiklerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla çocuğa ortamda uyması gereken ana kurallar ve yapabilecekleri konusunda seçenekler sunarak onu kısıtlamadan keşfetmesini sağlamak, korkutma yerine günlük yaşamda ortaya çıkan her durumdan öğrenmesine fırsat yaratmak doğru ve yanlışı içselleştirmesini destekleyen pozitif ebeveyn yaklaşımlarıdır.

Anneler çocuklarını yetiştirme konusundaki (eğitim, sağlık, beslenme, güvenlik gibi konularda) sorumluluklarını ve verdikleri kararları çocuklarının kendilerine bağımlı olmaları olarak tanımlamışlardır. Bu konularda çocuklarının kendilerine bağımlı olduğunu ve özgür olamayacaklarını vurgulamışlardır. Ancak bu konular anne baba tarafından çocuğa sağlanması gereken ve çocuğun insiyatifine bırakılamayacak ebeveyn sorumluluk alanları olarak düşünülebilir. Çocuklarına yemek seçimi, kıyafet seçimi, tatile gitmek gibi onları ilgilendiren konularda *söz hakkı* tanıyabildiklerini ve seçenek sunabildiklerini, onları ilgilendirmediğini düşündükleri konularda ise çocukların söz almalarından rahatsız olabildiklerini ve kendi düşünceleri yönünde hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Kent Kükürtçü (2011),

kendi araştırmasında katılımcı ebeveynlerin ancak %22'sinin çocuklarına kendilerini ilgilendiren konularda söz hakkı verebildiklerini tespit etmiştir. Bu çalışmada annelerin çocuklarına onları ilgilendiren konularda söz hakkı tanımakla birlikte, çocukları ile aralarına çizdikleri sınırları da söz hakkı kavramı içine yerleştirebildikleri gözlemlenmiştir. Dolayısıyla annelerin öncelikle bu kavramlar hakkında bilgi sahibi olması, daha etkili ebeveynler olabilmeleri için yarar sağlayabilir. Ayrıca burada annelerin çoğunluğunun çocuklarına söz hakkı tanıma sebeplerinin daha çok çocuklarıyla yaşadıkları çatışmalardan uzak durmak adına olduğu düşünülmüştür.

Annelerin çocuklarından beklentilerinin günlük rutinde kendileriyle ilgili sorumluluklarla ilgili olduğu, genel olarak çocuklarının gelişim döneminin üstünde beklentileri olmadığı ancak ders başarısı konusunda *baskıcı ve mükemmeliyetçi tutumlar* sergileyebildikleri tespit edilmiştir. Çocuklarının okul başarısını gelecek garantisi olarak gören anneler bu konuyu önemsemekle birlikte çocuklarının akademik yaşantılarına destek olmak adına genel olarak *olumsuz ebeveyn tutumları* sergilediklerini ifade etmişlerdir. Annelerin diğer velilerle bir rekabet içine girebildikleri ve çocuklarını sınıf arkadaşlarıyla karşılaştırabildikleri, sözel ve fiziksel şiddete başvurabildikleri ortaya çıkmıştır. Çocuklarının motivasyonları ve aile içi iletişim gibi faktörlerin başarılarını etkileyebileceğine dair ifadeleri annelerin bu konuda farkındalıkları olmasına rağmen çocuklarının motivasyonunu olumsuz etkileyebilecek yaklaşımlar sergileyebildiklerini gösterir niteliktedir. Çocuklarının derslerini son derece önemseyen ve bu konuda baskıcı ve mükemmeliyetçi tutum sergileyen annelerin çocuklarından bekledikleri başarıyı göremediklerinde tehdit, aşağılama, utandırma gibi yöntemlere başvurdukları tespit edilmiştir. Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması (T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu [SHÇEK] ve UNICEF, 2010) verilerine göre okul çağı çocuğunun duygusal istismara maruz kalma oranının %49 olduğu ve en fazla derslerle ilgili konularda baskı görerek duygusal istismara maruz kaldıkları görülmüştür. Bu çalışmada da anneler çocuklarının akademik olarak başarılı olmasını istemelerine rağmen onlar üzerinde olumsuz etki yaratabilecek tutumlar sergilemeye devam etmişlerdir. Okuyucu (2017), ebeveyn tutumlarının çocukların başarısıyla olan ilişkisini incelediği çalışmada anne babası tarafından takdir gören, doğru yönlendirilen, başarısı ödüllendirilen, baskı yerine destek verilerek sevgi

gösterilen ve düşünceleri dinlenen ilkökul çocuklarının olumsuz ebeveyn tutumları sergilenen akranlarına göre daha başarılı olduklarını bulmuştur.

Anneler tarafından çocuklarının istek ve ihtiyaçlarının ilişkinin merkezinde olduğu, zaman zaman bu durumdan rahatsızlıklarını dile getirirler de ilişkilerini bu şekilde sürdürmeye devam ettikleri belirtilmiştir. Yaşamlarını çocuklarının istek ve ihtiyaçlarına göre şekillendirdikleri, kendi yaşamlarından ödünler verdikleri, eğitim ve iş yaşamlarını da çocuklarına göre düzenleyerek *çocuk merkezli* bir yaşam sürdürdükleri ortaya çıkmıştır. Anneler çalışma yaşamına dönerken çocuklarından ayrılma ve çocuklarını güvenerek emanet edebilecekleri kişiler konusunda kaygı yaşadıklarını, çocukları için iş ve eğitim yaşamlarından vazgeçebildiklerini ifade etmişlerdir. TAYA (2006) verilerine bakıldığında da benzer bir şekilde katılımcıların %46'sının çocuk yetiştirmenin annenin sosyal, eğitsel ve iş yaşamını olumsuz yönde etkilediğini belirttikleri saptanmıştır (Aybars, 2013). Kadınların (özellikle de evli kadınların) iş gücüne katılımının az olduğu ve toplumda kadının görevinin ev işleri ve çocuk yetiştirmeyle özdeşleştirildiği ortaya çıkmıştır (Beşpınar, 2013a). Bu araştırmadaki durumun toplumsal cinsiyet rollerinin yanısıra annelerin çocuklarını güvenle emanet edebilecekleri kişi ya da kurumların olmadığını düşünmeleri, aile büyükleriyle çocuk yetiştirme konusunda hemfikir olamamaları, ayrılık kaygısı yaşamaları ve kendi bireysel motivasyonlarıyla çalışma koşulları gibi etkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

5.2. ANNELERİN SERGİLEDİKLERİ TUTUMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Annelerin çocuk sahibi olmaya dair *olumlu* ya da *olumsuz yaşantılarının* çocuklarına karşı sergiledikleri tutumları da etkilediği gözlemlenmiştir. Örneğin; daha önce çocuk kaybı yaşama, tedavi görerek çocuk sahibi olma gibi durumlar annelerin çocuklarına yönelik izin verici bir tutum sergileyebilmesine sebep olabilmıştır. Ayrıca çocuğun olumsuz yaşantılar geçirmesinin, geçirdiği kazalar ya da yaşadığı sağlık sorunlarının da annelerin tutumlarını etkileyebileceği, korumacı ve hoşgörülü tutumlar sergilemelerine neden olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar benzer bir şekilde sürekli sağlık sorunları yaşayan çocuklara sahip annelerin, çocuklarına karşı aşırı korumacı ve kısıtlayıcı tutumlar sergilediklerini göstermiştir (Kuzlu Ayyıldız, Ocakçı ve Ayoğlu, 2006; Çakan ve

Sezer, 2010). Bu durumun annelerin çocuklarına bir zarar gelmesinden ve onları kaybetmeye dair korku ve kaygılarından kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Annelerin annelik ve anne çocuk ilişkisine dair *bakış açıları ve inançlarının* da çocuklarına karşı tutumlarında belirleyici etkileri gözlemlenmiştir. Hamilelik döneminden başlamak üzere annelik sürecine genel olarak olumsuz atıflarda bulunan katılımcıların bu sürece daha olumlu bakan annelere göre daha negatif tutumlar sergileyebildiği tespit edilmiştir. Ayrıca anne ile çocuk arasında arkadaşlık değil anne çocuk ilişkisi ve sınırların olması gerektiğine vurgu yapan anneler çocuklarının aksi davranışlarını olumsuz algılayarak kızıp bağırabildiklerini belirtmiştir. İlgili araştırmalara bakıldığında benzer bir şekilde ebeveynlerin anne baba olmaya dair inançlarının çocuklarına karşı yaklaşımlarını etkilediği tespit edilmiştir. Ebeveynlik uygulamalarının çocuklarının gelişimleri üzerinde olumlu yönde etkileri olduğunu düşünen anne ve babaların çocuklarına sevgi ve şevkat göstermeye; ebeveynlik uygulamalarının çocuklarının gelişimleri üzerinde fazla etkisi olmadığını düşünen anne ve babaların ise çocuklarına karşı disiplinli bir yaklaşım sergilemeye eğilimli oldukları bulunmuştur (Luster ve Kain, 1987). Ayrıca annelerin çocuklarına fiziksel ceza verme davranışlarının incelendiği bir araştırmada, annelerin negatif duyguları ve çocuklarının yanlış davranışlarının ötesinde, çocuklarına vurarak disipline edebileceklerine dair inançlarının bu yöntemi seçmelerini en iyi açıklayan faktör olduğu ortaya çıkmıştır (Holden, Coleman ve Schmidt, 1995). Bu durum annelerin çocuk yetiştirmeye dair olumsuz inançlarının mantıklı düşünce ve olumlu bakış açısıyla değiştirilmesinin çocuklarına karşı yaklaşımlarını düzenlemek için faydalı olabileceğini gösterir niteliktedir.

Annelerin kendi *kişilik özelliklerinin* çocuklarına karşı olan tutumlarını şekillendirdiği, kişilik özellikleri ile paralel tutumlar geliştirdikleri, *çocuklarının mizaçlarına göre* de onlara yönelik tutum ve davranışlarını düzenleyebildikleri gözlemlenmiştir. İlgili araştırmalara bakıldığında ebeveynlerin kişilik özelliklerinin çocuklarına karşı yaklaşımlarını etkileyebilen içsel bir kaynak olduğu, çocukların bazı mizaç özelliklerinin de ebeveynlerin tutumlarını yordayabildiği, ebeveynlerin kişilik özellikleri ile çocukların mizaç özellikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin kişilik özellikleri ve çocukların mizaçlarının anne babanın sergiledikleri tutumları biçimlendirdiği, pozitif olarak değerlendirilen kişilik özellikleri ve mizaç özelliklerinin genellikle olumlu ebeveyn tutumlarıyla eşleştiği

tespit edilmiştir (Durmuş, 2006; Prinzie, Stams, Deković, Reijntjes ve Belsky, 2009; Aytemiz, 2010; Aytar, Aksoy ve Kaytez, 2014; İnanç, Altıntaş ve Barış, 2017; Işıkoğlu, Erdoğan, Yoleri ve Tetik, 2017). Bu araştırmada annelerin *duygu durumlarının* da çocuklarına karşı tutumlarını etkileyebildiği gözlemlenmiştir. Kendilerini kızgın hisseden annelerin bu duygularını çocuğuna yansıtarak olumsuz tutumlar sergilemesine ve çocuğuna karşı daha sabırsız olabilmesine neden olabildiği ortaya çıkmıştır. İlgili literatüre bakıldığında ebeveynlerin hayatlarında evlilik çatışmaları, çocukların davranış sorunları ve okul yaşamlarıyla ilgili sorunlar, işsizlik ya da iş yaşamıyla ilgili sorunlar gibi pek çok stres kaynağının olduğu (Holden, 1997; s. 60) ve bunların ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışlarını ciddi bir şekilde etkileyerek asabi, eleştirel ve cezalandırıcı davranabilmelerine neden olduğu tespit edilmiştir (Webster-Stratton, 1990). Özellikle ekonomik zorluklar gibi nedenlerle yüksek düzeyde stres yaşayan anne babaların, bu tarz stres yaşamayanlara oranla çocuklarına karşı daha az duyarlı ve sevecen olabildikleri, ayrıca çocukları üzerinde daha fazla güç kullandıkları ve cezalandırıcı olabildikleri belirtilmiştir (McLoyd, 1990). Ayrıca çalıştığı için çocuğuna vakit ayıramadığını düşünen, suçluluk hisseden annelerin çocuğunun isteklerini hemen yerine getirmesine ve izin verici tutumlar sergilemesine neden olabildiği tespit edilmiştir. Razon (2016), çalışan ebeveynlerden bazılarının çocuklarıyla yeterince zaman geçiremediklerini ve onların eğitimlerinde yer alamadıklarını düşündükleri için suçluluk duyguları hissederek izin verici ve koruyucu tutumlar sergileyebildiklerini ya da bu durumun tam tersine çocukları için emek sarfettiklerini düşünerek çocuklarını suçlayabildiklerini ve otoriter tutumlar sergileyebildiklerini ifade etmiştir.

Çocuk sayısı, doğum sırası, çocuğun yaşı, cinsiyeti gibi farklı özelliklerin de annelerin tutumlarını etkileyebildiği, örneğin tek çocuk ya da en küçük torun olma gibi durumların çocuklara karşı daha serbest ve koruyucu tutumların sergilenmesine neden olabildiği tespit edilmiştir. Okula başlama gibi önemli gördükleri gelişim dönemlerinde çocuklarına yönelik tutumlarının da değişikliklere uğrayabildiği, daha otoriter davranışlar sergileyebildikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca kız ve erkek çocuklara daha farklı yaklaşılabilirdiği kız çocukların üzerinde daha fazla baskı olabildiği ya da erkek çocuklarda kız çocuklarında uygulanmış olan kuralların uygulanmadığı görülmüştür. Yapılan araştırmalarda da çocuk sırası ve sayısının annelerin tutumunu etkilediği, ailedeki daha küçük çocuklara aşırı koruyucu tutumlar

segilenirken (Özyürek ve Tezel Şahin, 2005), kardeş sayısının artmasının daha katı ve sert tutumlar sergileyebilmelerine neden olabildiği (Aydoğan Arslan, 2017), ortanca çocuklara ilk ve son çocuklara göre daha otoriter davranılabildiği (Er Gazeoğlu, 2000) bulunmuştur. Ancak çocuğun cinsiyetinin annelerin tutumlarında farklılık oluşturmadığını ortaya koyan araştırmaların (Özyürek ve Tezel Şahin, 2005; Şanlı ve Öztürk, 2012) yanı sıra kız çocuklara erkek çocuklara göre daha korumacı yaklaşılabilirdiğini (Mızrakçı, 1994), kültürel farklılıkların da katkısıyla annelerin kız çocuklarına erkek çocuklarından daha kısıtlayıcı davranabildiğini (Sertelin, 2003) gösteren sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu araştırmadaki farklılığın da kültür aracılığıyla farklı cinsiyetteki çocuklara atfedilmiş olan farklı değer ve özelliklerin etkisinden ve küçük kardeşi olan çocukların anneleri tarafından daha büyümüş gibi algılanmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür.

Annelerin sergiledikleri tutumlarda *kendi ebeveynlerinin sergiledikleri tutumlardan* izler de gözlemlenmiştir. Bu izler, ebeveynlerinin tutumları kendilerini kötü hissettirdiyse farklı davranışlar geliştirmeleri; ebeveynlerinin tutumları onları olumlu etkilediyse benzer tutumlar sergilemeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca annelerin ebeveynlerinin kendi davranışlarını düzenleme ve şekillendirme konusunda başarılı buldukları tutumlarını sergileme eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Literatürde yer alan araştırmalara bakıldığında benzer bir şekilde annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile kendi yetiştiriliş tarzları arasında ilişki bulunduğu; annelerin kendi anneleriyle benzer tutumlar sergilemeleri yanında kendi annelerinden daha demokratik davranabildikleri (Savran ve Kuşkin, 1995), sevgi boyutunda kendi annelerine benzer tutumlar sergilerken, kontrol boyutunda kendi annelerinin tutumlarını eleştirenlerin tam tersi tutumlar sergileyebildikleri (Mızrakçı, 1994) tespit edilmiştir. Farklı sosyo-kültürel özelliklerdeki çevrelerde annelerin kendi ebeveynleri gibi davranma oranlarının farklılık gösterebildiği (Sertelin, 2003) ayrıca sosyo ekonomik düzeyi ya da eğitim düzeyi daha düşük olan annelerin, sosyo ekonomik düzeyi ya da eğitim düzeyi daha yüksek olanlara göre kendi ebeveynlerinin tutumlarını daha olumlu algılayarak uygulayabildikleri belirtilmiştir (Yılmaz, 2004). Bu araştırmada annelerin kendi ebeveynlerinin tutumlarından etkilendikleri ancak eğitim düzeyi, ekonomik düzey ve kültürel özelliklerin de aracılığıyla kendi ebeveynlerinin davranışlarını büyük oranda süzgeçten geçirebildikleri ve onaylamadıkları kısımları değiştirebildikleri düşünülmüştür.

Annelerin çocuklarının kazanmalarını istedikleri kişilik özelliklerinde toplumun değerler sistemi ön plana çıkmış ve süper egonun ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Anneler tarafından dini ve milli değerlerin kazanılmasına dair vurgu yapılmış ve annelerin çocuklarına bu değerler sistemini kazandırmaya yönelik yaklaşımlar sergiledikleri, çocuklarını yetiştirirken toplumun bakış açısını oldukça önemsedikleri ortaya çıkmıştır. Burada *toplumsal ve kültürel yapının, değerlerin ve inançların* annelerin tutumları üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Alan yazına bakıldığında, farklı kültürlerdeki ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarında da farklılıkların olabildiği bulunmuştur. Amerikalı anne babalar çocuklarını yetiştirirken bireyselliği ön planda tutarken, Japon ebeveynlerin grup bilinci ve güçlü kişiler arası bağlara vurgu yaptıkları belirtilmiştir (Suzuki, 2000). Çinli, Çinli göçmen ve Kafkas Amerikalı ebeveynler arasında çocuk yetiştirme davranışlarının karşılaştırıldığı bir araştırmada Çinli ve Çinli göçmen anne babaların ebeveyn kontrolü, bağımsızlığın teşviki ve başarı vurgularının Kafkas Amerikalı ebeveynlere göre daha fazla olduğu görülmüştür (Lin ve Fu, 1990). Amerikalı ve Türk anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelendiği bir araştırmada Türk annelerin psikolojik kontrol açısından daha yüksek puanlara sahip oldukları, katı kontrol boyutunda ise beklenenin tersine Amerikalı annelerin Türk annelerden daha yüksek puanlara sahip oldukları görülmüştür. Bölgelere göre değerlendirme yapıldığında ise iç anadolu veya metropolde yaşayan annelerin batıya göre daha düşük kabul düzeyleri olduğu; batı bölgesinde yaşayanların ise daha düşük psikolojik kontrol puanlarına sahip oldukları tespit edilmiştir (Ayçiçeği Dinn ve Sunar, 2017).

Anneler tarafından çevrenin güvenli olarak algılanıp algılanmaması, özellikleri, çevredeki diğerlerinin çocuk yetiştirmeye dair doğruları da annelerin çocuklarını sınırlandırmaları ve engellenemelerine hatta daha katı davranabilmelerine sebep olabilmektedir. Britanya'da yapılan bir araştırmada da benzer bir şekilde komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri aracılığıyla annelerin çocuk yetiştirmeyle ilgili deneyimlerini birbirleriyle paylaştıkları, fikir alışverişinde buldukları ve bilgiler edindikleri böylece çevrenin belirlediği standartlara göre iyi bir anne olabilmek için yaşamlarını ve tutumlarını düzenleyebildikleri görülmüştür (Cohen, 1981; akt. Okagaki ve Divecha, 1993, s. 46). Çocuğun bakımında yer alan diğer bireylerin yani baba, anneanne ya da dede gibi yetişkinlerin çocuğa karşı sergiledikleri tutum farklılıklarının da annelerin sergiledikleri çocuk yetiştirme tutumlarını

etkileyebildiği tespit edilmiştir. Annelerin bu yetişkinlerin izin verici tutum sergilemeleri sonucunda disiplin sağlayabilmek için daha otoriter davranmak durumunda kalabildikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca anneler diğerlerinin yanında her zamankinden farklı tutumlar sergilemek durumunda kalmış, bu tutarsız ebeveyn davranışları çocukların döngüyü nasıl kıracaklarını öğrenerek durumdan yararlanmalarına neden olabilmıştır. Özyürek ve Tezel Şahin (2005) de ailede bulunan ve çocuk yetiştirme sürecine dahil olan anne baba dışındaki bireylerin ebeveynlerin tutumlarını etkileyerek, otoriter disiplin yaklaşımları sergilemelerini arttırdığını bulmuşlardır. Ülkemizde anne babanın kendi ebeveynleri, akrabalar ve arkadaşlar gibi tanıdıklar hatta zaman zaman etrafta karşılaşılan yabancılar dahi ebeveyn çocuk ilişkisinde söz hakkı olduğunu düşünerek anne ve babanın davranışlarına müdahale edebilmekte ve yorum yapabilmektedir. Bu durumda bazı ebeveynler kendi doğrularını uygulamaya devam etse de bir kısmı da bu sefer böyle olsun diye düşünerek disiplin yöntemlerinden ödün verebilmekte ya da daha katı davranmak zorunda kalabilmektedir.

Yeni öğrenmelerin de annelerin tutumlarını etkileyerek şekillendirebildiği gözlemlenmiştir. Aile eğitimlerine katılma, profesyonel destek alma, kitap okuma, televizyon izleme gibi aktiviteler ve önceki çocuklarında işe yarayan ya da yaramayan deneyimleri aracılığıyla öğrendiklerine göre çocuklarına karşı yaklaşımlarını düzenlemeye ve öğrendikleri şeyleri uygulamaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında da, ebeveynlerin katıldıkları eğitimler aracılığıyla edindikleri yeni öğrenmelerin çocuklarına yaklaşımları konusunda olumlu katkıları olduğu ve sergiledikleri tutumları pozitif yönde etkilediği görülmüştür (Yıldız, 2003; Demircioğlu, 2012; Şanlı ve Öztürk 2012).

Annelerin çocuklarından *beklenti düzeyleri*, çocuklarına karşı tutumlarını etkileyen bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Çocuklarından yüksek beklenti içinde olduklarında daha baskıcı tutumlar sergileyebildikleri, beklentileri yerine gelmeyince olumsuz yaklaşımlarda bulunabildikleri ancak beklentileri düşükse çocuklarına karşı daha hoşgörülü davranabildikleri ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucundan farklı olarak Çin’de okul öncesi dönemdeki çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan bir araştırmada çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine yönelik daha erken beklentileri olan ebeveynlerin çocuklarına karşı demokratik tutum sergiledikleri tespit edilmiştir (Ren ve Edwards, 2015). Bu durumun

ebeveynlerinin çocuklarına nasıl destek olabilecekleri konusundaki bilgi farklarından kaynaklanabileceği gibi kültürel farklılıklardan da kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

5.3. ANNELERİN EĞİTİM İHTİYAÇLARI

Ebeveynlerin çocuca sevgi ve ilgi ile yaklaşmasının, tutarlı ebeveyn tutumlarının sergilenmesinin ve hedeflerine ulaşması için çocuğun desteklenmesinin kişilik gelişimine pozitif yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Bu yaklaşım tarzının çocuğun içten denetimli bir birey olmasına katkı sağladığı, böylece özgüveni daha yüksek, girişken, diğerlerine bağımlı olmayan başarılı bir kişilik yapısına sahip olabildikleri belirtilmiştir. Ancak fiziksel şiddet, duygusal ihmal ve aşırı korumacı ebeveyn tutumlarının bireyde olumsuz kişilik özellikleri geliştirerek kaygılı, güven sorunu yaşayan, bağımlı ve dıştan denetimli bireyler olmalarına neden olabildiği ortaya konulmuştur (Yeşilyaprak, 1993). Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarını nasıl disipline ettikleri hem çocuğun kişilik gelişimi açısından hem de ailenin çocuca karşı görev ve sorumluluklarını sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi açısından önemli gözükmektedir. Bu çalışmada katılımcı annelerin neredeyse tamamının günlük rutinde çocuklarının davranışlarını düzenlemek, kural ve sınır koymak, öz bakım becerileri kazandırmak ve sorumluluklar üstlenmelerini sağlamak gibi konularda zorlandıkları tespit edilmiştir. Ancak bütün bunlara dair yaşantılarına bakıldığında özellikle tutarsız tutumları nedeniyle sağlıklı bir disiplin sağlamakta güçlük yaşadıkları, baskıcı ve aşırı korumacı davranışlar sergileyebildikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca olumlu disiplin sağlama yöntemleri hakkında bilgilerinin çok az olduğu düşünülmüştür. Çocuklarının sorumluluklarını üstlendikleri, doğru örnek olmadıkları ve seslerini yükselterek, sevgilerinden mahrum ederek duygusal ve hatta fiziksel şiddete başvurarak çocuklarının davranışlarını şekillendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla annelerin öncelikle *olumlu ebeveyn tutumları, olumlu disiplin yöntemleri, kural koyma, olumlu davranış kazandırma* gibi konularda *bilgi ve becerilere* ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. Türkiyede Ailelerin Eğitim İhtiyaçları Araştırmasında (ASAGEM, 2011) da ailelerin en fazla katılmak istedikleri eğitim konularından birisinin çocuklarının istenmeyen davranışlarını kontrol edebilme olduğu tespit edilmiştir.

McMaster aile işlevleri modeline göre de aile içinde kuralların ve kabul edilebilir davranış standartlarının belirlenerek ebeveynlerin ve çocukların davranışlarının kontrol edilmesi önemli bir fonksiyondur. Ayrıca ailede açık bir iletişimin olması, duyguların ifade edilerek uygun tepkilerin verilmesi, problemlerin etkili bir şekilde çözülerek üyelerin birbirleriyle ilgilenmesi, ve rollerin eşit bir şekilde paylaşılarak sorumlulukların yerine getirilmesi sağlıklı aile fonksiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır (Miller, Ryan, Keitner, Bishop ve Epstein, 2000). Ailedeki bu fonksiyonların işlememesi durumunda hem eşler arasında hem de ebeveynler ve çocuk arasında sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Yıldız, 2009). Bu araştırmada da annelerin kendi duygularını çocuklarıyla paylaşmadıkları, çocuğun davranışı sonucunda nasıl hissettiklerini yapıcı bir şekilde ifade etmedikleri gözlemlenmiştir. Bu durumun sonucu olarak öfke kontrolü sağlayamakta zorlandıkları, öfke patlamaları yaşayarak sözel ve fiziksel şiddete başvurdukları tespit edilmiştir. Ayrıca annelerin davranışları sonucunda pişmanlık yaşayarak özür dilemeleri ve tutarsız yaklaşımlar sergilemelerinin bu döngüyü kırmalarını daha da güçleştirdiği düşünülmüştür. Türkiyede Ailelerin Eğitim İhtiyaçları Araştırmasında da (ASAGEM, 2011) benzer bir şekilde aile üyelerinin duygularını olumsuz bir şekilde ifade ederek öfke kontrolü konusunda kendilerini yeterli görmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada annelerin benzer durumlarda çocuklarını da kendi duygularını ifade etmeye teşvik etmedikleri tespit edilmiş, böylece çocuklarının duygularını tanıyarak kendilerini doğru ifade etme becerisi kazanmalarına destek olmadıkları düşünülmüştür. Çocuklarıyla iletişimleri hakkında yaptıkları paylaşımlarda çocuklarıyla ilişki biçimlerini tanımlayarak sorunlarını da paylaştıkları, sık sık iletişim engelleri kullandıkları ve çocuklarıyla yaşadıkları çatışmaları çözmekte zorlandıkları gözlemlenmiştir. Bu durum annelerin *iletişim becerileri* ve *çatışma çözme* konularında eğitime ihtiyaç duydukları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca aile içinde eşler arasında da iletişim güçlükleri yaşadıkları, özellikle eşleri ile sorumlulukların paylaşımı konusunda işbirliği yapamadıkları, bu konudan şikayet etmelerine rağmen eşlerine güven duymadıkları için sorumlulukları kendilerinin üstlendiği ortaya çıkmıştır. TAYA (2006, 2011, 2016) verilerine göre aile içinde en çok yaşanan üç ana sorundan birisi eşler arasında ev ve çocuklarla ilgili sorumlulukların paylaşımı olarak karşımıza çıkmıştır (Beşpınar, 2013b). Ayrıca çocuklara verilen cezaların büyük oranda anneler tarafından verildiği yani çocuğu disipline etme görevinin daha çok anneye yüklendiği (Aybars, 2013), çocukların

eğitim durumlarıyla (%72.2) ve ev ödevleriyle (%66) daha çok annelerin ilgilendiği tespit edilmiştir (Canpolat, 2001). Cinsiyet rolleri konusunda toplumda meydana gelen bir takım değişiklikler olmasına rağmen aileye bir çocuğun dahil olmasıyla birlikte evdeki iş bölümünün babaların para kazanarak evi geindirmeyi, annelerin ise ev işlerini yapma ve çocuğu yetiştirme rollerini üstlendikleri görölmektedir (Kılıçarslan, 2009, s. 157). Hopson ve Hopson (2001) annelerin çoğunluğunun babalardan daha hızlı ve daha iyi ebeveynler olduklarını düşünebildiklerini belirtmektedir. Bir anne kendisi kadar iyi yapamadığını düşünerek bir babanın çocuğunu besleme ya da disiplin becerilerini sorgulayabilmektedir. Burada da annelerin eşlerinin sorumlulukları paylaşmamasından şikayet etmelerine rağmen onların sorumluluklarını üstlenerek (ocuklarına yaptıkları gibi) sorumlulukları paylaşmaktan kaçınabildikleri, bu davranışlarında cinsiyet rollerine dair öğrenmelerinin de etkili olabildiği düşünölmüştür.

Ebeveynliğe geçiş süreci herkes için aynı olmamakta bazıları uyum sağlamakta zorlanarak sorunlar yaşayabilmektedir. Yeni bir üyenin aileye gelişi aile yaşam döngüsünde yer alan diğer evrelere göre aşılması daha zor değişiklikleri ve durumları ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda ebeveynlerin anne baba rolüne uyum sağlayabilmeleri ve ilişkilerine yeni düzenlemeler getirmeleri gerekebilmektedir (Kılıçarslan, 2009, s. 162). Katılımcıların anneliğe dair anlatılarında hamilelik dönemini nasıl geçirdiklerine hatta öncesinde çocuklara karşı bakış açılarının nasıl olduğuna da yer verdikleri tespit edilmiştir. Anneliğe dair yaşamı anlamlı kılma, güçlü hissetmeyi sağlama gibi olumlu atıflarda bulunsalar da genel olarak olumsuz bir tutum sergiledikleri, çocuklarının kişilik özelliklerinin şekillenmesinde de kendi rollerinin daha çok olumsuz olduğuna vurgu yaptıkları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yapılacak aile eğitimlerinin ocuk sahibi olmadan önceki dönemlere de yayılmasının ve *ocuk sahibi olma, hamilelik, sorumlulukların paylaşımı* gibi konularda verilebilecek erken eğitimlerin bu konudaki sorunları ve annelerin sahip oldukları olumsuz bakış açısını değiştirebileceği düşünölmektedir. Daha geç dönemlerde verilen aile eğitimlerinin katkısıyla öğrenilenlerin her iki tarafın da bu değişime direnç göstermelerine sebep olabildiği, ocuk ve ebeveyn arasındaki oturmuş ilişki ve iletişimi değiştirmeyi zorlaştırabildiği düşünölmektedir.

Bireyin ilkokul dönemini kapsayan 6-11 yaş dönemi Erikson'a göre çocuğun çevresinden aldığı tepkiler yoluyla başarı ya da aşağılık duygusunu kazanılabileceği

bir zaman dilimidir. Bu dönemde çocuğun kendi becerileri hakkındaki olumlu duyguları gelecekteki akademik yaşamı için de temelleri oluşturmaktadır. Yaşadığı başarısızlıklar ise kendi yeterliliğine yönelik olumsuz duygular geliştirmesine neden olarak öğrenme ve gelişiminin önüne geçebilmektedir (Senemoğlu, 2005, s. 77; Geçtan, 2015, s. 97). Bu çalışmada da annelerin çocuklarının ve kendilerinin yeterliliklerini sorguladıkları çocuklarına yardımcı olmak adına bağırma, uyarma, tehdit etme, karşılaştırma, aşağılama, utandırma gibi olumsuz yaklaşımlar sergileyebildikleri, çocuklarının akademik beklentilerini yerine getirmeleri konusunda aceleci ve baskıcı davranabildikleri tespit edilmiştir. Bu durumda annelerin çocuklarının bilişsel ve fiziksel alanlardaki *gelişim dönemi özellikleri ve okul çağı çocuğunu nasıl destekleyebilecekleri* hakkında yeterince bilgi sahibi olmamalarının yanısıra akademik olarak atılan ilk adımla çocuklarının eğitsel geleceğine dair kaygılarıyla yüzleşmelerinin de etkisinin olabileceği düşünülmüştür. Güçlük yaşayan annelerden profesyonel destek alanlar olumlu tutumlar geliştirerek çocuklarının da pozitif yönde gelişim kaydetmelerini sağladıklarını ifade etmişlerdir. Görüldüğü üzere annelerin çocuklarının okul yaşamında aldıkları rol konusunda da desteğe ihtiyaç duydukları, çocuklarına nasıl yardımcı olabilecekleri, çocuklarını nasıl motive edecekleri konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Beş yedi yaş çocuğu ebeveynlerine merak ettiği pek çok konuda sorular sorabilmekte ve kendisini tatmin edebilecek cevaplar bekleyebilmektedir. Soyut ve somut pek çok kavrama dair merakları olabilmektedir. Allah ve ölüm kavramları da çocukların merak ettikleri kavramlar arasında yer almaktadır. Zaman zaman ebeveynler çocuklarına Allah sevgisi kazandırmak yerine çocuklarını korkuyla terbiye edebilmekte, bunun sonucunda ise suçluluk hisseden, kendini aşağılayan çocuklarla karşılaşabilmektedir. Bu soyut kavramlarla ilgili açıklamalar yapılırken çocukların içinde buldukları gelişim dönemi özelliklerinin göz önünde bulundurulması ve çocukların doğru bir şekilde bilgilendirilmesi oldukça önemlidir (Yavuzer, 2016c). Bu araştırmada da annelerin çocuklarını yetiştirirken dini inançlarına zıt olmayacak şekilde davrandıkları, çocuklarına bu konuda da eğitim vermeye çalıştıkları ve çocuklarıyla ilgili zorlandıkları durumlarda dini kaynakları (dua etmek gibi) içsel bir yardım aracı olarak kullandıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra annelerin Allah, sonsuz yaşam, cennet, cehennem gibi *dini konularla ilgili kavramları* ve *ölüm*, sevilen birisinin kaybı gibi durumları çocuklarına anlatırken

zorlandıkları; çocuklarının bu konulardaki sorularını en doğru şekilde nasıl cevaplayacaklarını ve ne derinlikte bilgi vermeleri gerektiğini bilemedikleri, çocuklarını korkutmaktan çekindikleri ortaya çıkmıştır. Buna rağmen annelerin çoğunun çocuklarının davranışlarını şekillendirmek için zorlandıkları durumlarda dini öğelerden (günah, sevap gibi) yararlanabildikleri ve zaman zaman çocuklarının korkabilecekleri açıklamalar yapabildikleri de gözlemlenmiştir. Dolayısıyla annelerin bu soyut kavramları çocuklarına nasıl açıklayabileceklerini öğrenmelerinin çocuklarına korku, kaygı, suçluluk gibi duygular yaşatmalarının önüne geçebileceği düşünülmüştür.

Annelerin çocuklarının *cinsel gelişim* konusundaki sorularını da cevaplamakta zorlandıkları, bu konuda bilgi vermekten ve çocuklarıyla konuşmaktan çekindikleri ortaya çıkmıştır. Benzer biçimde çocuklarını cinsel istismara karşı korumak istedikleri ancak çocuklarının korkmasına sebep olmadan bunu nasıl yapacakları konusunda da bilinçsiz oldukları ve kaygılar taşıdıkları gözlemlenmiştir. Çocuklarını korumaya yönelik en çok yabancılara karşı çocuklarını uyardıkları ve bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak yapılan araştırmalar cinsel istismar suçunu işleyen kişilerin yabancılardan çok aile üyesi, akraba gibi kurbanın tanıdığı kişiler olduğunu göstermektedir (Tüzün, Elmas ve Akkay, 1998; Bahalı, Akçan, Yolga Tahiroğlu ve Avcı, 2010; Erdoğan ve diğerleri, 2011). Annelerin yaşantılarına bakıldığında bu durumun çocuklarının cinsel gelişim süreci hakkında yeterince bilgi sahibi olmamalarından, sahip oldukları bilgileri çocukların gelişim düzeyine göre nasıl aktaracaklarını bilmemelerinden ve cinsel gelişimle ilgili konuşmaların toplumda tabu olarak görülmesinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Tuğrul ve Artan (2001) da annelerin bu konudaki görüşlerini inceledikleri araştırmada çocukların cinsellikle ilgili sorularını en çok annelerine sorduklarını, annelerin büyük bölümünün cinsel eğitimin ne olduğunu bilmediklerini ve cinsel eğitimi cinsel ilişki ile ilişkilendirdiklerini, cinselliğin ergenlik ve evlilik gibi dönemlere has olduğunu düşündüklerini bulmuşlardır. Yapılan başka bir araştırmada da ebeveynlerin bu konulardaki bilgilerini daha çok arkadaşlarından edindikleri ve araştırmaya katılanlardan %36,3'ünün çocuklarının cinsellikle ilgili sorularını cevaplamada kendilerini yetersiz buldukları ve %37,6'sının ise çocuklarıyla bu konuda konuşmaktan çekindikleri tespit edilmiştir (Eroğlu ve Gölbaşı, 2005). Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları Araştırmasında da (ASAGEM, 2011) benzer bir şekilde

ailelerin en fazla eğitime ihtiyaç duydukları alt boyutlardan birisinin cinsel eğitim olduğu bulunmuştur.

Anneler tarafından bilgisayar, akıllı telefon, tablet, televizyon *gibi teknolojik araçlar ve internet kullanımına* da sık sık değinildiği, annelerin çocuklarına bu araçların kullanımı konusunda nasıl bir düzenleme yapmaları gerektiği konusunda zorlandıkları gözlemlenmiştir. Anneler tarafından teknolojinin çocukların gelişimi, ders başarısı, davranışları ve aile içi iletişime olan etkisine özellikle de internetle sosyal medyanın güvenli ve doğru kullanımına vurgu yapılmış, bu konuda sorunlar yaşadıkları hatta çocukların zararlı içeriklere maruz kalabildiği dile getirilmiştir. Kendilerinin de teknolojik aletlerin kullanımı yanı sıra doğru ve güvenli kullanım hakkında bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duydukları düşünülmüştür. Bu konuda yapılan ve 23 Avrupa ülkesi ile Türkiye’yi kapsayan bir araştırmada da benzer bir şekilde çocukların internette geçirdikleri zaman süresince gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek riskli içeriklere maruz kaldıkları, hem ebeveynlerin hem de çocukların internet kullanımı konusunda yeterince beceriye sahip olmadıkları ve ebeveynlerin çocuklarını internette karşılaştıkları risklerden korumak için yeterince bilinçli olmadıkları anlaşılmıştır (Karakuş, Çağıltay, Kaşıkçı, Kurşun ve Ogan, 2014). Ayrıca tablet kullanımına daha fazla zaman ayıran çocukların ebeveynleriyle daha fazla çatışma yaşadıkları, tableti sıklıkla ebeveynleriyle birlikte kullanan çocukların ise ebeveynleriyle daha az çatışma yaşadıkları bulunmuştur (Beyens ve Beullens, 2016).

5.4. SONUÇ

Beş-yedi yaş düzeyinde çocuk sahibi olan annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının, sergiledikleri tutumları etkileyen faktörlerin ve eğitim ihtiyaçlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda katılımcı annelerin çocuklarını yetiştirirken disiplin sağlayamadıkları ve sıklıkla olumsuz ebeveyn tutumları sergiledikleri tespit edilmiştir. En çok tutarsız, aşırı koruyucu ve otoriter yaklaşımlara yer verdikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca annelerin ifadelerinden ebeveynler ve eşler olarak aile fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlandıkları anlaşılmıştır. Çocukların davranışlarını şekillendirmek üzere duygusal, sözel ve fiziksel şiddete başvurabildikleri ve ödüllerin en çok maddi ödüllerden oluştuğu ortaya çıkmıştır. Annelerin sergiledikleri bu tutumların kültürel faktörler, değerler ve

inanç sistemi, kendi yetiştiriliş tarzları, kişilik özellikleri, duygu durumları, anneliğe dair geçmiş yaşantıları ve inançları, yeni öğrenmeleri ve çocuklarından beklentileri gibi pek çok faktörden etkilendiği tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların mizaç özellikleri, cinsiyeti, yaşı, kardeş ve torun sırası gibi özelliklerinden de etkilenebildiği ortaya çıkmıştır. Annelerin sık sık kendi davranışlarının doğruluğunu sorguladıkları gözlemlenmiştir. Bu durum ebeveynliğe dair eğitimlere ihtiyaç duyduklarını doğrular niteliktedir. Özellikle ilkokula başlama ile birlikte baskıcı tutumlara yer verebildikleri, cinsel gelişim konusunda çocuklarıyla konuşmakta zorlandıkları, dini ve soyut kavramları anlatmak, teknolojik araçların kullanımı ve güvenli internet konularında desteğe ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Çocuk merkezli davranan annelerin kariyerlerinden ödünler verebildikleri, eşlerle aile içi sorumlulukların paylaşımı konularında çocuklara dair sorumlulukları daha çok annelerin üstlendiği ortaya çıkmıştır. Annelerin çocuk yetiştirme konusunda kitaplar, aile eğitimleri, televizyon programları, internet, aile büyükleri gibi farklı kaynaklardan bir takım bilgiler almış olmalarına rağmen öğrendiklerini günlük yaşama transfer etmede zorlandıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ebeveyn tutumları, aile içi iletişim, olumlu disiplin yöntemleri, teknolojinin güvenli kullanımı, okul çağı çocuğuna destek olma, gelişim dönemi özellikleri ile çocuğun cinsel gelişim, ölüm ve dini kavramlar gibi konulardaki sorularına sağlıklı cevap verme gibi bilgiye ihtiyaç duydukları pek çok alanda beceriler kazanmaya da ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır.

5.5. ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen sonuçlara dayanılarak, ebeveyn çocuk iletişiminin kalitesinin artırılması ve her açıdan sağlıklı nesillerin yetiştirilebilmesi için politika geliştiren kurum ve kuruluşlara, okul psikolojik danışmanlarına ve gelecekteki araştırmacılara aşağıdaki öneriler verilmiştir.

5.5.1. Politika Belirleyicileri İçin Öneriler

1. Aile eğitimlerinin yaygınlaştırılması, duyurulmasının sağlanması, evlilik öncesinden ergenlik dönemine kadar yayılması, süreklilik arz etmesi ve beceri temelli olması, eğitimlerin etkililiğinin sadece kısa vadede değil uzun vadede de

değerlendirilmesi aile eğitimlerinden elde edilen verimliği arttırabilir. Böylece günümüzde uygulanmaya çalışılan gelişimsel rehberlik anlayışı ve önleyici rehberlik çalışmaları açısından aile eğitimlerinin üstlenmesi gereken rol daha da etkinleştirilebilir.

2. İnternet, televizyon gibi kaynaklarda aile eğitimi konusuna daha fazla vurgu yapılması, yeterlilik sahibi kişiler tarafından aile eğitimi konularında akademik yayınlar yapılarak daha fazla kişiye ulaşılması sağlanabilir.

3. Araştırma sonucunda annelerin çoğunun iş ve eğitim yaşamları ile annelik arasında bir seçim yaptıkları tespit edilmiştir. Bu durumun annelerin bu konudaki motivasyon ve çabasından kaynaklanabileceği gibi, annelik izinleri ve haklarındaki düzenlemelerin yetersizliği, kurumlar arasındaki farklı uygulamalar, güvenilir bakıcı ya da kreş bulma gibi sorunlardan da beslenebildiği düşünülebilir. Bakıcı ve kreşlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki yeterliliklerine dair politikalar üretilmesi, annelerin bu konuda yaşadıkları kaygılar ve engeller konusunda destek alabilmeleri, doğum öncesi ve sonrası izin ve hakların anne, aile ve bebeğin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi annelerin iş gücüne katılımının önünü açacak adımlar olarak görülebilir.

4. Sadece okul psikolojik danışmanlarının değil ebeveynlerin ilk ulaştıkları ve güvendikleri kaynak olarak gördükleri sınıf rehber öğretmenlerinin de çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilerinin arttırılmasını sağlamak amacıyla hizmet içi pedagojik eğitimlerin düzenlenmesi annelerin daha sağlıklı bilgilere ulaşmasını sağlayabilir.

5.5.2. Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler

1. Bu çalışmada tespit edilen ihtiyaç alanlarına yönelik olarak aile eğitim programları geliştirilebilir. Aile eğitimine dair çalışmalar yapmadan önce de ihtiyaç analizleri yapılarak kültürel farklılıklar ve özelliklerin göz önüne alınmasıyla eğitimlerin daha verimli hale getirilmesi sağlanabilir. İhtiyaçlar tespit edilerek yapılan aile eğitimleri çocuklar için risk faktörleri oluşmadan, koruyucu rehberlik faaliyetlerinin düzenlenmesi açısından önemli olabilir.

2. Düzenlenecek aile eğitimlerine babalar ve çocuk bakımında yer alan diğerlerinin de katılmaları sağlanabilir. Böylece aile içinde tutum farklılıkları oluşması önlenir ve sağlıklı aile fonksiyonlarının yerine getirilmesi sağlanabilir.

3. Aile eğitimleri düzenlenirken ebeveynlere beceri kazandırmaya yönelik içerik düzenlemeleri yapılarak bilgi vermenin yanı sıra uygulama ve günlük yaşama transfer etmeye daha fazla zaman ayrılabilir. Konferanslarla sadece bilgi verme yerine küçük grup çalışmalarıyla beceri temelli ve daha uzun vadeli aile eğitim çalışmaları gerçekleştirilebilir.

5.5.3. Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Kültürel faktörler, değer ve inançlar sisteminin ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkileri üzerine nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem araştırmaları yapılabilir. Böylece bu sistemlerin ebeveyn davranışları üzerindeki etkisi daha açık anlaşılabilir. Olumsuz davranışlar sergilemelerine neden olabilen inanışlar hakkında farkındalık kazanılabilir.

2. İlkokula başlama sürecinde anne babaların çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarının daha geniş bir şekilde ele alındığı çalışmalar yapılabilir. Böylece çocukların akademik gelişimleri açısından kritik öneme sahip bu dönemin nasıl daha sağlıklı geçirilebileceğine dair bilgi elde edilebilir.

3. Cinsel gelişim ve cinsel istismarın önlenmesi konusunda ebeveynlerin bilgi düzeyleri ve eğitim ihtiyaçlarının incelendiği daha kapsamlı araştırmalara yer verilebilir. Böylece çocuk ihmal ve istismarı açısından önleyici ve koruyucu rehberlik çalışmalarının yapılması, aile eğitim programlarının düzenlenmesi sağlanabilir.

4. Sosyal medya ve internetin güvenli kullanımı konularında ebeveynlerin bilgi düzeyleri ve eğitim ihtiyaçları incelenerek teknolojinin sağlıklı kullanımına yönelik çalışmalar ortaya çıkarılabilir.

5. Annelerin kariyer yolculuklarında karşılaştıkları engeller incelenerek ihtiyaç duyulan destekler konusunda çalışmalar yapılabilir.

6. Babaların çocuk yetiştirmede üstlendikleri roller ve ebeveynlerin aile içi görev paylaşımlarının incelendiği çalışmalar yapılarak bu durumun nedenleri ve nasıl eşit paylaşım yapılabileceğine dair bilgilere ulaşılabilir.

KAYNAKLAR

- Abdul Gafor, K. and Kurukkan, A. (2014). Construction and Validation of Scale of Parenting Style. *Guru Journal of Behavioral and Social Sciences*, 2(4), 315-323.
- Afat, N. (2013). Çocuklarda üstün zekânın yordayıcı olarak ebeveyn tutumları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 155-168.
- Aile Yapısı Araştırması, (2016). (2017, Ocak). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 21869. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>.
- Ajilchi, B., Kargar, F. R. and Ghoreishi, M. K. (2013). Relationship between the parenting styles of overstressed mothers with their children's self-esteem. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 82, 496-501.
- Arabacı, N. ve Aksoy, A. B. (2005). Okul öncesi eğitime katılım programının annelerin bilgi düzeylerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 18-26.
- Arı, M., Bayhan, P. ve Artan, İ. (1995). Farklı anne baba tutumlarının 4-11 yaş grubu çocuklarında görülen problem durumlarına etkisinin araştırılması. *10. Ya-Pa okulöncesi eğitimi ve yaygınlaştırılması semineri* (s. 23-38) içinde. İstanbul:Ya-Pa Yayınları.
- Aybars, A. İ. (2013). Anne baba ile çocuklar arasındaki ilişkiler. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. (s. 210-231) içinde. İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Erişim Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>
- Ayçiçeği, A. (1993). *The Effect Of The Mother Training Program*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayçiçeği Dinn, A. ve Sunar, D. (2017). Çocuk yetiştirme tutumları ve bağıntılarının kültür içi ve kültürlerarası karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(79), 95–110. Erişim Adresi: <http://www.turkpsikolojidergisi.com/PDF/TPD/79/07.pdf>.

Aydın, B. (2015). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (5. Basım). Ankara: Nobel.

Aydoğan Arslan, S. (2017). *Ebeveynlerin çocukluk çağı örseleme yaşantısı ve bazı demografik özellikleri ile çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ay Solmaz, B. (2017). *Korkusu olan ve olmayan 3-6 yaş arası çocukların, anne baba tutumlarının ve anne baba kaygısının çocukların korkularına olan etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aytar, A. G., Aksoy, A. B. ve Kaytez, N. (2014). Anne kişiliği ve çocuğun mizaç özelliği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(3), 237-251.

Aytemiz, T. (2010). *Ebeveynin kişiliği, çocuğun mizacı ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ay, T. R. (2015). *Lise öğrencilerinin anne-baba tutumlarının öğrencilerin sosyal problem çözme becerilerine ve depresyon düzeylerine etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahalı, K., Akçan, R., Yolga Tahiroğlu, A. and Avcı, A. (2010). Child sexual abuse: Seven years in practice. *Journal of Forensic Sciences*; 55(3), 633-636.

Bakar, Z. A., Ahmad, M. J., Dolah, S., Halim, H. A. and Anuar, N. (2012). Parenting Style and Its Effect on the Malaysian Primary School Children's School Performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 69, 1579-1584.

- Baltaş, Z. (2016). Temel ihtiyaçların kazanılmasında ailenin rolü. H. Yavuzer (Ed.) *Ana baba okulu* içinde (20. Basım), (56-82). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bartholomeu, D., Montiel, J. M., Fiamenghi Jr, G. A. and Machado, A. A. (2016). Predictive Power of Parenting Styles on Children's Social Skills: A Brazilian Sample. *SAGE Open*, 6(2), 2158244016638393.
- Başal, H. A. (2007). *Gelişim ve psikoloji 'Nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim'* (4. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4). 887-907.
- Bayhan, P.S. ve Artan, İ. (2009). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Beckert, T. E., Strom, P. S. and Strom, R. D. (2007). Adolescent perception of mothers' parenting strengths and needs: a cross-cultural approach to curriculum development for parent education. *Adolescence*, 42(167), 487-500.
- Bee, H. (1995). *The developing child*. (7. Edition). New York: Harper Collins College Publisher.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development*, 83-96.
- Berns, R. M. (2013). *Child, family, school, community : socialization and support*. (9. Edition). USA: Wadsworth Cengage Learning.
- Beşpınar, F. U. (2013a). Toplumsal cinsiyet ve aile. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. (s. 234-276) içinde. İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Erişim Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>

- Beşpınar, F. U. (2013b). Türkiye’de evlilik. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. (s. 112-167) içinde. İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Erişim Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>
- Beyens, I. and Beullens, K. (2016). Parent–child conflict about children’s tablet use: The role of parental mediation. *New Media & Society*. <https://doi.org/10.1177/1461444816655099>.
- Bornstein, M. H. (2001). Parenting: Science and practice. *Parenting*, 1(1-2), 1-4. DOI: 10.1080/15295192.2001.9681208
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Mass: Harvard University Press. *eBook Collection (EBSCOhost)*, EBSCOhost (accessed August 19, 2017).
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education*, Vol. 3, 2nd edition. Oxford: Elsevier. Reprinted in: Gauvain, M. (Ed.), *Readings on the development of children*, 2nd. Ed. (pp. 37-42). NY: Freeman. <http://www.psy.cmu.edu/~sieglar/35bronfenbrenner94.pdf>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, D. and Palm, G. P. (2004). *Group parent education: promoting parent learning and support*. USA: Sage Publications.
- Canpolat, T. (2001). *Öğretmen aile işbirliği ile ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuram ve uygulamaları* (7. Baskı). Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Cornell, A. H. and Frick, P. J. (2007). The moderating effects of parenting styles in the association between behavioral inhibition and parent-reported guilt and empathy in preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 305-318.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, S.B. ve Demir Çev. Ed.). (3. Baskıdan çeviri). Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (2004). *İnsan ve davranışı* (13. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişim*. Konya: Eğitim Kitabevi
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. Ş., (2011). *Anne Baba Eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakan, P. ve Sezer, Ö. (2010). Süreğen hastalığı olan çocuklara sahip annelerin tutumları, kaygı düzeyleri ve diğer değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2), 161-180.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107.
- Darling, N. and Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496. doi:10.1037/0033-2909.113.3.487.
- Demircioğlu, H. (2012). *Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitim programının aile işlevleri ve anne baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Demir, E. K. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk psikoloji yazıları*. 11(21), 15-25.
- Demir, İ. (2007). *Gençlerin Kimlik Yapıları: Farklı Yerellikler Ekseninde Nitel Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Demir, H. N. (2006). *7-9 yaş grubu çocukların genel yetenek ve dil gelişimleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Demirel, Ö. (2010). *Kuramdan uygulamaya eğitim programı geliştirme* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, S. (2010). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dokuyan, M. (2015). *12.sınıf öğrencilerinde algılanan anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmezer, İ. (2003) *Ailede iletişim ve etkileşim, sağlıklı insan sağlıklı aile*. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.
- Dursun, A. (2010). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranış Problemleriyle Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Durmuşoğlu Saltalı, N. ve Arslan, E. (2012). Ebeveyn Tutumlarının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal yetkinlik ve İç Dönüklük Davranışını Yordaması. *İlköğretim Online*, 11(3), 729-737.
- Durmuş, R. (2006). *3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne-baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Dwyer, C. M. and Sweeney T.R. (2001). Guide to quality: Even Start Family Literacy Program Implementation and Continuous Improvement. U.S. Department of Education. Erişim Adresi: <https://wvde.state.wv.us/abe/wvfli/Guide%20to%20Quality%20Even%20Start%20Family%20Literacy.pdf>.
- Eftekin, P. (2015). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin internet bağımlılığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Eker, O. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin yaşadığı sınav kaygısının nedenleri ve anne - baba tutumlarının sınav kaygısına etkisi: Merzifon örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2005). *Gelişim ve öğrenme*. (14. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M. G., Atabek, M. S., Koparan, C., Özdemir, E., Baranova Çetiner, A., Yurteri, N., Öztürk, Ü., Kurçer, M. A. ve Handan Ankaralı, H. (2011). Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 12, 55-61.
- Er Gazeloğlu, C. (2000). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimine ana-baba tutumunun etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkan, S. (2015). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z.F Temel. (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları içinde* (3. Baskı), (3-43). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eroğlu, K. ve Gölbaşı, Z. (2005). Cinsel eğitimde ebeveynlerin yeri: ne yapıyorlar, ne yaşıyorlar? *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 8(2), 12-21.

- Ersay, E. (2015). Aile eğitimi programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. Z.F Temel. (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (3. Baskı), (274-324). Ankara: Anı Yayıncılık
- Evans, J. L., Myers, R. G. and Ilfeld, E. M. (2000). *Early childhood counts: a programming guide on early childhood care for development*. WBI learning resources series World Bank Institute (WBI). Washington, D.C.: The World Bank.
- Fine, M. J., (1980). The parent education movement: an introduction. M. J Fine. (Ed) in *Handbook On Parent Education*. USA: Academic Press.
- Fletcher, A. C., Walls, J. K., Cook, E. C., Madison, K. J. and Bridges, T. H. (2008). Parenting style as a moderator of associations between maternal disciplinary strategies and child well-being. *Journal of Family issues*, 29(12), 1724-1744.
- Foster, C. J. E., Garber, J. and Durlak, J.A. (2007). Current and past maternal depression, maternal interaction behaviors, and children's externalizing and internalizing symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 527-537.
- Geçtan, E. (1988). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2015). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. (22. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gibbs, A. (1997). Focus groups. *Social research update*, 19(8), 1-8.
- Gladding, S.T. (2012). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları* (İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Çev.). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Goodman, S. H. (2007). Depression in mothers. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 107-135. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Sherryl_Goodman/publication/6124092_Depression_in_Mothers/links/00b7d52d189860fc27000000.pdf.

- Gordon, T. (1980). Parent effectiveness training: a preventive program and its effects on families. M. J Fine. (Ed) in *Handbook on parent education*. USA: Academic Press.
- Güenalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray İli Örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güzel, Ş. (2006). *Dört altı yaş grubu çocuğa sahip annelerin aile eğitimine yönelik ihtiyaç duydukları konuların belirlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hale, R. (2008). *Baumrind parenting styles and their relationship to the parent developmental theory*. (Doctoral Dissertation). Pace University, New York.
- Hamamcı, Z. (2007). Anababalara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması. Y. Kuzgun ve Z. Hamamcı (Ed.) *Anababa eğitim programları* içinde. (1-22). Ankara: Maya Akademi.
- Hamamcı, Z. ve Köksal Akyol, A. (2004). 3-6 Yaşlarında Çocukları Olan Anne ve Babaların Eğitim Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *OMEP 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı* (s. 55-56) içinde. İstanbul: Ya-Pa Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Hamarta, S. (2007). *İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin algılanan anne baba tutumları açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hoghughı, M. (2004). Parenting- an introduction. M. Hoghughı & N. Long (Ed). in *Handbook of parenting theory and research for practice*. SAGE Publications.
- Holden, G. W. (1997). *Parents and the dynamics of child rearing*. United Kingdom: Westview Press.

Holden, G., Coleman, S. and Schmidt, K. (1995). Why 3-year-old children get spanked: Parent and child determinants as reported by college-educated mothers. *Merrill-Palmer Quarterly*, 41(4), 431-452. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/23087935>.

Hopson, D. P. and Hopson, D. S. (2001). *Team-spirited parenting: 8 essential principles for parenting success*. New York. John Wiley & Sons.

<http://education.state.mn.us/MDE/fam/elsprog/ECFE/>.

<http://parentsasteachers.org/who-we-are/>.

<https://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/aep-in-tarihcesi/>.

<http://www.acev.org/biz-kimiz>.

<http://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin>.

<https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>.

Işikoğlu Erdoğan N., Yoleri S. ve Tetik G. (2017). Ebeveyn Tutumlarının Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Mizaç Özellikleri İle İlişkisinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 226-239.

İkiz, S. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

İnanç, L., Altıntaş, M. ve Barış, T . (2017). Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ile kişilik yapıları arasındaki ilişki. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1731-1745. Retrieved from <http://www.dergipark.gov.tr/ijsser/issue/30374/336505>.

İşmen Gazioğlu, E. (2016a). Gelişim psikolojisinde aile ve okul etkileşimi. H. Ergin ve S. A. Köseoğlu (Ed.), *Gelişim psikolojisi içinde* (7. Basım), (235-257). Ankara: Nobel.

- İşmen Gazioğlu, E. (2016b). Ailede disiplin anlayışı. H. Yavuzer (Ed.) *Anne baba okulu: ana-baba eğitimi ve aile içi iletişim becerileri* içinde (20. Basım), (159-176). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Jacobson, A. L. and Engelbrecht, J. (2000). Parenting education needs and preferences of parents of young children. *Early Childhood Education Journal*, 28(2), 139-147.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). Aileye yaklaşımda bir kuramsal çerçeve ve aile değişim modeli. *Aile Kurultayı: Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler. Birinci Kitap.* (s. 52-68) içinde. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı. Erişim Adresi: http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_17_aile_kurultayi_degisim_surecinde_aile_toplumsal_katirim_ve_demokratik_degerler.pdf.
- Karakuş, T., Çağıltay, K., Kaşıkçı, D., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171). Erişim adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1867/645>.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar İlkeler teknikler.* (26. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kartal, H. (2015). Erken eğitim ve destek programları. Z.F Temel. (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (3. Baskı), (159-221). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kent Kükürtçü, S. (2011). *5-6 yaş çocuklarının ailelerinin ve öğretmenlerinin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıldan, A. O. (2012). Aile içi ilişkiler ve özel durumlarda aile. T. Güler (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* içinde (s. 55-70). Ankara: Pegem Akademi.

- Kılıçarslan, A. (2009). Ebeveynliğe geçiş. H. Yavuzer (Ed.) *Evlilik okulu: evlilikte kişilerarası ilişkiler ve iletişim becerileri* içinde. (3. Basım), (149-163). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılıç, Z. ve Gültekin, M. (2014). İlköğretimde çocuğu olan ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve eğitim gereksinimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), 85-112.
- Köksal, B. (2016). *Özel bir okulda okuyan 2-6 yaş arası çocukların saldırganlık düzeyleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuru Örgün, S. (2000). *Anne Baba Tutumları ile 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuzlu Ayyıldız, T., Ocakçı, A. ve Ayoğlu, F. N. (2006). Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları. 49. Milli Pediatri Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.
- Küçükkaragöz, H. (2016). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.) *Eğitim psikolojisi: gelişim-öğrenme –öğretim* içinde (16. Baskı), (84-122). Ankara: Pegem Akademi.
- Krueger, R. A. (1994). *Focus groups: A practical guide for applied research*. (second edition). USA: Sage Publications.
- Lara, H. and Elenora, G. (1999). The relationship between self-esteem and parenting style: a cross-cultural comparison of Australian and Vietnamese Australian adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(6). 742-61.
- Le Comte, G., Le Comte, A. ve Özer, S.A. (1978). Üç sosyo ekonomik düzeyde Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: bir ölçek uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 1(1): 5-8

- LeCompte, M. D. and Goetz, J. P. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research, *Review of Educational Research*. 52(1), 31 – 60.
- Lerner, J. V. (1993). The influence of child temperamental characteristics on parent behaviors. T. Luster ve L. Okagaki (Ed.) In *Parenting: an ecological perspective*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. USA: Sage Publications.
- Lin, C. C. and Fu, V. R. (1990). A Comparison of Child-Rearing Practices among Chinese, Immigrant Chinese, and Caucasian-American Parents. *Child Development*, 61(2), 429-433. doi:10.2307/1131104.
- Litosseliti, L. (2003). *Using focus groups in research*. London: Continuum.
- Li, X., and Xie, J. (2017). Parenting styles of Chinese families and children’s social-emotional and cognitive developmental outcomes. *European Early Childhood Education Research Journal*, 1-14.
- Lovejoy, M. C., Graczyk, P. A., O’Hare, E. and Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*. 20. 561–592.
- Luster, T. and Kain, E. L. (1987) The relation between family context and perceptions of parental efficacy. *Early Child Development and Care*. 29(3), 301–311.
- Maccoby, E. E. and Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent child interaction. P.H. Mussen(Series Ed.) and E. M. Heatherington (Vol. Ed.). In. *Handbook of child psychology: Vol:4 socialization, personality, and social development*. (1-102). New York: Willey.
- Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental psychology*, 28(6), 1006-1017.
- Mahoney, G., Kaiser, A., Girolametto, L., MacDonald, J., Robinson, C., Safford, P., and Spiker, D. (1999). Parent education in early intervention: A call for a renewed focus. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(3), 131-140.

- McLoyd, V. C. (1990). The Impact of Economic Hardship on Black Families and Children: Psychological Distress, Parenting, and Socioemotional Development. *Child Development*. 61, 311–346.
- Mızrakçı, Ş. (1994). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörler: demografik özellikleri, kendi yetiştiriliş tarzları, çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Miller, I. W., Ryan, C. E., Keitner, G. I., Bishop, D. S. and Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assessment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22, 168–189. doi:10.1111/1467-6427.00145.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2014). Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm>.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2015). Aile eğitimi programları tarihsel gelişimi. Erişim Adresi: http://aileegitimi.meb.gov.tr/upload/Aile%20Egitiminin%20Tarihsel%20Gelişimi%2028_12_2015.pdf.
- Minnesota Department of Education. (2011). Curriculum in Early Childhood Family Education: Philosophy and Implementation.
- Minnesota Department of Education. (2010). History Of Minnesota Early Childhood Family Education Program Development.
- Moghaddam, M., Validad, A., Rakhshani, T. and Assareh, M. (2017). Child self-esteem and different parenting styles of mothers: a cross-sectional study. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*. 19(1), 37-42.
- Myers, R. (1996). *Hayatta Kalan Oniki*. (Çevirenler; R. Ağış Bakay ve E. Ünlü Çev.). Ankara; Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları No:5.

- Okagaki, L. and Divecha, D. J. (1993). Development of parental beliefs. B. Luster ve L. Okagaki (Ed.) *Parenting an ecological perspective* içinde. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Okuyucu, A. (2017) *İlkokul döneminde anne baba tutumlarının öğrenci başarısına etkisi esenler ilçesi örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Osman, F., Klingberg-Allvin, M., Flacking, R. and Schön, U. K. (2016). Parenthood in transition–Somali-born parents’ experiences of and needs for parenting support programmes. *BMC international health and human rights*, 16(1), 7.
- Özcan, H. (1996). *İlkokul öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdikmenli, D. (2009). *12-15 yaşları arasında ergen çocuk sahibi annelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, ihtiyaca uygun program geliştirilmesi uygulama ve değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgün, Ö. (2015). Ebeveynlikle ilgili kuramlar ve araştırmalar. Z.F Temel. (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (3. Baskı), (72-103). Ankara : Anı Yayıncılık.
- Özguven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve sosyal bilimler dergisi*. 44(206), 106-120.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2012). Anne baba olmak ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları. T. Güler (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* içinde (s. 35-49). Ankara: Pegem Akademi.

- Pamuk, S. (2016). *Farklı anne baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin kendini toplama gücüne, problem çözme becerilerine ve karar verme davranışlarına etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. (second edition). USA: Sage Publications.
- Poster, M. (1993). *Eleştirel aile kuramı*. (H. Tapınç, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Prinzle, P., Stams, G. J. J. M., Deković, M., Reijntjes, A. H. A. and Belsky, J. (2009). The relations between parents' Big Five personality factors and parenting: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(2), 351-362.
- Razon, N. (2016). Çalışan anne ve çocuğu. H. Yavuzer (Ed.) *Anne baba okulu: ana-baba eğitimi ve aile içi iletişim becerileri içinde* (20. Basım), (142-158). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ren, L. and Edwards, C. P. (2015). Chinese parents' expectations and child preacademic skills: The indirect role of parenting and social competence. *Early Child Development and Care*. 185(4), 614-630. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2014.944908>.
- Roman, N. V., Makwakwa, T. and Lacante, M. (2016). Perceptions of parenting styles in South Africa: The effects of gender and ethnicity. *Cogent Psychology*, 3(1), <http://dx.doi.org/10.1080/23311908.2016.1153231>.
- Savran, C. ve Kuşkin, İ. (1995). Ana babalar ile onların ana babaları arasındaki çocuk yetiştirmeye yönelik tutum ilişkileri. *10. Ya-Pa okulöncesi eğitimi ve yaygınlaştırılması semineri* (s. 181-195) içinde. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim* (12. Basım). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn tutumlarının sosyokültürel yapı ve aile fonksiyonları ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sertelin Mercan, Ç. (2016). Gelişim psikolojisinde kuramlar ve araştırma yöntemleri. H. Ergin, S. A. Köseoğlu (editör) *Gelişim psikolojisi içinde*. (7. Basım), (7-28). Ankara: Nobel.
- Sevim, J. (2010). *Anne bu ne? Çocuğun ve ergenin cinsel eğitimi* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Smit, E. and Hoosain, S. (2017). Parenting needs of mothers who are survivors of CSA. *Child Abuse Research in South Africa*, 18(1), 86-96.
- Smith, J. A., Flowers, P. and Larkin, M. (2011). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. London: Sage Publications.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing Grounded theory*. (Second edition). USA: Sage Publications.
- Suzuki, M. J. (2000). Child-rearing and educational practices in the United States and Japan: Comparative perspectives. *Hyogo University of Teacher Education Journal*, 20(1), 177-186. http://www.ceser.hyogo-u.ac.jp/suzukimj/paper9_99/paper9_99.html.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk psikoloji dergisi*. 14(44), 35-58.
- Sümer, N. T., Aktürk, G. T. ve Helvacı, E. T. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şanlı D. ve Öztürk C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Buca eğitim fakültesi dergisi*, (32), 31-48.
- Şendil, G. (2003). *Çocuk ergen ve anne baba*. Çantay Kitabevi.

- Şendil, G. ve Balkan İ.K. (2005). *Anne baba olmak 'çocuğun eğitimi ailede başlar'*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Şendil, G. ve Cesur, S. (2011). The relationships between parental attitudes and their personalities and values. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(38), 1-22.
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1.kademede davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF. (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması*. Erişim Adresi: <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf>.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). *Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları Araştırması*. Erişim Adresi: http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/turkiye_de_ailelerin_egitim_ ihtiyaclari.pdf.
- Temel, Z. F., Aksoy A.B. ve Kurtulmuş, Z. (2015) Erken çocukluk eğitimde aile katılım çalışmaları. Z.F Temel. (Ed.) *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (3. Baskı), (328-360). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezel Şahin, F. ve Cevher Kalburan, F. N. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 1-12.
- Tezel Şahin, F. (2014). Mother- child relation and factors affecting this relation. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 2(3), 79-88. Doi : 10.14486/IJSCS203.
- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2011) *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2012). Anne baba eğitimi ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları. T. Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* içinde (145-163). Ankara: Pegem Akademi.
- Tokol, O. (1996). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden ve etmeyen 3-6 yaş çocuklarının gelişim özellikleri ve anne baba tutumlarının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, T., Kartal, A., Kuzu Kurban, N., Zencir, M. ve Acun Kapıkıran, N. (2010). *Okul öncesi dönem çocuğu olan annelerin ebeveyn davranışlarının çocuklarının öz bakım ve sosyal becerileri ile ilişkilerinin incelenmesi*. (Bilimsel araştırma projesi sonuç raporu). Pamukkale Üniversitesi. Denizli.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2016). *Haber bülteni. İstatistiklerle kadın 2015*. Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>.
- Tuğrul, B. ve Artan, İ. (2001). Çocukların cinsel eğitimi ile ilgili anne görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 141-149.
- Tüzün, B., Elmas, İ. ve Akkay E. (1998). 11-15 Yaş grubu çocuklarda cinsel suçlar. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*; 5(2), 79-83.
- Üstünoğlu, Ü. (1991a). Okulöncesi dönemde aile eğitiminde benimsenebilecek farklı yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1-2), 121-133.
- Üstünoğlu, Ü. (1991b, Mayıs). Aile Eğitiminde Uygulanabilecek Farklı Yaklaşımlar, *Aile Eğitimi* (s. 82-88) içinde. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Aile Eğitim Paneli, Ankara. Erişim Adresi: http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293f28369dc32358ee2b2a/kutuphane_11_aile_egitimi.pdf.
- Vondra, J. and Belsky, J. (1993). Developmental origins of parenting: personality and relationship factors. T. Luster ve L. Okagaki (Ed.), In *Parenting: an ecological perspective*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.

- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parent perceptions and family interactions. *Journal of Clinical Child Psychology*. 19(4), 302-312.
- Wyckoff, J. L. (1980). Parent education programs: ready, set, go!. M. J. Fine (Ed.) in *Handbook On Parent Education*. USA: Academic Press.
- Yavuzer, H. (1994). *Ana-baba eğitimi: ana-baba okulu*. Pedagoji dergisi ayrı basım. İstanbul.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk psikolojisi* (25. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2016a). *Anne olmak* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2016b). *Çocuk Psikolojisi* (39. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2016c). *Ana- baba ve çocuk* (26. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. ve Demir, İ. (2016). *Yeni kuşak anne babalar ve çocukları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2007). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik gelişiminde ailesel faktörlerin etkisine ilişkin bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 3(1), 3-16.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (2006). *Anne baba desteği ve başarı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Yıldız, S. A. (2003). *Ebeveynin problem çözme becerisini geliştirmeye yönelik deneysel bir çalışma*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, A. (2009). Evlilikte yaşanan sorunlar ve başa çıkma yolları. H. Yavuzer (Ed.) *Evlilik okulu: evlilikte kişilerarası ilişkiler ve iletişim becerileri içinde*. (3. Basım), (211-229). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yılmaz, R. (2010). *Farklı sosyokültürel seviyelerdeki 6 yaş grubu çocukların kelime dağarcıklarının, anne baba tutumları açısından incelenmesi (Aydın ili örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yılmaz, V. (2004). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına anneannelerin etkilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yörükoğlu, A. (2015). *Çocuk ruh sağlığı* (36. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Fatma YÖRÜR MAHAMOUD

E Posta: fatos_yorur@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek lisans: 2014-2018 İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı.

Lisans: 2005-2009 Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı.

MESLEKİ DENEYİM

2009-2013: MEB Veli Efendi İlköğretim Okulu Okul Psikolojik Danışmanı

2013-2014: MEB Tuna Anaokulu Okul Psikolojik Danışmanı

2014- 2017: Nail Reşit Ortaokulu Okul Psikolojik Danışmanı

2017-devam ediyor: Nail Reşit İlkokulu Okul Psikolojik Danışmanı